

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
კლასიკური ფილოლოგიის, ბიზანტინისტიკისა და ნეოგრეციისტიკის
ინსტიტუტი

•

პროგრამა „ლოგოსი“

პუბლიკაციები და ღონისძიებები კლასიკური ფილოლოგიის,
ბიზანტინისტიკისა და ნეოგრეციისტიკის სფეროში

იამზე გაგუა

**ლათინური ხატოვანი გამოთქმების
ლექსიკონი**

თბილისი
2021

რედაქტორი: ეკატერინე კვირკველია
რეცენზენტები: ეკატერინე კობახიძე
გიორგი უგულავა

დაკაბადონება და ყდის დიზაინი: ალექსანდრე ჯიქურიძე

ISBN 978-9941-9743-5-9

ლათინური ენა არის აპენინის ნახევარკუნძულის ცენტრალური ნაწილის, ლატიუმის (ლაციუმის – Latium) ბინადართა ენა, რომელთა მთავარი ქალაქი იყო რომი (დაარსებული ძვ.წ. VIII საუკუნეში).

ლათინური ენა თავდაპირველად მხოლოდ რომაელთა ენა იყო, შემდგომში, რომის პოლიტიკურ გაძლიერებასთან და საზღვრების განვრცობასთან ერთად, ლათინური არა მარტო აპენინზე მოსახლე იტალიური ტომების, არამედ რომის უდიდესი იმპერიის (რომლის შემადგენლობაში შედიოდა ევროპის, აზიის, აფრიკისა და ხმელთაშუა ზღვის აუზში მდებარე ქვეყნები) ხალხთა ენა გახდა.

ლათინური ენის განვითარებაში შემდეგი პერიოდები გამოიყოფა: 1. არქაული, ანუ კლასიკურამდელი პერიოდის ლათინური (ძვ.წ. III-II სს.), ამ ხანის მწერლები არიან: პლავტუსი, ტერენციუსი, კატონი... 2. ოქროს ხანის, ანუ კლასიკური პერიოდის ლათინური (ძვ.წ. I ს. – ახ.წ. I ს.), ეს არის იულიუს კეისრის, ციცერონის, ვერგილიუსის, ჰორაციუსის, ოვიდიუსისა და სხვ. მოღვაწეობის ხანა 3. ვერცხლის ხანის (ახ.წ. II ს.), ანუ გვიანკლასიკური ლათინური. ამ პერიოდის წარმომადგენლები არიან: ტაციტუსი, იუვენალისი, მარციალისი, პეტრონიუსი, აპულეუსი... 4. გვიანი ხანის ლათინური (ახ.წ. III-VI სს.), ეს არის გვიანი იმპერიისა და მისი დაცემის ხანა. ამ დროს მოღვაწეობდნენ: ამეანუს მარცელინუსი და ქრისტიანი მწერლები.

ლათინური ანბანი

ასომთავრული	ნუსხური	სახელწოდება	გამოთქმა
A	a	a	ა
B	b	be	ბ
C	c	ce	კ, ც
D	d	de	დ
E	e	e	ე
F	f	ef	ფ
G	g	ge	გ
H	h	ha	ჰ
I	i	i	ი
K	k	ka	კ
L	l	el	ლ
M	m	em	მ
N	n	en	ნ
O	o	o	ო
P	p	pe	პ
Q	q	qu	კ
R	r	er	რ
S	s	es	ს
T	t	te	ტ
U	u	u	უ
V	v	ve	ვ
X	x	ix	ქს
Y	y	y phsilon	ი
Z	z	zeta	ზეტა

დიფთონგები: ae, oe, au, eu გამოითქმის ერთ ხმოვნად. ae დაახლოებით ქართულ „ე“-ს მსგავსად გამოითქმის, oe-ც თითქმის ასევე, au როგორც „ავ“, ან „აუ“, eu როგორც „ევ“ ან „ეუ“. saepe (სეპე) ხშირად, poena (პენა) სასჯელი, aurora (აურორა) ავრორა, Europa (ევროპა) ევროპა.

y „ი ფსილონი“ („ი გრეკუსი“, ე.ი. ბერძნული ი) და z „ზეტა“ იხმარება ბერძნულ ნასესხობებში: Zephyrus ზეფირი, zona ზონა, სარტყელი. ზოგჯერ ხმოვნით დაწყებული სიტყვის წინ ი ხმოვნისათვის იყენებენ j-ს: jodum იოდი. ბერძნულიდან შეთვისებული სიტყვებისათვის ბერძნული ფშვინვიერი თანხმოვნების გადმოსაცემად ლათინურში გამოიყენეს თანხმოვანთკომპლექსები: ph-ფ, th-თ, ch-ქ, b, rh-რ. charta (ქარტა, ხარტა) ქაღალდი, Philippus (ფილიპუს) ფილიპე, theatrum (თეატრუმ) თეატრი, Rhodus (როდუს) როდოსი.

c თანხმოვანი არქაულსა და კლასიკურ პერიოდში გამოითქმოდა როგორც „კ“, გვიან პერიოდში კი ხმოვნების წინ როგორც ქართული „ც“: caelum (კელუმ, ცელუმ) ცა, Cicero (კიკერო, ციცერო) ციცერონი, მაგრამ caput (კაპუტ) თავი.

-ti- ხმოვნის წინ თავდაპირველად გამოითქმოდა, როგორც „ტი“, შემდგომ კი, როგორც „ცი“ – natio (ნატიო, ნაციო) ნაცია, ერი, scientia (სკიენტია, სციენცია) ცოდნა. თუმცა „ტი“-დ გამოითქმოდა: 1. თუ ეს მარცვალი მახვილიანი იყო: totius (totius) მთელისა, 3. თუ სიტყვა ბერძნული წარმომავლობისა იყო: Boeotia (ბეოტია) ბეოტია, 3. თუ -ti-ს წინ უძლოდა: s, x, t – bestia (ბესტია) მხეცი, mixtio (მიქსტიო) ნარევი, Attius (ატიუს) ატიუსი (მამაკაცის საკუთარი სახელი).

k (კ) მხოლოდ ორიოდ სიტყვაში გამოიყენებოდა: Kalendae (კალენდე, ყოველი თვის პირველი რიცხვი) კალენდები და Kaeso (კესო, კეზო – მამაკაცის საკუთარი სახელი) კესო. q (კ) გვხვდება u ხმოვანთან ერთად და გამოითქმის „კვ“-დ: aqua (აკვა) წყალი. s კლასიკურ ხანაში ყველა პოზიციამი გამოითქმოდა როგორც „ს“,

შემდგომ ორ ხმოვანს შორის მოქცეულმა გამოთქმაში მოგვცა „ზ“ – Asia (ასია, აზია) აზია, rosa (როსა, როზა) ვარდი.

მახვილი ლათინურ ენაში სიტყვას მოუდის ბოლოდან მეორე გრძელ მარცვალზე, ხოლო თუ ეს მარცვალი მოკლეა, გადაინაცვლებს ბოლოდან მესამეზე. გრძელი ხმოვნის შემცველი მარცვალი გრძელია, მოკლე ხმოვნიანი მარცვალი მოკლეა. სიგრძის ნიშნად ხმოვანს თავზე ეწერება ხაზი, სიმოკლის ნიშნად კი რკალი, *monumēntum* (ძეგლი), *tabŭla* (დაფა). შეიძლება დაისვას მახვილიც. *monuméntum*-ში მახვილი ბოლოდან მეორე მარცვალზეა, რადგან იგი გრძელია, *tábula*-ში კი მესამე მარცვალზეა, რადგან ბოლოდან მეორე მარცვალი არის მოკლე. როგორ უნდა განისაზღვროს, ხმოვანი (მარცვალი) როდის არის გრძელი და როდის მოკლე. ხმოვანი გრძელი ან მოკლე შეიძლება იყოს ბუნებით (*natúra*) ან მდებარეობით (*positióne*).

1. დიფთონგი ყოველთვის გრძელია: *poena* (სასჯელი) 2. ხმოვანს თუ ხმოვანი მოსდევს, ან თანხმოვანი, მოკლეა მდებარეობით: *motio* (მოძრაობა)-ში *i* მოკლეა, რაკი იგი *o*-ს წინ არის, *prohibeo* (ვაკავებ)-ში *pro* მოკლეა, რადგან *h*-ს წინ მდებარეობს. 3. ხმოვანს თუ ორი ან მეტი (ან რთული თანხმოვანი *x*) მოსდევს, იგი გრძელია მდებარეობით: *argumentum* (არგუმენტი)-ში *e* (ბოლოდან მეორე ხმოვანი და შესაბამისად მარცვალი) გრძელია, რადგან მას ორი თანხმოვანი მოჰყვება, *proxime* (ძალიან ახლოს)-ში *o* გრძელია, რადგან რთული თანხმოვნის *x*-ს წინ არის. თუმცა, თუ ხმულ თანხმოვანს (*b, g, d, t, c, p, k, q*) მოსდევს ნარნარა (*r, l*), ასეთი მარცვალი მოკლეა: *tenebrum* (წყვდიადი)-ში ბოლოდან მეორე *e* მოკლეა, რადგან *br*-ს წინ მდებარეობს. 4. როცა ხმოვანს ერთი თანხმოვანი მოსდევს, იგი შეიძლება იყოს გრძელი ან მოკლე ბუნებით: *amicus* (მეგობარი)-ში *i* გრძელია და მას მახვილი დაესმის, *pŭpus* (ხალხი)-ში ყველა ხმოვანი მოკლეა, ამიტომ მახვილი დაესმის

ბოლოდან მესამე მარცვალზე, რადგან აქ უკვე მნიშვნელობა არა აქვს, როგორია მესამე მარცვალი.

ლათინური ენა, სხვა „მკვდარი ენებისაგან“ განსხვავებით, დღესაც განაგრძობს სიცოცხლეს. იგი არის საერთაშორისო სამეცნიერო ტერმინოლოგიის ენა. ისეთი დისციპლინები, როგორებიცაა: ფილოლოგია, ენათმეცნიერება, ისტორია, მედიცინა, იურისპრუდენცია, ბიოლოგია, ფილოსოფია, ასტრონომია, თეატრალური ხელოვნება და მრავალი სხვ. მიმართავს ლათინურ ტერმინებს. ჩვენ ყოველდღიურად ვიყენებთ საუბრისას ლათინური წარმომავლობის სიტყვებს: დოქტორი, პროფესორი, ლექცია, აუდიტორია, დოცენტი, დემონსტრაცია, აქცია, ფაქტი, აქტი, პროცესი და სხვ. ჩამოთვლა ძალიან შორს წაგვიყვანს. აღსანიშნია ისიც, რომ კათოლიკურ ეკლესიაში დღესაც ტარდება ღვთისმსახურება ლათინურად. შუა საუკუნეებში ლათინურ ენაზე იწერებოდა სამეცნიერო ტრაქტატები.

წინამდებარე ლექსიკონი მოიცავს: ფრაზეოლოგიზმებს, ანდაზებს, ხშირად ხმარებულ ფილოსოფიურსა და იურიდიულ ტერმინებს, ხალხურ გამოთქმებსა და ლათინურ მწერლობაში დადასტურებულ ხატივან გამოთქმებს. ლათინური გამონათქვამები ძირითადად ჩემ მიერ არის თარგმნილი, ორიოდ გამოწკლისის გარდა, როცა ქართული თარგმანი არსებობს, ვიმოწმებ მთარგმნელის გვარს (იმ შემთხვევაში, თუ წარმოდგენილი ამონარიდი ზუსტად ემთხვევა ორიგინალს). ლათინური ხატივანი თქმები ამოკრებილია სხვადასხვა ენაზე არსებული ლექსიკონებიდან, თუმცა ამ წიგნში შევიდა ჩემ მიერ მოძიებული ფრთიანი გამოთქმები, რომელთაც ვაგროვებდი წლების განმავლობაში რომაელ ავტორთა თხზულებების ქართულად თარგმნის პროცესში.

ლათინური ხატივანი გამოთქმები საინტერესოა თავისთავად. ისინი ყურადღებას იპყრობს იმით, რომ აზრი სხარტად და პოეტურად არის გადმოცემული. ყველა ფრთიან გამოთქმას აქვს

თავისი ისტორია, რაც აღნიშნულია ლექსიკონში. გარდა ამისა, მკითხველი თვალს ადევნებს იმასაც, არსებობს თუ არა მის მშობლიურ ენაზე ლათინური სენტენციის მსგავსი ანდაზა, ფრაზა. იგი შეიძლება დაფიქრდეს, რითი შეიძლება აიხსნას ეს მსგავსება (არის ეს ტიპოლოგიური შემთხვევა, თუ ესა თუ ის გამოთქმა რომელიმე ენიდან არის ნასესხები). მაგ. *Equi donati dentes non excipiuntur* – ნაჩუქარ ცხენს კბილებს არ უსინჯავენ.

ოვიდიუსის ფასტებში არის ასეთი ფრაზა: *Mense malas Maio nubere volgus ait* – ხალხის თქმით, არ ღირს გათხოვება მაისის თვეში.

ოვიდიუსი ვარაუდობს, ეს გამოთქმა გარკვეულ რიტუალთან უნდა იყოს დაკავშირებული. საინტერესოა, რომ ქართულშიც არსებობს ასეთი შეხედულება, საკვლევია, რა იყო ამის რეალური საფუძველი.

აფორიზმი, ანდაზა, სენტენცია, გარკვეულწილად, ქუხის სასწავლებელიცაა. სწორედ ამას ადასტურებს ციცერონის გამოთქმა: *Bene proverbium praecipitur* – ანდაზა კარგი მრჩეველია.

თუ ლექსიკონში მოცემული გამონათქვამის ავტორი ცნობილია, ის ფრჩხილებშია მითითებული, თუ ხალხურია და გამოყენებული აქვს რომელიმე რომაელ ავტორს, ესეც აღნიშნულია ქართული თარგმანის შემდეგ.

Faber est suae quisque fortunae (Sall.) – ყველა თავისი ბედის მქედელია.

გამოთქმა ეკუთვნის სალუსტიუსს, რომლის გვარი შემოკლებით არის ფრჩხილებში.

ზოგიერთი გამონათქვამი მოითხოვს განმარტებას, რომლის გარეშე აზრი გაუგებარი იქნებოდა, ამიტომ ჯერ ლათინური გამოთქმის ქართული თარგმანი არის წარმოდგენილი, შემდეგ კი კომენტარი.

Alea iacta est (Suet.) – წილი ნაყარია.

(გამოთქმა მიეწერება კეისარს, როცა მან გადაწყვეტილება მიიღო, გადაეღაზა რუბიკონი და შესულიყო რომში, რაც სამოქალაქო ომის დაწყებას მოასწავებდა, რადგან ამით მან დაარღვია კანონი და გაილაშქრა სენატის წინააღმდეგ). ეს გამონათქვამი სვეტონიუსის თხზულებიდან არის ამოღებული, რაც ფრჩხილებშია მითითებული.

ლექსიკონში შესულია ნიმუშები ლათინური პოეზიიდან, თუ აუცილებელია, გამოთქმა წაკითხულ იქნას სალექსო საზომის დაცვით, ასეთ შემთხვევაში სიტყვას დაესმის სათანადო მახვილი:

Vénturáe memorés iam núnc estóte senéctae

Síc nullúm vobís témpus abíbit inérs (Ov.)

მუდამ გახსოვდეს, რომ სიბერე კარს მოგადგება,

უქმად ყოფნაში დროს ნუ დაკარგავთ

Dúlc(e) et décorum (e)st pro pátria móri (Hor.) – ნეტარებაა თავგანწირვა მამულისათვის.

თუ ლექსში სიტყვის ბოლო ნაწილი ფრჩხილებშია მოთავსებული, იგი არ იკითხება, რადგან ლათინური მეტრიკის წესით, ხმოვნით დამთავრებული სიტყვა (ან ხმოვანი -თ თანხმოვანთან ერთად) ხმოვნით ან -h-თი დაწყებული სიტყვის წინ განიცდის ელიზიას (თუ ხმოვნით დამთავრებულ სიტყვას მოსდევს ზმნა est (არის) და es (ხარ), მაშინ ამ ზმნის წინა ხმოვანი ელიდირდება).

ცნობარი ლექსიკონით სარგებლობისათვის წინასიტყვაობის ნაცვლად წავუძღვარეთ ლექსიკონს, რათა იგი ნებისმიერი მკითხველისთვის ყოფილიყო ხელმისაწვდომი: ლათინური ენის მცოდნისთვისაც და მისთვისაც, ვინც კარგად ან სულ არ იცის ლათინური.

ლექსიკონები

1. The Oxford Classical Dictionary, ad. N.G.L. Hammond and H.H. Scullard, Oxford, At the clarendon Press, Oxford University Press, 1970
2. James Morwood, A Dictionary of Latin words and phrases, Oxford University press, 1998
3. И. Бобичев, Я. М. Боровский, Словарь Латинских крылатых слов, под ред. Я. М. Боровского, Москва, Изд. Русский язык, 1982
4. ლათინური ხატოვანი სიტყვა-თქმანი ქართული შესატყვისებით, შემდგენელი აკ. ურუშაძე, თბილისი, თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 1987
5. Renzo Tosi, Dizionario delle sentenze Latine e Greche, con commento storico, letterario e filologico, Milano, 2007
6. ლათინური იურიდიული ტერმინოლოგია, შემდგენლები: ლ. ალექსიძე, ი. გაგუა, მ. დანელია, ე. კობახიძე, ნ. რუხაძე, თბილისი, გამომცემლობა მერიდიანი, 2015
7. Oratorum Romanorum Fragmenta Ab Appio Inde Caeco Et M. Porcio Catone Usque Ad Q. Aurelium Symmachum, 1842.

რომაელ ავტორთა თხზულებების ქართული თარგმანები

1. ვერგილიუსი, ენეიდა, ლათინურიდან თარგმნა, წინასიტყვაობა და საძიებელი დაურთო რ. მიმინოშვილმა, მსოფლიო ლიტერატურის ბიბლიოთეკა, ტ. 21, თბილისი, ბ. სულაკურის გამომცემლობა, 2013
2. იუვენალისი, სატირები, თარგმნა ე. კობახიძემ, ანტიკური ლიტერატურის ანთოლოგია, რომი, წ. 3, შეადგინა, წინათქმა და საკუთარ სახელთა განმარტებანი დაურთო ეკატერინე კობახიძემ, თბილისი, ლოგოსი, 2009

3. კატულუსი, ლათინურიდან თარგმნა მ. ღარიბაშვილმა, რომაული პოეზია, მსოფლიო ლიტერატურის ბიბლიოთეკა, ტ. 23, თბილისი, ბ. სულაქურის გამომცემლობა, 2013
4. კეისარი, კომენტარები გალებთან ომის შესახებ, თარგმნა რ. ცანავამ, ანტიკური ლიტერატურის ანთოლოგია, რომი, წ. 3, შეადგინა, წინათქმა და საკუთარ სახელთა განმარტებანი დაურთო ეკატერინე კობახიძემ, თბილისი, ლოგოსი, 2009
5. კვინტილიანუსი, მჭევრმეტყველების სწავლებისათვის, ლათინურიდან თარგმნა ნ. ჩიხლაძემ, თბილისი, ლოგოსი, 2016
6. ლივიუსი, თხრობათა წიგნები დასაბამიდან ქალაქისა, თარგმნა გ. უგულავამ, ანტიკური ლიტერატურის ანთოლოგია, რომი, წ. 3, შეადგინა, წინათქმა და საკუთარ სახელთა განმარტებანი დაურთო ეკატერინე კობახიძემ, თბილისი, ლოგოსი, 2009
8. ლუკრეციუსი, საგანთა ბუნებისათვის, თარგმანი პ. ბერაძისა, თბილისი, 1958
9. მარციალისი, ეპიგრამები, თარგმნა თ. კალატოზმა, ანტიკური ლიტერატურის ანთოლოგია, რომი, წ. 3, შეადგინა, წინათქმა და საკუთარ სახელთა განმარტებანი დაურთო ეკატერინე კობახიძემ, თბილისი, ლოგოსი, 2009
10. ოვიდიუსი, მეტამორფოზები, თარგმნეს: ნ. მელაშვილმა და ნ. ტონიამ, მსოფლიო ლიტერატურის ბიბლიოთეკა, ტ.22, თბილისი, ბ. სულაქურის გამომცემლობა, 2013
11. ოვიდიუსი, პუბლიუს ნაზონი, ტრფობანი, ლათინურიდან თარგმნა მ. ღარიბაშვილმა, ანტიკური ლიტერატურის ანთოლოგია, რომი, წ. 3, შეადგინა, წინათქმა და საკუთარ სახელთა განმარტებანი დაურთო ეკატერინე კობახიძემ, თბილისი, ლოგოსი, 2009
12. ოვიდიუსი, ჰეროიდები, თარგმნა ი. გაგუამ, თბილისი, ლოგოსი, 2008

13. ოვიდიუსი, *ტრფობის ხელოვნება*, თარგმნა ი. გაგუამ, მსოფლიო ლიტერატურის ბიბლიოთეკა, რომაული პოეზია, ტ. 23, თბილისი, ბ. სულაკურის გამომცემლობა, 2013
14. ოვიდიუსი, *ფასტები, წერილები პონტოდან, სევდიანი ელეგიები, ქალის სახის ნელსაცხებლები, კაკლის ხე*, ლათინურიდან თარგმნა ი. გაგუამ, თბილისი, ლოგოსი, 2019
15. პეტრონიუსი, *ტიტუს არბიტერი, სატირიკონი, ლხინი ტრიმალქიოსთან*, თარგმნა გ. ქაჯაიამ, ანტიკური ლიტერატურის ანთოლოგია, რომი, წ. 3, შეადგინა, წინათქმა და საკუთარ სახელთა განმარტებანი დაურთო ეკატერინე კობახიძემ, თბილისი, ლოგოსი, 2009
16. პლავტუსი, *ფსევდოლი*, თარგმნა ი. გაგუამ, ელინისტური და რომაული კომედია, მსოფლიო ლიტერატურის ბიბლიოთეკა, ტ. 18, თბილისი, ბ. სულაკურის გამომცემლობა, 2013
17. პლინიუს კეკილიუს სეკუნდუსი, *წერილები*, თარგმნა დ. ქერიძემ, ანტიკური ლიტერატურის ანთოლოგია, რომი, წ. 3, შეადგინა, წინათქმა და საკუთარ სახელთა განმარტებანი დაურთო ეკატერინე კობახიძემ, თბილისი, ლოგოსი, 2009
18. პროპერციუსი სექსტუსი (შერჩევით), იხ. *რომაული ლირიკის მწვერვალები*, ლათინურიდან თარგმნა, შესავალი წერილი, წინათქმები და კომენტარები დაურთო მ. ღარიბაშვილმა, თბილისი, ლოგოსი, 2016
19. სალუსტიუსი გაიუს კრისპუსი, *კატილინას შეთქმულება*, თარგმნა ა. ტრაპაიძემ, ანტიკური ლიტერატურის ანთოლოგია, რომი, წ. 3, შეადგინა, წინათქმა და საკუთარ სახელთა განმარტებანი დაურთო ეკატერინე კობახიძემ, თბილისი, ლოგოსი, 2009
20. სენეკა, *წერილები ლუცილიუსისადმი*, ლათინურიდან თარგმნა ლ. კოჭლამაზიშვილმა, *სიცოცხლის სწრფმავლო-*

- ბისათვის, ლათინურიდან თარგმნა ნ. სოხაძემ, ანტიკური ლიტერატურის ანთოლოგია, რომი, წ. 3, შეადგინა, წინათქმა და საკუთარ სახელთა განმარტებანი დაურთო ეკატერინე კობახიძემ, თბილისი, ლოგოსი, 2009**
21. **სვეტონიუსი, თორმეტი კეისრის ცხოვრება, ლათინურიდან თარგმნა მ. გიორგაძემ, ანტიკური ლიტერატურის ანთოლოგია, რომი, წ. 3, შეადგინა, წინათქმა და საკუთარ სახელთა განმარტებანი დაურთო ეკატერინე კობახიძემ, თბილისი, ლოგოსი, 2009**
 22. **ტიბულუსი, (შერჩევით), იხ. რომაული ლირიკის მწვერვალები, ლათინურიდან თარგმნა, შესავალი წერილი, წინათქმები და კომენტარები დაურთო მ. ღარიბაშვილმა, თბილისი, ლოგოსი, 2016**
 23. **ციცერონი, სიტყვები და დიალოგები, ლათინურიდან თარგმნა, შესავალი წერილი, შენიშვნები და სახელთა საძიებელი დაურთო ი. გაგუამ, თბილისი, ლოგოსი, 2010**
 24. **ციცერონი, მოვალეობათა შესახებ, ლათინურიდან თარგმნა, შესავალი წერილი, შენიშვნები და სახელთა საძიებელი დაურთო ი. გაგუამ, თბილისი, ლოგოსი, 2016**
 25. **ციცერონი, ტუსკულანური საუბრები, ლათინურიდან თარგმნა, შესავალი წერილი და კომენტარები დაურთო ი. გაგუამ, თბილისი, ლოგოსი, 2021**
 26. **ჰორაციუსი, პოეტური ხელოვნებისათვის, თარგმნა, შესავალი წერილი და კომენტარები დაურთო აკ. ურუშაძემ, თბილისი, 1981**
 27. **ჰორაციუსი, ოდები, თარგმნა მ. იმნაძემ, თბილისი, 1982**
 28. **ჰორაციუსი (შერჩევით), იხ. რომაული ლირიკის მწვერვალები, ლათინურიდან თარგმნა, შესავალი წერილი, წინათქმები და კომენტარები დაურთო მ. ღარიბაშვილმა, თბილისი, ლოგოსი, 2016**

შემოკლებანი

(ლათინურენოვანი ავტორები და ლათინური ტექსტები)

Aul. Gell. – Aulus Gellius – ავლუს გელიუსი, ახ.წ. II ს.

Boet. - Anicius Manlius Severinus Boethius – ანიციუს მანლიუს
სევერინუს ბოეთიუსი, 477-524 წწ.

Caes. – Gaius Iulius Caesar – გაიუს იულიუს კეისარი, ძვ.წ. 100- 44
წწ.

Cels. – Aulus Cornelius Celsus – ავლუს კორნელიუს ცელსუსი,
დაახლ. ძვ.წ. 25 - ახ.წ. 50 წწ.

Cic. – Marcus Tullius Cicero – მარკუს ტულიუს ციცერონი, ძვ.წ. 106-
43 წწ.

Cat. – Gaius Valerius Catullus – გაიუს ვალერიუს კატულუსი, ძვ.წ.
87-54 წწ.

Claud. – Claudius Claudianus – კლავდიუს კლავდიანუსი, IV-V სს.

Dig. – Digesta დიგესტები, იურიდიული კოდექსი

Enn. – Quintus Ennius – კვინტუს ენიუსი, ძვ.წ. 239-169 წწ.

Fragm. orat. – Oratorum Romanorum Fragmenta

Gaud. – Gaudeamus – შუა საუკუნეების დროის სტუდენტური
სიმღერა

Hor. – Quintus Horatius Flaccus – კვინტუს ჰორაციუს ფლაკუსი,
ძვ.წ. 65-8 წწ.

Ioh. – Ioannes – იოანე (მახარებელი)

Iuv. – Decimus Iunius Iuvenalis – დეციმუს იუნიუს იუვენალისი, 60-
140 წწ.

Liv. – Titus Livius – ტიტუს ლივიუსი, ძვ.წ. 64 ან 59 - ახ.წ. 12 ან 17
წწ.

Luca – ლუკა (მახარებელი)

Luc. – Marcus Annaeus Lucanus – მარკუს ანეუს ლუკანუსი, 39-65 წწ.

Lucr. – Titus Lucretius Carus – ტიტუს ლუკრეციუს კარუსი, დაახლ.
ძვ.წ. 98-55 წწ.

- Macr. – Macrobius Ambrosius Thodosius – მაკრობიუს ამბროსიუს თეოდოსიუსი, IV-V ს.
- Marcus – მარკოზი (მახარებელი)
- Mart. – Marcus Valerius Martialis – მარკუს ვალერიუს მარციალისი, 43-104 წწ.
- Matth. – Mattheus (Matheus) მათე (მახარებელი)
- Nep. – Cornelius Nepos – კორნელიუს ნეპოსი, დაახლ. ძვ.წ. 110-25 წწ.
- Ov. – Publius Ovidius Naso – პუბლიუს ოვიდიუს ნაზონი, ძვ.წ. 43 - ახ.წ. 17 წწ.
- Pl. I. – Gaius Plinius Caecilius Secundus (Iunior) - გაიუს პლინიუს ცეცილიუს სეკუნდუსი (უმცროსი), 62-113 წწ.
- Pl. M. – Gaius Plinius Secundus (Maior) - გაიუს პლინიუს სეკუნდუსი (უფროსი), 23-79 წწ.
- Petr. – Titus Petronius Arbiter – ტიტუს პეტრონიუს არბიტერი, ახ.წ. I ს.
- Plaut. – Titus Maccius Plautus – ტიტუს მაკციუს პლავტუსი, დაახლ. ძვ.წ. 254-184 წწ.
- Prop. – Sextus Propertius – სექსტუს პროპერციუსი, დაახლ. ძვ.წ. 49-15 წწ.
- Quint. – Marcus Fabius Quintilianus – მარკუს ფაბიუს კვინტილიანუსი, დაახლ. 35-100 წწ.
- Sall. – Gaius Sallustius Crispus – გაიუს სალუსტიუს კრისპუსი, ძვ.წ. 86-34 წწ.
- Sen. – Marcus Annaeus Seneca – მარკუს ანეუს სენეკა, დაახლ. ძვ.წ. 4 - ახ.წ. 65 წწ.
- Stat. – Publius Papinius Statius – პუბლიუს პაპინიუს სტაციუსი, დაახლ. 40- 96 წწ.
- Suet. – Gaius Suetonius Tranquillus – გაიუს სვეტონიუს ტრანკვილუსი, დაახლ. 69-122 წწ.
- Syr. – Publilius Syrus – პუბლიუს სირუსი, დაახლ. ძვ.წ. I ს.

**Tac. – Gaius Cornelius Tacitus – გაიუს კორნელიუს ტაციტუსი,
დაახლ. 55-120 წწ.**

**Ter. – Publius Terentius Afer – პუბლიუს ტერენციუს აფერი,
დაახლ. ძვ.წ. 190-159 წწ.**

Tib. – Albus Tibullus – ალბუს ტიბულუსი, დაახლ. ძვ.წ. 54-19 წწ.

**Veget. – Flavius Vegetius Renatus – ფლავიუს ვეგეციუს რენატუსი,
IV-V სს.**

**Verg. – Publius Vergilius Maro – პუბლიუს ვერგილიუს მარონი ძვ.წ.
70 – 19 წწ.**

Ab aeterno

სამუდამოდ

Ab altero expectes, alteri quod feceris (Syr.)

სხვისგან იმას ელოდე, რაც სხვებს გაუკეთე

Ab antiquo

ძველთაგანვე

Ab auctoritate

**კანონის, სასამართლო ან ადმინისტრაციული პრეცედენტის
საფუძველზე**

Ab extra

გარედან

**(მტკიცებულებები, რომლებიც დოკუმენტის შინაარსს
განმარტავს)**

Ab haedis segregare oves (Matth.)

ცხვრების თხებისგან გამორჩევა

Abiit, excessit, evasit, erupit (Cic.)

წავიდა, გაგვეცალა, მოუსვა, გაგვისხლტდა

**(როცა ციცერონმა სენატის სხდომაზე ბრალი წაუყენა კატი-
ლინას, ეს უკანასკნელი იძულებული გახდა, დაეტოვებინა რომი,
რაც ციცერონის აზრით, ადასტურებდა მის დანაშაულს)**

Ab imo pectore (Lucr.)

გულის სიღრმიდან

Ab initio

დასაბამიდან

Ab love principium, Musaei (Verg.)

დასაწყისი იუპიტერიდან, მუზებო!

(ე.ი. ყველაფერი მთავრიდან უნდა დაიწყოს)

Abolitio legis

კანონის გაუქმება

Ab ovo usque ad mala (Hor.)

კვერცხიდან ვამლამდე

(ე.ი. თავიდან ბოლომდე. რომაელები სადილს იწყებდნენ კვერცხით და ამთავრებდნენ ვამლით. ეს გამოთქმა გამოყენებული აქვს ჰორაციუსს I სატირაში, რომელშიც საუბარია იმის თაობაზე, რომ ზოგიერთი პოეტი, სანამ გადავიდოდეს უშუალოდ თხრობაზე, ამბავს შორიდან იწყებს, როცა ამის საჭიროება არ არის)

Absens heres non erit

ვერ ჩაითვლება მემკვიდრედ, ვინც ვერ გამოცხადდება

(თუ მემკვიდრე დროულად ვერ წარადგენს საბუთებს, აღარ ჩაითვლება მემკვიდრედ)

Absoluta sententia expositore non indiget

ქმმარიტი აზრი განმარტებას არ საჭიროებს

Absolvitor

გათავისუფლებულია

Absolvo te

გათავისუფლებ

Absque omni exceptione

ყოველგვარი გამონაკლისის გარეშე

Acérba fáta Rómanós agunt scelúsque fraternáe necís (Hor.)

მწარეა ხვედრი რომაელთა, სასტიკი ომი, ძმათმკლელთა

Acta diurna (Suet.)

ყოველდღიური ამბები, ქრონიკა

Acta est fabula (Suet.)

წარმოდგენა დამთავრებულია

(სვეტონიუსის გადმოცემით, სიკვდილის წინ რომის პირველმა იმპერატორმა, ავგუსტუსმა უხმო მეგობრებს და ჰკითხა, ხომ კარგად შეასრულა თავისი როლი ცხოვრების კომედიაში)

Actum ne agas (Ter.)

გაკეთებულს (ხელმეორედ) ნუ გააკეთებ

Addenda et corrigenda

დამატებანი და შესწორებები

Ad disputandum

განხილვისათვის (განსახილველად)

Ad exemplum

მაგალითისთვის

Ad fontes

წყაროსთან

(როდესაც ეყრდნობიან უშუალოდ პირველ წყაროს)

Ad honores

პატივისცემის ნიშნად

Adhuc sub iudice lis est (Hor.)

ეს ჯერაც სადავოა

Ad Kalendas Graecas

ბერძნულ კალენდებამდე

(ე.ი. არასდროს. რომაელები ყოველი თვის პირველ დღეს უწოდებდნენ კალენდას. ბერძნებს კალენდები არ ჰქონდათ. მდრ. ქართული გამოთქმა – უშაბათო კვირას. სვეტონიუსის ცნობით, ეს გამოთქმა ჰყვარებია ავგუსტუსს)

Ad litteram

სიტყვა-სიტყვით

Ad memorandum

სახსოვრად (მოსაგონებლად)

Ad oculos

თვალსაჩინოებისათვის

Ad personam

პირადად, პერსონალურად

Ad pluralitatem vocorum

ხმათა უმრავლესობით

Ad referendum

შემდგომ განსახილველად

Ad rem

საქმესთან მიმართებაში, არსებითად

Adulterium testimonium

ყალბი ანდერძი

Ad unum omnes

ყველანი უკლებლივ

Ad usum

სარგებლობისთვის (გამოსაყენებლად)

Ad usum populi

საჯარო სარგებლობისათვის

Ad usum proprium

პირადი სარგებლობისათვის

Ad verbum

სიტყვა-სიტყვით

Ad vitam aeternam (Sen.)

მარადიული ცხოვრებისათვის

Ad vocem

სიტყვისათვის

(სიტყვამ მოიტანა და ...)

Ad vocem populi

ხალხის აზრის გაზიარება

Aequám meménto rébus in árduis serváre méntem (Hor.)

ძნელბედობაშიც დაიცავი სულის სიმშვიდე

Aequo animo (Sen.)

მშვიდი სულით

Aequum et bonum est lex legum

კანონთა კანონი სამათლიანობა და სიკეთეა

Aetas perfecta

სრულწლოვანება

Aeterna urbs (Tib.)

მარადიული ქალაქი (რომი)

Ágnosco veterís vestigia flámmae (Verg.)

ნაკვალევსა ვგრძნობ ძველი ცეცხლის

(კართაგენელი დედოფლის, დიდოს სიტყვები, რომელსაც ნახვისთანავე შეუყვარდა ენეასი და მოაგონდა ძველი სიყვარული გარდაცვლილი ქმრისადმი)

Alea iacta est (Suet.)

წილი ნაყარია

(გამოთქმა მიეწერება იულიუს კეისარს, როცა მან გადაწყვეტილება მიიღო, გადაეღახა მდინარე რუბიკონი და შესულიყო რომში, რაც სამოქალაქო ომის დაწყებას მოასწავებდა, რადგან მან ამით დაარღვია კანონი და გაილაშქრა სენატის წინააღმდეგ)

Aliena nobis, nostra plus aliis placent (Sen.)

ჩვენ სხვების მოგვწონს, სხვებს კი ჩვენი უფრო ხიბლავს

Aliena vitia in oculis habemus, a tergo nostra sunt (Sen.)

სხვისი ნაკლი თვალებში გვეჩხირება, ჩვენი ზურგს უკან გვაქვს

(სხვის ნაკლს ადვილად ვამჩნევთ, ჩვენსას ვერ ვხედავთ)

Aliis exemplo esse debetis (Liv.)

სხვებისთვის მაგალითი უნდა იყოთ

Alitur vitium vivitque tegendo (Hor.)

დაფარული ცოდვა იზრდება და ძლიერდება

Alium silere quod voles, primus sile! (Sen.)

სხვისი გაჩუმება თუ გინდა, ჯერ შენ გაჩუმდი!

Alma mater

მასაზრდოებელი დედა

(უნივერსიტეტის სიმბოლო)

Alter alterius auxilii eget (Sall.)

ერთს მეორის დახმარება სჭირდება

Alter ego

მეორე მე

(ე.ი. მეგობარი. ამ გამოთქმას მიაწერენ ფილოსოფოს ზენონს, ალექსანდრიელი ფილოსოფოსი, პორფირიუსი ფიქრობს, რომ ამ სიტყვების ავტორი მათემატიკოსი პითაგორა არის. ციცერონთან გვაქვს: Amicus est tamquam alter idem)

Amantium irae amoris integratio (est) (Ter.)

შეყვარებულთა ჩხუბი სიყვარულის გამოხატვაა

Amat victoria curam (Cic.)

გამარჯვებას ზრუნვა უყვარს

Amemus patriam, pareamus senatui (Cic.)

გვიყვარდეს სამშობლო და დავემორჩილოთ სენატს

Amici, diem perdididi (Suet.)

მეგობრებო, (ერთი) დღე დავკარგე

(გამოთქმა მიეწერება იმპერატორ ტიტუს ვესპასიანუსს. ამ სიტყვებით მან მიმართა მეგობრებს, როცა გაიხსენა, რომ დღე ისე გავიდა, კეთილი საქმე არ გაუკეთებია)

Amicitia nisi inter bonos esse non potest (Cic.)

მეგობრობა შეიძლება მხოლოდ კეთილშობილ ადამიანთა შორის

Amicitia vitam ornat (Cic.)

მეგობრობა ალამაზებს ცხოვრებას

Amicus certus in re incerta cernitur (Enn.)

გაჭირვებაში გამოიცნობ ნამდვილ მეგობარს

(ნაწყვეტი ძველი რომაელი პოეტის, ენიუსის ტრაგედია ჰეკუბე-დან. დადასტურებულია ციცერონის ტარაქტატში მეგობრობის შესახებ)

Amicus cognoscitur amore, more, ore, re

მეგობარს სიყვარულში, ხასიათში, სიტყვასა და საქმეში გამოცდი

Amicus incommodus ab inimico non differt

უხეირო მეგობარი მტრისგან არ განსხვავდება

Amicus Plato, sed magis amica veritas

პლატონი ჩემი მეგობარია, მაგრამ ჭეშმარიტება უფრო დიდი მეგობარია

(გამოთქმის პირველ წყაროდ მიიჩნევა პლატონის გამოთქმა: *იფიქრეთ არა სოკრატეზე, არამედ ჭეშმარიტებაზე. არისტოტელე: სოკრატე ჩემი მეგობარია, მაგრამ ჭეშმარიტება უფრო ძვირფასია*)

Ámissúm non flét, cum sól(a) est Géllia pátreṃ,

Sí quis adést, iussaé prósilíúnt lacrimaé (Mart.)

გელია მამას არ დასტირის, როცა მარტოა,

სხვის დასანახად იღვრება ცრემლად

Amor enim, ex quo amicitia nominata est, princeps est ad benevolentiam coniungendam (Cic.)

(სიტყვა) მეგობრობა მომდინარეობს სიყვარულისგან, რაც თავისთავად კეთილქმნადობას უნდა დაუკავშიროთ (amor არის სიყვარული, ხოლო amicitia მეგობრობა)

Amor et melle et felle est fecundissimus (Plaut.)

სიყვარული თაფლითა და ნაღველით არის შეზავებული

Amor omnibus idem (Verg.)

სიყვარული ყველასთვის ერთნაირია

Amor timere neminem verus potest (Sen.)

ჭეშმარიტი სიყვარული არაფერს უშინდება

Á nimiá (e)st iuveni, propriáe fidúcia fórmæ,
Expectát si quís, dúm prior illa rogét (Ov.)
თუკი ჭაბუკი პირველ ნაბიჯს ქალისგან ელის,
ძალიან მოსწონს, ეტყობა, თავი

Animúm rege, quí nisi páret, ímperat (Hor.)
მოთოკე გრძნობა, მართე, თორემ ის დაგიმონებს

Animus iniurandi
უსამართლობის ჩადენის სურვილი

Animus meminit praeteritorum, praesentia cernit, futura providet
(Cic.)
სულს ახსოვს წარსული, შეიცნობს აწმყოს, განჭვრეტს
მომავალს

Án nescís longás régibus ésse manús (Ov.)
მეფეებს გრძელი ხელები აქვთ, არ იცი, განა?

Anno Domini (A. D.)
უფლის წელს; ქრისტეს დაბადებიდან; ... ჩვენი
წელთაღრიცხვით

Annus luctus
გლოვის წელი
(პერიოდი, როცა ქვრივს ხელმეორედ გათხოვების უფლება არ
ჰქონდა)

Ante diem
ამ დღემდე, ვადამდე

Ante factum

ფაქტამდე (სანამ ფაქტი მოხდებოდა)

Ante senectutem curavi, ut bene viverem, in senectute curo, ut bene moriar (Sen.)

სიბერემდე იმაზე ვზრუნავდი, კარგად მეცხოვრა, სიბერეში ვზრუნავ იმაზე, რომ კარგად მოვკვდე

Apertum factum

აშკარა (დაუფარავი) ქმედება

A posteriori

ცდის საფუძველზე, ფაქტზე დაყრდნობით

Apparatus criticus

კრიტიკული აპარატი

(დანართი, რომელიც ერთვის ხოლმე ტექსტის გამოცემას: ვარიანტები, შენიშვნები და სხვ.)

Apparet

ცხადია; აშკარაა

Appetitus longius evagantur

სურვილები უზომოდ იზრდება

A prima facie

ერთი შეხედვით (პირველი მთაბეჭდილებით)

A priori

ცდის გარეშე

(რასაც დამტკიცება არ სჭირდება)

Apros immitere liquidis fontibus
ღორების მირეკვა სუფთა წყალთან

Aqua vitae
სიცოცხლის წყარო
(არაყი)

Aquae et ignis interdictio
წყლისა და ცეცხლის აკრძალვა
(განკვეთა, სამოქალაქო უფლებების აყრა)

Aquam foras, vinum intro (Petr.)
წყალი მომამორე, მოიტა ღვინო

Aquilae senectus (Ter.)
არწივის სიბერე
(ჭარმაგი მოხუცებულობა)

Aquila non captat muscas
არწივი ბუზებს არ იჭერს

Arbiter elegantiarum (elegantiae) (Tac.)
სინატიფის მსაჯული
(პეტრონიუსის შესახებ, ასეთად ითვლებოდა ის ნერონის დროს)

Arcus coloratus
ფერადი თალი (ცისარტყელა)

Arcus purpureus
მეწამული თალი (ცისარტყელა)

Argumenta ponderantur, non numerantur

არგუმენტების ძალა რაოდენობით კი არ განისაზღვრება,
არამედ იმით, თუ რამდენად ფასეულია

Argumentum ad hoc

საამისო საბუთი

Argumentum ad hominem

არგუმენტი ადამიანისათვის

(გათვალისწინებული თანამოსაუბრეზე ემოციური
ზემოქმედების მოსახდენად)

Argumentum ad ignorantiam

აუდიტორიის უწიგნურებაზე გათვლილი არგუმენტი

Argumentum baculinum

ხელკეტზე (ძალადობაზე) გათვლილი არგუმენტი

Árma virúmque cáno (Verg.)

იარაღსა და ვაჟკაცს ვუმდურ . . .

(ვერგილიუსის ენეიდას დასაწყისი)

Ars longa, vita brevis

ხელოვნება გრძელია, სიცოცხლე - მოკლე

(ჰიპოკრატეს სიტყვების ლათინური თარგმანი)

Artes liberales

თავისუფალი ხელოვნებანი

(ასეთებად ითვლებოდა: გრამატიკა, რიტორიკა, დიალექტიკა,
გეომეტრია, არითმეტიკა, ასტრონომია და მუსიკა)

Artes obscurae (Tac.)

ბნელი ზრახვები

Asinus ad lyram (Aul. Gell.)

ვირი ლირასთან

(როცა ვინმე მისთვის შეუფერებელი საქმის გაკეთებას ცდილობს)

Asinus in tegulis (Petr.)

ვირი სახურავზე

(უჩვეულო შემთხვევა)

Audacia pro muro habetur (Sall.)

გამბედაობა მტკიცე ზღუდა

Audentem forsque venusque iuvat (Ov.)

გაბედულებს ბედიც ეხმარება და სიყვარულიც

Audentes fortuna adiuvat (Verg.)

მამაცებს ბედი წყალობს

Audiatur et altera pars

მეორე მხარესაც უნდა მოუსმინონ

Aurea mediocritas (Hor.)

ოქროს შუალედი

Áurea prima satá (e)st aetás (Ov.)

პირველად იყო ოქროს ხანა

Áurea sūnt veré nunc sáecula: plúrimus áuro,

Vénit honós, auró cónciliátur amór (Ov.)

ოქროს ხანა გვაქვს ჭეშმარიტად, ოქროთი პატივს
იყიდი მრავალს, თვით სიყვარულსაც

Auribus teneo lupum (Ter.)

მგელი ყურებით მიჭირავს

(ე.ი. ცუდ დღეში ვარ)

Aut bibat, aut abeat (Cic.)

ან დალიოს, ან წავიდეს

Aut Caesar, aut nihil (Suet.)

ან კეისარი, ან არაფერი

(სიტყვები მიეწერება იმპერატორ კალიგულას)

Aut cum scuto, aut in scutum

ფარით, ან ფარზე

(ან სიკვდილი, ან გამარჯვება)

Áut hoc ínclusí lign(o) óccultántur Achívi,

Áut haec ín nostrós fabricáta (e)st máchina múros,

Ínspectúra domós, ventúraque désuper úrbi,

Aút aliquís latet érror, équo ne crédite, Teúcri. (Verg.)

ამ მორში ალბათ შეყუჟულან აქაველები,

ან ეს ქანდაკი დადგეს ჩვენი გალავნებისთვის,

რომ გვითვალთვალოს, ან დაასკდეს ქალაქს ზევიდან,

ან სხვა ხრიკია რაღაც, ცხენს ნუ ენდობით, ტევკრო!

(ლაოკოონი გააფთრებით ეწინააღმდეგება იმ თანამოქალაქე-
ებს, რომლებიც ვერ გრძნობენ, თუ რა საფრთხეს უქალის მათ

ხის ცხენის ქალაქში შეყვანა. ლაოკოონი ცდილობს, გადაფიქრე-
ბინოს მათ ეს განზრახვა)

Aut magn(o) aut parvó letí fuga, quó bone, círca

Dúm licet, ín rebús iucúndis víve beátus (Hor.)

მამ, სანამ დროა, ჩემო კარგო, დატკბი ცხოვრებით,
რადგან, ძვირფასო, მოგაგონებ, მოკლე გვაქვს დღენი

Aut non téntarís, aut pérfice (Ov.)

ან ნუ დაიწყებ, ან დაასრულე

Aut nova, sí possís, sedér(e) incéndia témptés,

Aut ubi pér virés prócubuére suás (Ov.)

ჩააქრე ალი, სანამ ძლიერ აგიზგიზდება,
ან მაშინ, როცა დაიწყებს შრეტას

Aut null(a) ébrietás, aut tánta sit, út tibi cúras,

Éripiát: si quá (e)st ínter utrúnque nocét (Ov.)

ან სულ ნუ დაღევ, ან დალიე, მოგმორდეს დარდი,
არ ვარგა, იყო ნახევრადმთვრალი

Aut prodésse volúnt, aut délectáre poétae

Aut simul, ét iucúnd(a) ét idónea dícere vítae (Hor.)

ჰოეტებს სურთ, თქვან საჭირო რამ, ან მოსაწონი,
ანდა ორივე – სასარგებლოც, სასიამოვნოც

Aut vincere, aut mori

ან გამარჯვება, ან სიკვდილი

Avaritia est iniuriosa appetitio alienorum (Cic.)

სიხარბე სხვისი (ქონების) მითვისების ჟინია

Avaritia neque copia, neque inopia minuitur (Cic.)

სიხარბეს არც სიმდიდრე მჯელის და არც სიღარიბე

Ave, Caesar, morituri te salutant (Suet.)

**მოგესალმებით, კეისარო, სასიკვდილოდ განწირულები
(გლადიატორების მისალმება არენაზე გასვლის წინ)**

Avidus cibi (Ter.)

საჭმელს დახარბებული (ღორმუცელა)

Avidus gloriae

დიდების ჟინით აღვსილი

Avocatio a cogitanda molestia

მძიმე ფიქრების გაფანტვა

Balbutare de natura rerum (Cic.)

გაუგებრად საუბარი საგანთა არსზე

Barbam video, sed philosophum non video (Aul. Gell.)

წვერს ვხედავ, ფილოსოფოსს – ვერა

(ერთხელ მდიდარ და განათლებულ კაცს, იროდ ატიკელს მოწყალება სთხოვა გრძელთმიანმა, წვეროსანმა, ლაბადამოსხმულმა უცნობმა. როცა მას ჰკითხეს, თუ ვინ იყო, გაოცებულმა თქვა, ნუთუ გარეგნულად არ მეტყობა, რომ ფილოსოფოსი ვარო. იროდმა მოწყალება გაიღო, მაგრამ თქვა: “Video barbam et pallium, philosophum nondum video” – „წვერს და მოსასხამს ვხედავ, ფილოსოფოსს ჯერ ვერა“)

Bárbarus híc ego súm, quia nón intéllegor illis (Ov.)

ბარბაროსი ვარ აქ, რადგან ჩემი არავის ესმის

(სევდიან ელეგიებში ოვიდიუსი ჩივის, რომ ტომისში გადასახლებული პოეტის ლათინური საუბარი არავის ესმის)

Beati pacifici, quoniam illi filii Dei vocabuntur (Matth.)

ნეტარ იყვნენ მშვიდობისმყოფელნი, რამეთუ იგინი ძედ ღმრთისად იწოდნენ

Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum caelorum (Matth.)

ნეტარ იყვნენ გლახაკნი სულითა, რამეთუ მათი არს სასუფეველი ცათაი

Beátus ille, quí procul negótiis (Hor.)

ბედნიერია, ვინც შორს არის საზრუნავისგან

Bella exhausta (Verg.)

გადატანილი ომები

Benefácta male locáta malefact(a) árbitror (Cic.)

ბოროტებაა უღირსისთვის, ვფიქრობ, სიკეთე

**(ენიუსის ეს ლექსი დამოწმებული აქვს ციცერონს ტრაქტატში
მოვალეობათა შესახებ)**

Beneficium id est, quod quis dedit, quam illi liceret et non dare

(Sen.)

**მადლი ისაა, როცა ვინმე ისეთ რამეს იმეტებს, რაც შეუძლო,
არ გაეცა**

Bene proverbio praecipitur (Cic.)

ანდაზა კარგ რჩევას იძლევა

Bene quí latuít, bene víxit (Ov.)

კარგად იცხოვრა, ვინც უჩუმრად განვლო ცხოვრება

**(ოვიდიუსი სევდიან ელეგიებში განიცდის თავის უბედურებას და
ნანობს, რომ მისმა ლექსებმა სახელთან ერთად უბედურება
მოუტანა)**

Benevolentiam qui dedit, taceat, narret, qui accepit

მადლი ვინც გასცა, ჩუმად იყოს, ილაპარაკოს, ვინც იგი მიიღო

Benevolentiam semper memoria tenete

მადლი მუდამ გახსოვდეთ

Bis ad eundem lapidem offendere (Cic.)

ერთსა და იმავე ქვაზე ფეხის ორჯერ წამოკვრა

Bis dat, qui cito dat (Syr.)

ორჯერ გასცემს, ვინც მყისიერად გასცემს

Bis vincit, qui se vincit in victória (Syr.)

ორჯერ იმარჯვებს, ვინც გამარჯვების შემდეგ თავის თავს სძლევს

Blánditiís animúm furtím depréndere núnc sit

Út pendéns liquidá ripa subéstur aquá (Ov.)

ესაღბუნება ქალების გულს ტკბილი ალურსი,
ვით ქვიშის ნაპირს მდინარის ტალღა

Bona fide

კეთილსინდისიერად

Bona gestura

კარგი ქცევა

Bona immobilia

უძრავი ქონება (მიწა, ნაგებობა)

Bona vacantia

უპატრონო ქონება

Bona venia vestra

თქვენი ნებართვით

Boni pastoris est tondere pecus, non deglubere (Suet.)

კეთილი მწყემსი ცხვრებს კი არ ატყავებს, კრეჭს

(ასე უპასუხა ტიბერიუსმა პროვინციის გამგებელს, რომელიც ურჩევდა გადასახადების გაზრდას)

Bonis nocet, qui malis parcat (Sen.)

კარგ ადამიანებს ზიანს აყენებს, ვინც ბოროტებს იწყალებს

Bono genere natus (Cic.)

კარგი ოჯახის შვილი

Bonorum omnium heres (Liv.)

მთელი ქონების მემკვიდრე

Bonum naturale

ბუნებრივი ნიჭი

Brevi manu (Dig.)

დაუყოვნებლივ

Brevis esse laboro, obscurus fio (Hor.)

მოკლედ თქმა მინდა, მაგრამ ვხდები გაუგებარი

Caélum, nón animúm mutánt, qui tráns mare cúrrunt (Hor.)

ვინც გადაცურავს ზღვას, ცას იცვლის მხოლოდ, არა – სულს

Caeteris tacentibus

როცა სხვები ჩუმად არიან

Cantus cycneus (Cic.)

გელის სიმღერა

Capiunt vitium, ni moveantur aquae (Ov.)

უმოდრაობით წყალი გუბედ გადაიქცევა

Captatio verborum

სიტყვაზე გამოკიდება

Carmen famosum

გამქირდავი ლექსი

Carmen grave (Prop.)

სერიოზული სიმღერა (ეპოსი)

Cármina fécerúnt, ut mé morésque notáret,

Íam dem(i) íussá Cáesar ab Árte meós.

Déme mihí studiúm, vitáe quoque crímina démes,

Ácciptúm referó vérsibus ésse nocéns.

Hóc pretiúm curáe vigilátorúmque labórum

Cépmus, ingenió (e)st póena repérta meó (Ov.)

ლექსების გამო გავიკიცხე კეისრისაგან,

„ხელოვნებისთვის“ მეც, ქცევაც ჩემი,

ამ გატაცებას თუ არ ჩავთვლით, ბრალი არა მაქვს,
ლექსების გამო მცნეს დამნაშავედ.
ეს ჯილდო მერგო საზღაურად მძიმე შრომისთვის,
ნიჭით სასჯელი დავიმსახურე

Carpe diem (Hor.)

დღე დაიჭირე
(დატკბი წამით)

**Cárpere cáusidicús fertúr mea cármina. Quí est,
Néscio, sí scieró, vaé tibi, caúsadicé (Mart.)**

ერთ ვექილს ჩემი გაუქირდავს თურმე ლექსები,
გავიგებ, ვინც ხარ, შავ დღეს დაგაყრი

Cárpite flórem,

Quí nisi cárptus erít, túrpiter ípse cadét (Ov.)

მოწყვიტე ვარდი,

თუ არ მოწყვეტ, დაჟკნება უმნოდ

Carthaginem esse delendam

კართაგენი უნდა დაინგრეს

(პლუტარქეს ცნობით, კატონი თავის ყოველ გამოსვლას სენატში
ამ სიტყვებით ასრულებდა: *Ceterum censeo Carthaginem esse
delendam* – მე მაინც ვფიქრობ, რომ კართაგენი უნდა დაიგრეს. ეს
ფრაზა დადასტურებულია პლინიუს უფროსთან)

Castá (e)st, quam némo rogávit (Ov.)

უბიწოდ დარჩა ქალწული, რადგან არვინ ისურვა

(ოვიდიუსის სიტყვებით, ზოგიერთი ქალწულის უბიწოება
აიხსნება იმით, რომ არავინ ისურვა მისი შეყვარება)

Castis omnia casta

**წმინდა ადამიანებს ყველაფერი წმინდა ჰგონიათ
(წყარო უცნობია)**

Causa belli

ომის მიზეზი

Causa causarum

მიზეზთა მიზეზი (მთავარი მიზეზი)

Causa formalis

ფორმალური მიზეზი

Causa irae

რისხვის მიზეზი

Causa naturalis

ბუნებრივი მიზეზი

Causa prima

პირველი მიზეზი

Cave canem! (Petr.)

ფრთხილად, ძაღლია!

Caveant consules, ne quid detrimenti respublica capiat (Cic.)

იფხიზლონ კონსულებმა, რათა რესპუბლიკა არ დაზიანდეს

Cave festines (Cic.)

ნუ იჩქარებ!

Cavendum est, ne assentatoribus patefaciamus aures neve adulari non sinamus (Cic.)

სიფრთხილე გვმართებს, რომ მლიქვნელთა სიტყვებს ყური არ ვუგდოთ, ან ნება არ მივცეთ, გვეპირფერონ

Cavendum vero ne etiam in graves inimicitias convertant se amicitiae (Cic.)

ყველაზე მეტად იმას უნდა ვერიდოთ, რათა (ძველი) მეგობრობა დიდ მტრობაში არ გადაიზარდოს

Cédant arma togáe, concedat láurea láudi (Cic.)

დე, საჭურველი დადრკეს ტოგასთან, დაფნის გვირგვინი კი – ღირსებასთან

(დაე, ომმა გზა დაუთმოს მშვიდობას, გამარჯვებულის დაფნის გვირგვინმა მოქალაქის დამსახურებას ქვეყნის წინაშე. ციცერონის ლექსი, რომელიც დამოწმებულია მისსავე ტრაქტატში *მოვალეობათა შესახებ*)

Cédite Rómaní scriptóres cédite Grái

Néscioquid maiús náscitur Íliadé (Prop.)

განზე, მწერლებო, რომაელნო, და თქვენც, ელინნო, იქმნება რაღაც უფრო დიდი *ილიადაზე*

(ვერგილიუსს არ ჰქონდა დამთავრებული *ენეიდაზე* მუშაობა, როცა ყველამ იცოდა ამ მნიშვნელოვანი პოემის შესახებ, რომელსაც უნდა განედიდებინა რომის წარსული და აწმყო, ამიტომ დიდი ინტერესით ელოდა ხალხი მის დასრულებას)

Cérta mittimús dum incerta pétimus (Plaut.)

ტყუილად ვმრომობთ და ნაღდ საქმეს ხელიდან ვუშვებთ

Cérta tib(i) á nobís dabitúr mensúra bibéndi
Ófficiúm praestént ménsque pedésque suúm (Ov.)
სმის დროს გახსოვდეს, დაიცავი ზომიერება,
არ აგერიოს აზრი და ფეხი

Cetera desiderantur
დანარჩენი სასურველია

Charta non erubescit
ქაღალდი არ წითლდება
(ქაღალდი იტანს ყველაფერს. რისი თქმაც გერიდება, იმას
ნაწერს ანდობ)

Citato loco
მითითებულ ადგილას

Citius, altius, fortius
უფრო სწრაფად, უფრო მაღლა, უფრო ძლიერ
(ოლიმპიური თამაშობების ღევიზი)

Cito citissime
სწრაფზე უსწრაფესად

Civibus undis mersari (Hor.)
პოლიტიკაში ჩაძირვა

Civitas popularis

ხალხის სახელმწიფო (დემოკრატია)

Clipeum post vulnera sumo (Ov.)

რომ დამჭრეს, მერე ავიღე ფარი

(ოვიდიუსის წერილი გადასახლებიდან. იგი ნანობს, რომ გაუფრთხილებლად მოიქცა და დაიმსახურა ავგუსტუსის სასჯელი)

Codex

კოდექსი; წიგნად აკინძული ხის ფირფიტები; საკანანმდებლო აქტები

Codex iuris civilis

რომაული სამოქალაქო კოდექსი

Cogitare de lana sua

მხოლოდ საკუთარ საქმეზე ფიქრი

Cogitationis poenam nemo patitur (Dig.)

აზრების გამო არავინ ისჯება

Commercium epistolarum

მიმოწერა

Commodum eius esse debet cuius periculum est

ვინც რისკავს, მან მოგებაც უნდა ნახოს

Communis existimatio est (Liv.)

ყველამ ისე განსაჯოს, როგორც თავად სურს

Communis opinio (doctorum)
საერთო აზრი (მეცნიერთა)

Commutatio captivorum
ტყვეების გაცვლა

Compos mentis
საღი აზრის მქონე (სულიერად ჯანსაღი)

Concedo
ვუთმობ

Concessor
მჩუქებელი

Concordia res parvae crescunt, discordia maximae dilabuntur (Sall.)
თანხმობა უმნიშვნელო საქმეებს აძლიერებს, უთანხმოება კი
დიდ საქმეებს არღვევს

Conditio sine qua non
პირობა, რომლის გარეშე
(აუცილებელი პირობა)

Confer!
შეადარე!

Confirmavi
დავადასტურე

Confiteor
ვაღიარებ

Cónquirar án moneám mixtúm fas ómne nefásque?

Nómen amicitíá (e)st , nómen ináne fidés (Ov.)

**დღეს ფასი არ აქვს ერთგულებას და მეგობრობას,
ვწუხვარ, რომ მართალს ცრუსგან ვერ ვარჩევთ**

Conscientia mille testes (Quint.)

სინდისი ათას მოწმეს უდრის

Consensus omnium

საერთო შეთანხმება

Constat

ნათელია, ცხადია

Constat, ad salutem civium inventas esse leges (Cic.)

**ცნობილია, რომ კანონები მოქალაქეთა საკეთილდღეოდ
მოიგონეს**

Constat mihi mens (Liv.)

ჩემი აზრი უცვლელია

**Constrictam iam horum omnium scientia teneri coniurationem tuam
non vides? (Cic.)**

**ვერ ხედავ, რომ შენი შეთქმულების ამბავი უკვე ყველამ იცის?
(ციცერონის მიმართვა კატილინასადმი)**

Consuetudinis magna vis est (Cic.)

ჩვეულებას დიდი ძალა აქვს

Consuetudo quasi altera natura (Cic.)

ჩვეულება თითქოს მეორე ბუნებაა

Consuetudo volentes ducit, lex nolentes trahit

**ჩვეულება მსურველებს წინ მიუძღვება, კანონი ურჩებს
მიათრევს**

Consul designatus

კონსული დესიგნატი

**(არჩეული კონსული, რომელმაც უნდა დაიწყოს თავისი
მოვალეობის შესრულება)**

Consultor homini tempus utilissimus

დრო ადამიანის საუკეთესო მრჩეველია

Contra pacem

ზავის (მშვიდობის) წინააღმდეგ

Contra principia negantem disputari non potest

**ძირითად დებულებებს ვინც უარყოფს, მასთან კამათი არ
შეიძლება**

Copia ciborum subtilitas animi impeditur (Sen.)

უზომო საკვები გონებას აჩლუნგებს

Copia vera

ნამდვილი ასლი

Coram populo, senatu et patribus

ხალხის, სენატისა და პატრიციების წინაშე

Cornu copiae (Plaut.)

სიუხვის რქა

(ნიმფა ამაღლთეა ახალშობილ ზევსს თხის რძით ასაზრდოებდა. მითის ზოგიერთი ვარიანტით, ამაღლთეა თვითონ თხის სახელი იყო, ერთხელ, მას შემთხვევით რქა მოსტყდა, ზევსმა შემდგომში რქას საოცარის თვისება მიანიჭა, იგი უხვად ივსებოდა ყოველგვარი სიკეთით)

Corpore et animo

სულით და ხორციით

Corpus delicti

დანაშაულის საფუძველი

Corpus enim multis eget rebus ut valeat; animus ex se crescit, se ipse alit, se exercet (Sen.)

სხეულს ბევრი რამ სჭირდება არსებობისათვის, სული კი თვითონვე საზრდოობს, თვითონვე იძლიერებს თავს

Crás te vícturúm, cras dícis, Póstume, sémper,

Díc mihi, crás istúd, Póstume, cuándo erít? (Mart.)

„ხვალ გავიმარჯვებ“, გაიძახი, პოსტუმუს, მუდამ,

მითხარი, ეს „ხვალ“ როდის დადგება?

Crede experto (Ov.)

ენდე გამოცდილს

Crédidit ésse deós (Ov.)

დაიჯერა, რომ ღმერთები იყვნენ

(როცა მწყემსმა თვალი მოჰკრა, როგორ დაფრინავდნენ ცაში დედალოსი და იკაროსი, ეგონა, რომ ღმერთებს ხედავდა)

Créditis ávectós hostés? (Verg.)

გჯერათ, რომ მტერი გაემგზავრა?

(ლაოკოონი ცდილობს ტროელთა გამოფხიზლებას, რომლებმაც დაიჯერეს, რომ აქაველები სამშობლოში გაემგზავრნენ)

Credo

მჯერა

Créscam láude recéns, dúm Capítoliúm

Scándet cúm tacitá vírgine póntiféx (Hor.)

კვლავაც და კვლავაც განვითქმები, სანამ ქურუმი

ქალწულთან ერთად აუყვება კაპიტოლიუმს

(მ. ღარიბაშვილის თარგმანი)

(ძველ რომში წლის დასაწყისში ქურუმი ვესტას მსახურ ქალთან ერთად აუყვებოდა კაპიტოლიუმის ბორცვს. ჰორაციუსის სიტყვებიდან გამომდინარე, სანამ ეს რიტუალი იარსებებდა, ე.ი. სანამ რომი იქნებოდა, მას, როგორც პოეტს, არ მოაკლდებოდა ქება)

Créscentém sequitúr cúra pecúniam (Hor.)

გაზრდილ სიმდიდრეს საზრუნავიც მოჰყვება დიდი

Créscit amór nummí, quant(um) ípsa pecúnia créscit (Iuv.)

ბევრ ფულს თანა სდევს უფრო მეტის მოხვეჭის ჟინი

Crimen laesae maiestatis

დანაშაული, რომელიც შეურაცხყოფდა წარჩინებულ პირს

Crimen raptus

გაუპატიურება

Crímin(e) áb úno dísc(e) omnés (Verg.)

ერთ დანაშაულს, ნახე, მოჰყვა სხვა ყველა ცოდვა

(ენეასი კართაგენის დედოფალს, დიდოს, უყვება თავის თავგადასავალს, თუ როგორ მოტყუვდნენ ტროელები ბერძენი სინონის მიერ შეთხზული ამბით, ვითომ აქაველებმა ათენას მოსამადლიერებლად საგანგებოდ დატოვეს ხის ცხენი ტროას კედლებთან, რომ მშვიდობით დაბრუნებულიყვნენ შინ. ტროელებმა გადაწყვიტეს, ქალაქში შეეგორებინათ აქაველთა დანატოვარი, რომელშიც დამალულნი იყვნენ ელინი გმირები. სწორედ ამ შეცდომამ გადაწყვიტა ტროელთა ბედი და ისინი დამარცხდნენ)

Cui bono? (Cic.)

ვის სასარგებლოდ?

(ციცერონი ცდილობს გაამართლოს მამის მკვლელობაში უსამართლოდ დადანაშაულებული როსციუს ამერინელი და მოჰყავს ცნობილი მსაჯულის, კონსულ ლუციუს კასიუსის სიტყვები, რომელიც ხშირად სვამდა ასეთ კითხვას: *ვის აძლევდა ხელს ასეთი ქმედება?*)

Cui dolet, meminit

ვისაც რამე აწუხებს, ეს არ დაავიწყდება

(გამოთქმა დადასტურებული ციცერონთან)

Cuí sit condició dulcís sine púlvere pálmæ? (Hor.)

უმრომლად ვინმე ეღირსება ჯილდოს, სანატრელს?

Cuius est instituere, eius est abrogare

ვისაც შეუძლია წესის დადგენა, მასვე ძალუძს მისი გაუქმებაც

Cuiusvis hominis est errare, nullius, nisi insipientis, in errore perseverare (Cic.)

შეცდომა ადამიანის თვისებაა, მაგრამ მხოლოდ სულელი
ჯიუტობს და არ აღიარებს მას

Culpa ficta

ყალბი ბრალდება

Culpa lata

მძიმე დანაშაული

Culpa levis

მსუბუქი შეცდომა (გადაცდომა)

Culpa poena par esto!

სასჯელი ბრალდების შესაბამისი უნდა იყოს!

Culpam in aliquem conferre

დანაშაულის სხვაზე გადაბრალდება

Cum adsunt testimonia rerum, quid opus est verbis?

როცა ფაქტები არსებობს, იქ სიტყვები რა საჭიროა?

Cum confidente sponte mitius est agendum

როცა პირი თავისი ნებით აღიარებს დანაშაულს, ლმობიერად
უნდა მოექცნენ

Cum eximia laude

უდიდესი ქებით

(წარწერა წარჩინებით გაცემულ დიპლომზე)

Cum grano salis (Pl. M.)

მწიკვი მარილით

(გონებაბახვილურად, იუმორით, გამჭრიახად, ირონიით)

Cum magna laude = Cum eximia laude

Cúmqu(e) ego praeponám multós mihi, nón minor illis

Dícor et ín totó plúrimus órbe legór (Ov.)

ბევრი პოეტი მჯობნის, მაგრამ მეც მაფასებენ

და კითხულობენ ჩემს ლექსებს ყველგან

Cúm sis mórtalís, quae súnt mortália, cúra (Ov.)

რაკი მოკვდავი ხარ, იზრუნე ამქვეყნიურზეც

Cum tacent, clamant (Cic.)

როცა ჩუმად არიან, ყვირიან

(ციცერონს, როცა ბრალდებებს უყენებს სენატში კატილინას, სურს, ამაში სენატორებმაც დაუჭირონ მხარი, რომლებიც ჩუმად ისმენენ ბრალდებულის სიტყვებს. ციცერონი ამ ფაქტს თავის სასარგებლოდ იყენებს და ამბობს, რომ სენატორები ამ დუმით აღმფოთებას გამოხატავენ კატილინას დანაშაულებრივი ქმედების მიმართ)

Cum tempore

დროულად

Cúm tua nón edás, carpís mea cármina, Láeli,

Cárpere vel nolí nóstra, vel éde tuá (Mart.)

ჩემს ლექსებს ლანძღავ, ლელიუსო, შენ არაფერს წერ,

მორჩი ჩემს ლანძღვას, ან თავად წერე

Cupido atque ira pessimi consultores (Sall.)

ვნება და რისხვა ცუდი მრჩევლები არიან

Cupio me esse clementem (Cic.)

მინდა ვიყო გულმონყალე

Cupio omnia, quae vis (Hor.)

გისურვებ ყველა სურვილის შესრულებას

Curáe leves loquúntur, ingentés stupent (Sen.)

პატარა დარდი ენამჭევრობს, დიდი მდუმარებს

Curator

კურატორი; მეურვე

Cúr modo dámnatás repetó mea crímina Músas? (Ov.)

რატომ ვაბრალებ მუდამ მუზებს ჩემს დანაშაულს?

(რომიდან გადასახლებული ოვიდიუსი ხშირად ამბობს, რომ იგი მუზებმა, ე.ი. საკუთარმა ლექსებმა იმსხვერპლა)

Cúr nescíre pudéns pravé quam discere málo? (Hor.)

ჯობია, სწავლის მრცხვენოდეს თუ უსწავლელობის?

Cúr non mító meós tibi, Póntiliáne, libéllos,

Né mihi tú mittás, Póntiliáne tuós (Mart.)

პონტილიანუს, რად არ გჩუქნი ჩემს წიგნებს, იცი?

პონტილიანუს, შენი რომ არ გამომიგზავნო.

(თ. კალატოზის თარგმანი)

Currente calamo

კალმის სწრაფი მოსმით (ნაჩქარევად)

Curriculum vitae (CV)

ცხოვრების გზა (ბიოგრაფია)

Currit ferox aetas (Hor.)

მიქრის ლაღი სიჭაბუკე

Cúr scribám, docuí, cur mittám, quáeritis isto?

Vóbiscúm cupió quólibet ésse modó (Ov.)

გინდათ, იცოდეთ, რად გიგზავნით, რატომ ვწერ ლექსებს?

ასე ვახერხებ მე თქვენთან ყოფნას

Custos morum

მორალის მცველი

(ითქმის ცენზორზე)

Dá mi bássia mille, deinde céntum

Deín mille áltera, deín, secúnda céntum (Cat.)

ასჯერ მაკოცე, ათასჯერ და კიდევ ათასჯერ,

ასს კიდევ ასი მივაღვენოთ, ათასს – ათასი

(მ. ღარიბაშვილის თარგმანი)

Damnant, quod non intellegunt (Quint.)

გმობენ იმას, რაც არ ესმით

Damnosa hereditas

ვალეებით დატვირთული მემკვიდრეობა

Davus sum, non Oedipus (Ter.)

დავუსი ვარ, არ ვარ ოიდიპოსი

(დავუსი, ცბიერი მონა ტერენციუსის კომედიიდან, ცდილობს თავის დაძვრენას და ბატონს არ უმხელს იმას, რაც იცის. თავს იმართლებს, რომ ოიდიპოსი ხომ არ არის, რომელმაც შეძლო სფინქსის ამოცანის ამოხსნა)

Da tua dum tua sunt, post mortem tunc non tua sunt

გაეცი საკუთრება, სანამ შენს ხელთ არის, შენი სიკვდილის

შემდეგ ის შენი აღარ იქნება

De arte et parte

დანაშაულისაკენ წაქეზებისა და მასში მონაწილეობის გამო

Debile fundamentum, fallit opus

როცა საძირკველი სუსტია, ნაგებობა ინგრევა

Deceptis non decipientibus, iura subveniunt

კანონები ეხმარება მოტყუებულებს და არა – მატყუარებს

Decipi quam fallere est tutius

უკეთესია, მოტყუებული დარჩე, ვიდრე სხვა მოატყუო

De die claro

დღისით, მზისით

De die in diem

დღითიდღე

De dolo malo

ბოროტი განზრახვით

De facto

ფაქტობრივად

Défugiunt avidós cármina sóla rogós (Ov.)

აბრიალებულ ცეცხლს ლექსები გადაურჩება

De gustibus non est disputandum (Pl. I.)

გემოვნებაზე არ დავობენ

Dei gratia

ღვთის წყალობით, ღვთის გულისათვის

Dei iudicium

ღვთის სამსჯავრო

De iure

სამართლებრივად

De lana caprina rixari (Hor.)

ჩხუბი თხის ტყავის გამო

(დავა სისულელების გამო)

Deliberandum est diu, statuendum semel (Syr.)

დიდხანს უნდა იფიქრო და ერთხელ გადაწყვიტო

De mortuis aut bene, aut nihil

გარდაცვლილებზე ან კარგი (უნდა ითქვას), ან – არაფერი

(დიოგენე ლაერტელი ამ გამოთქმას მიაწერს შვიდ ბრძენთაგან ერთ-ერთს, ხილონს, პლუტარქე – სოლონს)

Dénique sí quodvís, simpléx dumtáxat et únum (Hor.)

იყოს ქმნილება, დე, მარტივი და ერთიანი

Dentatus vir

გესლიანი ადამიანი

Deo volente

ღვთის განგებით

Descendit verbum in pectus

სიტყვები გულში მოხვდა

Déscriptás serváre vicés operúmque colóres,

Cúr ego sí nequé(o) ignoróque poéta salútor? (Hor.)

ფერთა შერჩევა თუ არ ვიცი, გამოყენება,

მაშინ პოეტი რატომ უნდა შერქვას, არ ვიცი

De scripto dicere (Cic.)

ჩანაწერებით საუბარი

Désine fáta deúm flectí speráre precándo (Verg.)

ნუ გაქვს იმედი, ლოცვით ღმერთნი დაიყოლიო

(თარგმანი რ. მიმინოშვილის. ქურუმი ენეასის მესაქის, დაუმარხავად მიტოვებული პალიდორუსის აჩრდილს, მიმართავს და ურჩევს, რომ ახლობლებმა იზრუნონ, მიწას მიაბარონ მისი სხეული)

De tenero ungi

ადრეული ასაკიდან

(გამოთქმა დადასტურებულია ჰორაციუსთან)

Deus ex machina

ღმერთი მანქანიდან

(დრამატურგიული ხერხი, რომელსაც იყენებდნენ ანტიკურ ტრაგედიაში, ღმერთის გამოჩენით კვანძის მოულოდნელად გახსნა)

Dictis facta respondeant

სიტყვებს საქმემ უნდა უპასუხოს

Dicto anno

დათქმულ წელს

Dicto die

დათქმულ დღეს

Dictum factum (Ter.)

იტქვა და გაკეთდა

Dies amoris

მიტევების დღე

Dies diem docet (Syr.)

დღე დღეს ასწავლის

(ყოველი მომდევნო დღე წინა დღის გამოცდილებით სწავლობს)

Dies fastus

სამუშაო დღე

Dies nefastus

უქმე დღე

Difficile est enim tacere, cum doleas (Cic)

ძნელია, ჩუმად იყო, როცა გაწუხებს რამე

Difficilis, iucundus acerbis es ídem,

Néc tecúm possúm vívere, néc sine té (Mart.)

მკაცრიც ხარ, ნაზიც, ერთდროულად მწარეც და ტკბილიც,

ვერ ვძლებ უშენოდ, შენთანაც მიჭირს

Diligentia in omnibus rebus valet

გულმოდგინება ყველა საქმეში მნიშვნელოვანია

Dimidiúm factí, qui cóepit, habét (Hor.)

საქმის ნახევარს მორჩა, ვინაც დაიწყო იგი

Discant cantare puellae (Ov.)

უნდა შეეძლოთ ქალიშვილებს ტკბილი სიმღერა

Disce, quae censeat amicus (Hor.)

ყური უგდე მეგობრის რჩევას

Díscit(e) iústitiám monit(i) ét non témnere Dívos (Verg.)

სამართლიანი რისხვის გწამდეთ, ხელს ნუ ჰკრავთ ღმერთებს

Discordiae malum

განხეთქილების ვაშლი

(განხეთქილების ქალღმერთმა ერისმა, განაწყენებულმა იმით, რომ არ მიიწვიეს პელევსისა და თეტისის ქორწილში, ვაშლი ჩააგდო სტუმრებს შორის, რომელსაც ამშვენებდა წარწერა: „უღამაზესს“. მისი დაუფლების მოსურნე სამ ქალღმერთს: ჰერას, აფროდიტესა და ათენას შორის ატყდა დავა, თუ ვის უნდა მიეღო იგი. ახალგაზრდა მწყემსმა, პარისმა იგი მიაკუთვნა სილამაზის ქალღმერთს, რომელიც დაჰპირდა პარისს მშვენიერ ელენეს, რაც გახდა მიზეზი ტროას ომისა)

Dítior híc aut ést quia dóctior, ést locus úní

Cúique suús (Hor.)

სხვებზე ნასწავლი იყოს, გინდაც სხვებზე მდიდარი,

იქ ყველას თვისი ადგილი აქვს

(ჰორაციუსი აბეზარ თანამგზავრს, რომელსაც ძალიან უნდა მეცენატის წრეში მოხვედრა, უხსნის, რომ მისი სახლი წმინდა ადგილია და იქ შემთხვევითი ადამიანი ვერ მოხვდება)

Dives, ut metiretur nummos

ისეთი მდიდარია, ფულებს ზომავს

(ფულს ხვეტს. გამოთქმა დადასტურებულია ჰორაციუსთან)

Divide et impera!

დაყავი და იბატონე! (პრინციპი იმპერიის მართვისა)

Divinum et humanum scelus (Liv.)

დანამაული ღმერთთა და კაცთა წინაშე

Divitiae bonum non sunt (Sen.)

სიმდიდრეში არ არის ბედნიერება

Divitiis hominés an sint virtúte beáti (Hor.)

სიქველესია ნეტარება, თუ სიმდიდრეში?

Docendo discimus (Sen.)

სხვებს როცა ვასწავლით, ამით ჩვენც ვსწავლობთ

Doctrina sed vim promovet insitam (Hor.)

სწავლა აძლიერებს ბუნებრივ ნიჭს

Domine volente

მესაკუთრის თანხმობით

Dominus convivii (Ter.)

თამადა (სუფრის ბატონი)

Domus dominis aedificata est, non muribus (Cic.)

სახლი ადამიანებისთვის მენდება და არა – კედლებისთვის

Domus magna, magna cura

დიდი სახლი დიდი საზრუნავია

Dóneq erís felíx, multós numerábis amícos,

Témpora sí fuerínt núbila, sólus erís (Ov.)

მრავალ მეგობარს დათვლი, ვიდრე ხარ ბედნიერი,

მწუხარების ჟამს დარჩები მარტო

Donum exitiale

დამღუპველი საჩუქარი

(ტროას ცხენი)

Do, ut des

გაძლევ, რათა მომცე

Dubia cena (Ter.)

ნაირფეროვანი სუფრა

(ძნელად ასარჩევი ნუგბარი)

Ducunt volentem fata, nolentem trahunt (Sen.)

ბედი წინ უძღვის მორჩილთ, ურჩებს მიათრევს

Dúlc(e) et décorúm (e)st pro pátria móri (Hor.)

ნეტარებაა თავგანწირვა მამულისათვის

Dulcissime rerum! (Hor.)

სულზე უტკბესო!

Dúm furor ín cursú (e)st, currénti céde furóri,

Dífficilés aditús ímpetus ómnis habét (Ov.)

სანამ ბობოქრობს ალი, მას წინ ნუ აღუდგები,

გაგიჭირდება ცეცხლიდან გასვლა

Dúm licet, ét verós etiám nunc éditis ánnos.

Lúdite: éunt anní móre fluéntis aquaé,

Néc, quae praéteriít, iterúm revocábitur únda,

Néc, quae praéteriít, hóra redíre potést (Ov.)

იხარეთ, სანამ გაზაფხული ყვავის თქვენს გულში,

მირბიან წლები, ვით ქარაფები,

არ მობრუნდება მიქცეული ტალღა უკანვე
და არც წამები, უკვე ჩავლილი

Dúmque suís victrix omném de móntibus órbe
Próspiciét domitúm Mártia Róma, legár (Ov.)
ვიდრე მძლე რომი გადმოჰყურებს მორჩილ მსოფლიოს,
არ მოაკლდება ჩემს ლექსს მკითხველი

Dúm virés anníque sinúnt, toleráte labóres (Ov.)
სანამ ჯგელი ხარ, ძალაც გაქვს, გაუძელ ჯაფას

Dúm vitánt stultí viti(a) ín contrária cúrrunt (Hor.)
ბრწყვს სურს, გაექცეს ნაკლს და ახალ შეცდომას უშვებს

Duobus sedere sellis
ორ სკამზე ჯდომა

Duo cum faciunt idem, non est idem (Ter.)
როცა ორი აკეთებს ერთსა და იმავეს, ეს არ არის ერთი და
იგივე

Duplicatum ius
ორმაგი უფლება

Dura lex, sed lex
კანონი მკაცრია, მაგრამ კანონია

Dúrat(e) ét vosmét rebús serváte secúndis (Verg.)
გამაგრდით, თავი შეინახეთ ბელნიერ ღლისთვის
(ასე მიმართავს ანქიზე დამარცხებულ ტროელებს)

E

Ea mea culpa est

ეს ჩემი ბრალისა

E cantu cognoscitur avis

ჩიტი გალობით შეიცნობა

Ecce, homo! (loh.)

აჰა, კაცი იგი!

(პილატეს სიტყვები ჯვარცმული ქრისტეს ხილვისას)

Editio princeps

პირველი გამოცემა

Effigies iusti imperii (Cic.)

სამართლიანი მმართველობის იდეალი

E fructu arbor cognoscitur

ხე ნაყოფით შეიცნობა

Efussa laetitia

უზომო სიხარული

Ego spem pretio non emo (Ter.)

იმედს ფულით არ ვყიდულობ

Ego sum lux mundi, qui sequitur me non ambulabit in tenebris, sed habebit lucem vitae (loh.)

მე ვარ ნათელი სოფლისაჲ, რომელი შემომიდგეს მე, არა ვიდოდის ბნელსა, არამედ აქუნდეს ნათელი

Ego sum via, veritas et vita (loh.)

მე ვარ გზა, ჭეშმარიტება და ცხოვრება

Ego vero, malo virum, qui pecunia egeat, quam pecuniam quae viro (Cic.)

**მე თუ მკითხავთ, უფულო კაცი მირჩევნია ფულიანს, ვისაც
კაცობა აკლია**

**(ასე უპასუხა თემისტოკლემ მათ, რომლებმაც ჰკითხეს, როგორ
კაცს ისურვებდა სიძელ)**

**Ego vero omnia, quae gerebam, iam tum in gerendo spargere me ac
disseminare arbitrabar in orbis terrae memoriam sempiternam.**

**Haec vero sine a meo sensu post mortem afutura est sive, ut
sapientissimi homines putaverunt, ad aliquam mei animi pertem
pertinebunt (Cic.)**

**მე, პირადად, რასაც ვქმნიდი, იმთავითვე ვფიქრობდი, რომ
ამით ჩემს საქმეებს გავაცნობდი ყველას და ამ ქვეყნად მარა-
დიულ ხსოვნას დავიმკვიდრებდი, თუნდაც ეს შეიძლება ვე-
ღარ მეგრძნო სიკვდილის შემდეგ, თუმცა, ბრძენი ადამიანე-
ბის აზრით, ამას ჩემი სულის რაღაც ნაწილი მაინც შეიგრ-
ძნობდა**

**Egredere ex Urbe, Catilina, libera rempublicam metu, in exilium
proficiscere (Cic)**

**დატოვე რომი, კატილინა, ააცილე შიში ქვეყანას, წადი
გაძევებაში**

**(ციცერონი მიმართავს კატილინას, თავისი ნებით დატოვოს
რომი, რადგან მას, როგორც კონსულს, არა აქვს ნება (საკმარისი
სამხილების უქონლობის გამო), ბრძანოს მისი გაძევება)**

Ehéu, fugáces, Póstume, Póstume,
Labúntur ánni, néc pietás moram
Rugís et íntantí senéctae
Ádferet índomitáeque mortí (Hor.)
ვაი, რა სწრაფად გარბიან წლები,
ჩემო პოსტუმუს, ნაოჭებს ღოცვით
ვერ შეაჩერებ და ვერც სიბერეს,
ვერც უღმობელი სიკვდილის მოსვლას

Ei morbo nomen est avaritia (Cic.)
ამ სენს სიხარბე ეწოდება

Elephantum ex musca facis
ბუზისგან სპილოს ქმნი

Ens legis
კანონის არსი

Epistula non erubescit (Cic.)
წერილი არ წითლდება

Equi donati dentes non excipiuntur
ნაჩუქარ ცხენს კბილებს არ უსინჯავენ

Equo ne credite, Teucri! (Verg.)
ცხენს ნუ ენდობით, ტევკრნო!
(ლაოკოონის გაფრთხილება ტროელებისადმი)

Érg(o) age fállací timidé confíde figúrae,

Quísqvis es áut aliquíd córpore plúris habé (Ov.)

ოდენ მშვენება ხორციელი არაფერია,

თუ არ გეძნება სულიც ლამაზი

Érg(o), ut períurás meritó periúria fállant,

Éxempló doleát fémina láesa suó (Ov.)

დალატის ღირსი არის ქალი, ვინც სხვას დალატობს,

მეურაცხყოფის ტკივილი იგრძნოს

Éripe, náte, fugám, finémqu(e) impóne labóri (Verg.)

გაიქეც, შვილო და საზღვარი მიეცი ტანჯვას

(თარგმანი რ. მიმინოშვილის. ანქიზე ურჩევს ენეასს, დატოვოს

აღმოღებული ტროა)

E rivo flumina magna facere (Cic.)

ნაკადულის დიდ მდინარედ ქცევა

(პატარა რამის გაბუქება)

Errare humanum est (Sen.)

შეცდომა ადამიანისთვის დამახასიათებელია

Est adolescentis maiores natu vereri (Cic.)

ახალგაზრდის ვალია უფროსი ასაკის ადამიანების

პატივისცემა

Est aemulatio aegritudo, si eo, quod concipierit alius potiatur, ipse careat (Cic.)

ჯიბრი სენია, როცა ადამიანს სწორედ ის უნდა, რაც სხვასა

აქვს და მას არა

Ést deus ín nobís et súnt commérchia cáeli,
Sáedibus áetherií spíritus ílle venít (Ov.)

ღმერთი ჩვენშია, ჩვენ ზეცასთან ვართ წილნაყარი
და აღმაფრენაც მოდის იქიდან

Est enim amicitia nihil aliud nisi omnium divinarum humanarumque
rerum cum benevolentia et caritate consensio, qui quidem haud scio
an excepta sapientia nihil melius homnini sit a dis immortalibus
datum (Cic.)

მეგობრობა ხომ სხვა არაფერია, თუ არა სიყვარულისა და
სიკეთის საფუძველზე შექმნილი თანხმობა ღვთაებრივი და
ადამიანური საქმეებისა, ამაზე უკეთესი უკვდავ ღმერთებს
კაცთათვის არაფერი უბოძებიათ, თუ არ ჩავთვლით სიბრძნეს

Éste procúl lités et amárae próelia línguæ,
Dúlcibus ést verbí móllis aléndus amór (Ov.)

უნდა მოეშვა მწარე სიტყვებს, ჩხუბს, აყალმაყალს,
სიყვარულს მხოლოდ აღერსი კვებავს

Ést modus ín rebús, sunt cérti dénique fines (Hor.)
ზომიერება ჯობს საქმეში, ზღვარი – ყველაფერს

Esto!
დაე, ასე იყოს!

Est proprium stultitiae aliorum vitia cernere, oblivisci suorum (Cic.)
ბრიყვის თვისებაა სხვისი ნაკლის შემჩნევა, ხოლო საკუთარის
დავიწყება

Est rerum omnium magister usus (Caes.)
ჩვეულება ყველა საქმეში მასწავლებელია

Et alia multa

და სხვა მრავალი

Et fabula partem veri habet

ზღაპარშიც არის ჭეშმარიტების მარცვალი

Etiam sanato vulnere cicatrix manet (Syr.)

ნაიარევი შეხორცებული ჭრილობის შემდეგაც დარჩება

Ét quorúm pars mágna fuí (Verg.)

დიდი წვლილი მაქვს მეც ამაში

(ენეასი კართაგენის დედოფალს, დიდოს, მწუხარებით უყვება ტროელთა უკანასკნელი ბრძოლების, მშობლიური ქალაქის დაცემის შესახებ, რისი თვითმხილველი და ერთ-ერთი მთავარი მონაწილე თავად იყო)

Ét semel émissúm volat írrevocábile vérbum (Hor.)

ერთხელ თუ დაგცდა სიტყვა, უკან არ დაბრუნდება

Et tu quoque, Brute? (Suet.)

შენც, ბრუტუს?

(ეს ფრაზა უთქვამს მომაკვდავ კეისარს, როცა შეთქმულთა შორის ბრუტუსიც დაუნახავს)

Ét veniám pro láude petó, laudátus abúnde,

Nón fastíditús sí tibi, léctor eró (Ov.)

ქებას ჩვეული ახლა მხოლოდ წყალობას ვითხოვ

შენგან, მკითხველო, ნუ შემიძულე

(ასე მიმართავს რომიდან გასახლებული პოეტი თავის მკითხველს)

Eventus belli unde ius stabat, ei victoriam dedit (Liv.)

ომი იმის გამარჯვებით დასრულდა, ვის მხარესაც სამართალი
იყო

Ex abrupto

მოულოდნელად, უცაბედად

Ex aequo et bono

სამართლიანად და კეთილსინდისიერად

Ex animo

სინდისის კარნახით

Excitare fluctus in simpulo

ჩამჩაში ქარიშხლის ატეხა

(სენტენცია დადასტურებული ციცერონთან)

Ex consensu

შეთანხმებულად

Ex dono

საჩუქრად

Éxegí monumént(um) áere perénniús (Hor.)

ძეგლი ავიგე, სპილენძზე გამძლე

Éx fervét multó línguaque córque meró (Ov.)

ღვინომ გაუხსნა გული და ენაც

Ex fratre et sorore nati

ბიძაშვილები და დეიდაშვილები

Exempli causa

მაგალითისათვის

Ex improvise

მოუმზადებლად (სახელდახელოდ)

Ex ipso fonte

პირველ წყაროდან

**Existimo sapientiam sine eloquentia parum prodesse civitatibus,
eloquentiam vero sine sapientia nimium obesse plerumque
prodesse nunquam (Cic.)**

**ვფიქრობ, სიბრძნეს მჭევრმეტყველების გარეშე ნაკლები სარ-
გებლობა მოაქვს მოქალაქეთათვის, მჭევრმეტყველებას კი,
თუ სიბრძნე არ ახლავს, უფრო მეტად ზიანი მოაქვს ადამიანე-
ბისათვის, სარგებლობა – არასოდეს**

Exitus acta probat (Ov.)

საქმე შედეგით წარმოჩნდება

Éxitus in dubio (e)st; audéimus última dixit,

Viderit. Áudentes fórsque déusqu(e) iuvát (Ov.)

თუმც წარმატება შეეჭვება, გავბედავ, ვნახოთ,

ღმერთი მიშველის, ან ბედი თამამს

**(ტარკვინიუს ამაყის ვაჟი ჩუმად შედის კოლატინუსის სახლში,
რათა შეურაცხყოფა მიაყენოს მის ცოლს, ლუკრეციას. მისმა ამ
უღირსმა საქციელმა გამოიწვია აჯანყება ტარკვინიუსის წინააღ-
მდეგ, რის შემდეგაც დასრულდა მეფეთა ხანა და რომში დაარს-
და რესპუბლიკური მმართველობა)**

Ex libris

ექსლიბრისი (წიგნებიდან)

Ex malis minimum eligere oportet (Cic.)

ბოროტებებიდან უმცირესი უნდა აირჩიო

Ex malis moribus bonae leges natae sunt

ცუდი ჩვეულებების საფუძველზე კარგი კანონები იქმნება

Ex more

ჩვეულების თანახმად

Ex necessitate

აუცილებლობის გამო

Ex nihilo nihil (Lucr.)

არაფრისაგან არაფერი

Ex officio

ოფიციალურად

Exordium

ექსორდიუმი

(ორატორული სიტყვის, ასევე პოემის შესავალი)

Ex parvis saepe magnarum rerum momenta pendent

მნიშვნელოვანი საქმეების ბედი ხშირად წვრილმანებზეა დამოკიდებული

Éxpedit ésse deós et, ut éxpedit, ésse putámus

Déntur ín antiquá túra merúmque focús (Ov.)

**ვფიქრობთ, ღმერთები არსებობენ, რადგან გვჭირდება,
ვაპყუროთ ბომონს ღვინო და მური**

Expergere ex aliqua re, si quid inest boni (Cic.)

კარგი რაც არის (რაიმე საქმეში), აიღე

Éxpertús metuít (Hor.)

გამოცდილი ფრთხილობს

Exporge frontem (Ter.)

გახსენი შუბლი! (გამხიარულდი)

Expressa non prosunt, quae non expressa proderunt

**ზოგჯერ თქმა ცუდ სამსახურს გვიწევს, უთქმელობა კი
გვეხმარება**

Ex ungue leonem

ლომი ბრჭყალებით (შეიცნობა)

Ex utraque parte

ორივე მხრიდან

Ex vi aut metu

ძალითა და დაშინებით

Ex vitio alterius emenda tuum

სხვისი ნაკლის შემხედვარემ შენი გამოასწორე

Ex voluntate

საკუთარი ნებით (ნებაყოფლობით)

Facile dictu, difficile factu

სათქმელად ადვილია, გასაკეთებლად – ძნელი

Facilius est apta dissolvere, quam dissipata connectare

შეერთების დამლა უფრო ადვილია, ვიდრე დამლილის
შეერთება

Facit ex curvo rectum, ex nigro album

მრუდესგან სწორი გამოჰყავს, თეთრისგან – შავი

Fac simile

ფაქსიმილე

(მიამსგავსე)

Facta sunt potentiora verbis

საქმე სიტყვებზე ძლიერია

Factum infectum fieri nequit

ფაქტის შეცვლა შეუძლებელია (რაც მოხდა, მოხდა)

Factum non dicitur quod non perseverat

დაუსრულებელ საქმეს გაკეთებულს ვერ უწოდებ

Falsum crimen

ცილისწამება

Fama crescit eundo (Verg.)

ჭორი გავრცელებით იზრდება

Fames artium magistra

მიმშილი ხელოვნების მასწავლებელია

Fas est et ab hoste doceri (Ov.)

მტრისგანაც უნდა ისწავლო

Fas non est hospitem violare (Caes.)

სტუმრის შეურაცხყოფა დაუშვებელია

Féci, quod potuí, faciánt melióra poténtes

მე ეს შევძელი, ჩემზე უკეთ სხვებმა იღვაწონ

(კონსულები ასეთი სიტყვებით გადააბარებდნენ თანამდებობას ახლადარჩეულებს)

Félix qui potuít rerúm cognóscere cáusas (Verg.)

ბედნიერია, ვინც შეიცნო არსი საგანთა

Ferro ignique

ცეცხლითა და მახვილით

Festina lente! (Suet.)

იჩქარე ნელა

(იჩქარე, მაგრამ ფრთხილად იარე)

Fiat iustitia (ruat caelum)

აღსრულდეს მართლმსაჯულება (თუნდაც ცა ჩამოიქცეს)

Fide mea! (Cic.)

მენდე (ენდე ჩემს სიტყვას)

Fide, sed cui, vide

ენდუ, მაგრამ დაფიქრდი, ვის

Filius nullius

უკანონო ბავშვი

(არავის ვაჟი)

Filius populi

უკანონო ბავშვი

(ხალხის შვილი)

Finis coronat opus

საქმეს ბოლო აგვირგვინებს

Finitima sunt falsa veris (Cic.)

სიცრუე ჭეშმარიტებას ჰგავს

Fít via ví (Verg.)

გზა გაიკაფეს ძალით

Flamma fumo est proxima (Plaut.)

სადაც ცეცხლია, იქვეა კვამლიც

Fléctitur óbsequió curvátis ab árbore rámus

Frángis, sí virés éxperiáre tuás (Ov.)

ტოტი მოგყვება, თუ გადახრი ნაზად, რკალივით,

ძალით თუ მოსწევ, შემოგატყდება

Flumen inanium verborum (Cic.)

ფუჭსიტყვაობა

Flúmin(a) iám lactís, iam flúmina néctaris ibant (Ov.)

რძისა და ნექტრის მდინარენი ჩამოდიოდა

(ოქროს საუკუნის აღწერა)

Foris esse

ყელამდე ვალებში

Fórma bonúm fragilé (e)st, quantum áccedit ad ánnos,

Fínor ét spatió cárpitur ípsa suó (Ov.)

წარმავალია სილამაზე, ქრება ნელ-ნელა,

აჭნობს ასაკი, უკარგავს ძალას

Fórma virós neglécta decét, Minoída Théseus

Ábstulit, á nullá témpora cómpus acú (Ov.)

კაცს სილამაზე არ სჭირდება, განა თუზევსმა

მინოსის ქალი მოხიბლა თმებით?

Fortes fortuna adiuvat (Ter.)

მამაცებს ბედი სწყალობთ

Fortuna, dicitur, caeca (Cic.)

ამბობენ, რომ ბედი ბრმა არის

Fremant omnes licet, dicam, quod sentio (Cic.)

იბუზღუნონ, რამდენიც სურთ, მაინც ვიტყვი იმას, რასაც

განვიცდი

Fugienda semper iniuria est (Cic.)

უსამართლობას მუდამ უნდა განერიდო

Fuimus Troes, fuit Ilium (Verg.)

ვრცაჲთ ტროელეზი, იყო ტროა

Fuit, fuit ista quondam in hac re publica virtus (Cic.)

იყო, იყო ოდესღაც ჩვენს ქვეყანაში ისეთი სიმაჲაჲე . . .

Fulmen belli (Lucr.)

ომის გმირი

Gallus in sterquilinio suo plurimum potest

ყოვლისშემძლეა მამალი თავის ნეხვის გროვაზე
(გამოთქმა დადასტურებულია სენეკასთან)

Gaudeamus, igitur

luvenes dum sumus (Gaud.)

მაშ, გავიხაროთ,

სანამ ახალგაზრდები ვართ

(ვაგანტების მიერ შექმნილი სტუდენტური ჰიმნის დასაწყისი)

Gaudere decet, laetare non decet (Cic.)

გახარება შეიძლება, აღტკინება – არა

Gaude sorte sua (Hor.)

შენს ხვედრს დასჯერდი

Gáudia príncipiúm nostrí sunt sáepe doloris (Ov.)

პირველ სიხარულს მწუხარება მოჰყვება ხშირად

Genius loci

ადგილის ღვთაება

Gens una sumus

ჩვენ ერთი მოდგმისანი ვართ

(ქადრაკის ფედერაციის დევიზი)

Gerens datum

დათარიღებული

**Gloria est consentiens laus bonorum, incorrupta vox bene
iudicantium de eccellente virtute (Cic.)**

**დიდება არის კეთილშობილთა შეთანხმებული ქება, ეს არის
ხმა მიუკერძოებულ ადამიანთა, რომლებიც საღად
აზროვნებენ გამორჩეული სიქველის თობაზე**

Gloria virtutem tamquam umbra sequitur (Cic.)

დიდება ქველ ვაჟკაცს ჩრდილივით თან დასდევს

Gradatim

ნაბიჯ-ნაბიჯ

Graeca sunt, non leguntur

ბერძნულია, არ იკითხება

Gráecia cápta ferúm victórem cepit

Ét artés intúlít ágrestí Latió (Hor.)

**ტყვე საბერძნეთმა დააჩოქა თვისი მძლეველი,
აჩუქა ველურ რომს ხელოვნება**

Grassari non vi, sed iure (Liv.)

არა ძალისმიერი, არამედ კანონიერი გზით სიარული

Grata in vultu

მწყაზარი სახის

Grata, rata et accepta

სასურველია, დაკანონებული და მისაღები

Gráta supérveniét, quae nón sperábitur hóra (Hor.)

სასიამოვნო ჟამი დაჰკრავს, როცა არ ელი

Grátia, Músa, tibi nam tú solácia práebes

Tú curáe requiés, tú medicína venís (Ov.)

**მადლობა, მუზავ, რადგან შევბას მხოლოდ შენ მაძლევ,
შენ ხარ მკურნალი, ნუგეში ჩემი**

Gratis

უსასყიდლოდ

Grátius éx ipsó fónte bibúntur aquáe (Ov.)

სასიამოვნო არის წყლის სმა თვითონ წყაროდან

Gravi de causa

სერიოზული მიზეზის გამო

Gravior multo poena videtur, quae a miti viro constituitur (Sen.)

**გულმონყალე ადამიანის მიერ გამოტანილი სასჯელი ბევრად
უფრო მძიმეა**

Gútta cavát lapidém non ví, sed sáepe cadéndo (Ov.)

ხშირი დაცემით წვეთი ქვას ხვრეტს და არა – ძალით

Habeas corpus**დააკავე პიროვნება**

(სასამართლოს ნებართვა პიროვნების დაპატიმრების შესახებ)

Habemus confitentem reum (Cic.)

ჩვენ წინაშე დგას ბრალდებული, რომელიც აღიარებს ბრალს
(ძველი რომის სამართლის მიხედვით, ბრალდებულის აღიარე-
ბითი ჩვენება საკმარისი იყო, იგი დამნაშავედ ეცნოთ)

Habentes homines

მეძღვებული ადამიანები

Habent sua fata libelli (Ter.)

წიგნებს თავისი ბედი აქვთ

Habetis ducem memorem vestri, oblitum sui (Cic.)

თქვენ გყავთ თქვენზე მზრუნველი სარდალი, რომელსაც
თავისი თავი არ ახსოვს

Habet, quod sibi debebatur (Ter.)

რაც დაიმსახურა, ის მიიღო

Hannibal ante portas (Cic.)

ჰანიბალი კარიბჭესთან დგას

Haud desinam, donec perfecero hoc (Ter.)

არ მოვეშვები, სანამ ჩემსას არ მივაღწევ

Haud semper errat fama (Tac.)

ქორი ყოველთვის როდი ცდება

Háurit aquám cribró, qui díscere vúlt síne líbro (Ov.)

საცრით იღებს წყალს, ვისაც სწავლა უწიგნოდ უნდა

Heredes recti

კანონიერი მემკვიდრეები

Herédís flétus súb persóna rísus ést (Syr.)

მემკვიდრის ტირილი შეფარული სიცილია

Héu, quam difícilé (e)st crimén non pródere vúltu (Ov.)

ო, რა ძნელია, დანაშაულის დაფარვა სახით

Hic esse et illic simul non possum

არ შემიძლია ყოფნა აქაც და იქაც ერთდროულად

Hic et nunc

აქ და ახლავე

Hic haeret aqua

წყალი აქ გუბდება

(აქ არის დაბრკოლება)

Hic Rhodus, hic salta

აქ არის როდოსი, აქ გადახტი

(უზოპეს არაკის მიხედვით, სამშობლოში ხანგრძლივი მოგზაურობის შემდეგ დაბრუნებული კაცი იკვებნიდა, რომ როდოსზე უჩვეულოდ ღიდი ნახტომი გააკეთა. მაშინ ერთმა უთხრა: თუ ეს

მართალია, აი, აქ არის ვითომ როდოსი და გადახტით. ამ ამბავს ეზოპეს მსგავსად ჰყვება პლუტარქეც)

Historia est magistra vitae (Cic.)

ისტორია ცხოვრების მასწავლებელია

Historia vero testis temporum, lux veritatis, vita memoriae, magistra vitae, nuntia vetustatis (Cic.)

ისტორია ჟამთა მოწმეა, ქეშმარიტების ნათელი, მოგონებების გაცოცხლება, ცხოვრების მასწავლებელი, წარსულის მაცნე

Hoc est vivere bis, vitá posse prióre fruí (Mart.)

ცხოვრებით ტკობას ვინც ახერხებს, ის ორჯერ ცხოვრობს

Hoc non pro me, sed contra me est

ეს ჩემთვის სასიკეთო კი არა, საწინააღმდეგოა

Hoc tacitus praeterire non possum (Cic.)

ამაზე გაჩუმება არ შემიძლია

Hoc uno praestamus vel maxime feris, quod colloquimur inter nos (Cic.)

მხეცებთან შედარებით ჩვენ ერთი დიდი უპირატესობა გვაქვს, ერთმანეთთან საუბარი შეგვიძლია

Hoc volo, sic iubeó, sít pró ratióne volúntas (Iuv.)

ასე მსურს, ვბრძანებ, იყოს ნება გონების ნაცვლად (რომაელი ქალბატონის სიტყვები, რომელმაც თავისი მონის სასტიკად დასჯა გადაწყვიტა)

Hominem non odi, sed eius vitia

ადამიანი კი არ მძულს, არამედ მისი მანკიერებანი

Hominem ratio ducit

ადამიანს გონება მართავს

Homines ab iniuria non poena, sed natura arcere debet (Cic.)

სასჯელმა კი არ უნდა შეაკავოს ადამიანები დანაშაულისაგან, არამედ – ბუნებამ

Homines ad deos nulla re proprius accedunt, quam salutem hominibus dando (Cic.)

ადამიანები მხოლოდ მაშინ ემსგავსებიან ღმერთებს, როცა სხვებს შველიან

Homines amplius oculis, quam auribus credunt (Sen.)

ადამიანები თვალს უფრო უჯერებენ, ვიდრე – ყურებს

Homines caecos reddit cupiditas (Cic.)

ვნება ადამიანებს აბრმავებს

Homines dum docent, discunt (Sen.)

ადამიანები როცა ასწავლიან, თავადაც სწავლობენ

Homo faber

შემოქმედი ადამიანი

Homo homini lupus est (Plaut.)

ადამიანი ადამიანისათვის მგელია

Homo novus (Sall.)

ახალი ადამიანი (ახალბედა)

(ასე უწოდებდნენ რომში ადამიანს, არაწარჩინებული გვარის მკილს, რომელიც უმაღლეს თანამდებობას საუთარი ნიჭის წყა-

ლობით მოიპოვებდა. მაგ., ასეთი იყო მხედართა წრის წარმომადგენელი, ცნობილი ორატორი, ციცერონი, რომელმაც თავისი ნიჭით კონსულის თანამდებობას მიაღწია)

Homo sapiens

გონიერი ადამიანი

Homo sum, nihil humani a me alieno puto (Ter.)

ადამიანი ვარ და არაფერი ადამიანური უცხო არ არის ჩემთვის

Honesta mors turpi vita potior (Tac.)

სამარცხვინო სიცოცხლეს სახელოვანი სიკვდილი სჯობს

Honestus rumor alterum (e)st patrimonium (Syr.)

პატიოსანი სახელი მემკვიდრეობის ტოლფასია

Honores mutant mores

პატივი ცვლის ხასიათს

(გამონათქვამის წყარო პლუტარქეს *სულას ცხოვრება*)

Honoris causa

პატივისათვის (დამსახურებისთვის)

Horribile dictu

სათქმელად საზარელი

Hostium munera, non munera

მტრის საჩუქარი არ არის საჩუქარი

Iam dolor in morém venit meus (Ov.)

ტკივილი უკვე ჩვევად მექცა

Iam molír(e) animúm, qui dúret, et ádstrue fórmæ,

Sólus ad éxtremós pérmanet ille rogós (Ov.)

მამ, სულს მიხედუ, ლამაზ სხეულს შეუსაბამე,

მას ვერ დაფერულავს სამარხის ცეცხლი

(ოვიდიუსი ტრფობის ხელოვნებაში ასწავლის ქალებს, თუ როგორ მიაღწიონ გარეგნულ მშვენიერებას, თუმცა, ამავე დროს ურჩევს, არ დაივიწყონ, რომ სულიერი სილამაზე მთავარია და მარადიული)

Iamqu(e) opus éxegí, quo néc Iovis íra, nec ígnis

Néc poterít ferrúm nec édax abolére vetústas (Ov.)

ქმნილება ესე განვასრულე, ვერ იავარყოფს

იუპიტერის, ცეცხლისა თუ მახვილის რისხვა

(პოემა მეტამორფოზების ეპილოგი, თარგმანი: ნ. მელაშვილის და ნ. ტონიასი)

Iam tempus est, me ipsum a me amari (Cic.)

ახლა კი დროა, შევიყვარო საკუთარი თავი

Ibidem

იქვე

Id est

ესე იგი

Idea fixa

იდეაფიქსი

Idem velle atque idem nolle, ea demum firma amicitia est (Sall.)

მტკიცე მეგობრობის საფუძველია, რაც ერთს სურს, იგივე უნდოდეს მეორესაც და რაც ერთს არ უნდა, არც მეორეს სურდეს იგი

Id fácere laus est, quód decet, non quód licet (Sen.)

უკეთესია ის აკეთო, რაც შეგეფერება და არა ის, რაც ნებადართულია

Idne alteri crimini dabis, quod eodem tempore, in eadem provincia tu ipse fecisti? (Cic.)

ნუთუ შენ დანაშაულად ჩაუთვლი სხვას იმას, რაც შენც იმავე დროს და იმავე პროვინციაში ჩაიდინე?

Igni et aqua interdicere

ცეცხლისა და წყლის დაკავება
(განკვეთა)

Ignis aurum probat, miseria fortes viros (Sen.)

ცეცხლი ოქროს აწრობს, უბედურება – მამაც ვაჟკაცებს

Ignorantia iuris nocet, ignorantia facti non nocet

კანონის უცოდინრობა არ ამართლებს ადამიანს, ფაქტის არცოდნა გამამართლებელი საბუთია

Ignosce saepe alteri, nunquam tibi (Petr.)

ხშირად აპატიე სხვებს, შენს თავს კი – არასდროს

Ille crucém sceleris pretiúm tulit, híc diadéma (Iuv.)

ერთს ჯვარცმა, სხვას კი დიადემა ერთი ბრალისთვის

Ille dolét veré, qui sine téste dolét (Mart.)

მოწმის გარეშე ვინც მწუხარებს, ის დარდობს გულით

Ille mi pár essé deó vidétur

Ille, sí fas ést, superáre dívos,

Quí sedéns advérsus idéntidémque

Spéctat et áudit (Cat.)

მე მეჩვენება, რომ ღმერთების თანასწორია,

ან, თუკი ითქმის, ღმერთებზედაც აღმატებული,

ვინც გვერდით გიზის, შემოგცქერის, წამდაწამ ისმენს

შენს ხმას და სიცილს

(თარგმნა მ. ღარიბაშვილმა)

Ille vero nostras ambitiones levitatesque contemnet honoresque

populi etiam ultro delatos repudiabit, nos autem eos nescimus, ante

quam paenitere coepit, contemnere (Cic.)

მისთვის (ფილოსოფოსისათვის) უცხოა პატივმოყვარეობა,

მერყეობა, იგი ხალხის მიერ შეთავაზებულ სახელსა და ღირს-

ებას არაფრად აგდებს, ჩვენ კი ვერ მივეჩვიეთ ამ ყველაფერზე

უარის თქმას, სანამ ამის გამო სინანულში არ ჩავცვივდებით

Impellere aliquem praecipitantem

წაქცეულისათვის ხელის კვრა

(გამოთქმა დადასტურებულია ციცერონთან)

Imperare sibi maximum imperium est (Sen.)

თუ თავს იმორჩილებ, ძალიან ძლიერი ხარ

Imperat áut servít collécta pecúnia cúique (Hor.)

ფულის მონაა ზოგი, ზოგიც – ფულის ბატონი

Imperatorem stantem mori oportet (Suet.)

იმპერატორი ფეხზე მდგარი უნდა მოკვდეს

(ვესპასიანეს სიტყვები, რომელმაც ეს წარმოთქვა სიკვდილის წინ. იგი ცდილობდა, არ დანებებოდა სენს და სიცოცხლის ბოლომდე შეესრულებინა კონსულის მოვალეობა)

Imprimatur!

დაიბეჭდოს!

Impulsu deorum (Cic.)

ღმერთთა შეგონებით

In aqua scribere (Cat.)

წყალზე დაწერა

(ქალის ფიცი)

In brevi

მოკლედ

In camera

დახურულ სასამართლო პროცესზე

In concreto

კონკრეტულად

In corpore

სრული შემადგენლობით

In divitiis inopes, quod genus egestatis est (Sen.)

როცა მდიდარი თავს ღარიბად თვლის, ეს სიღატაკის
უკიდურესი ფორმაა

Indoctúm doctúmque fugát recitátor acérbus,

Quém ver(o) árripuít tenét occidítque legéndo,

Nón missúra cutém nisi pléna cruóris hirúndo (Hor.)

უბირს, თუ სწავლულს, თავს აბეზრებს თავის ლექსებით,
უკითხავს, ვისაც მოიხელთებს, სულსაც ამოხდის,
წურბელასავით სისხლს გამოსწოვს ბოლო წვეთამდე

In dubiis reus est absolvendus

საქვო გარემოებების დროს ბრალდებული უნდა
გათავისუფლდეს

In hac parte

ამ ნაწილში (ამ მხრივ)

In hac verba

ამ სიტყვებით

In horam vivere (Cic.)

დღევანდელი დღით ცხოვრება

Infandúm, regín(a), iubés renováre dolórem (Verg.)

სასტიკ ტკივილის განახლებას მოხოვ, დედოფალო

(ასე იწყებს თავისი თავგადასავლის თხრობას ენეასი კართაგენის დედოფლის, დიდოს თხოვნით)

In fuga salutem sperare – ea vero dementia est (Cic.)

გაქცევით თავის გადარჩენის იმედი ნამდვილი სიგიჟეა

Ingeniūm saepé mala móvent (Ov.)

ზოგჯერ გონებას გაგინათებს უბედურება

(როცა დედალოსი კუნძულ კრეტაზე გამოკეტა მონოსმა, სასო-
წარკვეთილმა ხელოვანმა გადაწყვიტა ფრთების დამზადება ზე-
ცაში გასაფრენად)

Ingrata patria, ne ossa quidem mea habebis (Liv.)

**უმადურო სამშობლო, ჩემი ძვლებიც კი არ დაიმარხება შენს
მიწაზე**

(მეორე პუნიკური ომის გმირის, პუბლიუს სციპიონის სიტყვები,
რომელიც, უკვე ასაკოვანი, პოლიტიკურმა მტრებმა დაადანაშაუ-
ლეს კორუფციამი)

In integro mihi res est

ჯერ კიდევ არ გადამიწყვეტია

Iniuriam qui facturus est, iam facit (Sen.)

**უსამართლოდ მოქცევას ვინც აპირებს, ის ჩადის ამ
დანაშაულს**

Iniuria realis

შეურაცხემოფელი ქმედება

Iniuria verbalis

სიტყვიერი შეურაცხყოფა

In loco delicti

დანაშაულის ადგილას

In magnis ét voluisse sat ést (Prop.)

ქების ღირსია სურვილიც კი კარგის კეთების

In medias res (Hor.)

შუა ამბავში

(ჰორაციუსი პოეტურ ხელოვნებაში აქებს ჰომეროსს, რომელიც ზოგიერთებივით შორიდან კი არ იწყებს თხრობას, არამედ უშუალოდ იწყებს იქიდან, როგორ წაეკიდნენ ერთმანეთს აქილევსი და აგამემნონი)

In memoriam

სახსოვრად

In nova fert animus mutatas dicere formas (Ov.)

ახალ სხეულში გარდასახულ სახეთა ქებად სული მაქეზებს
(ოვიდიუსის პოემის მეტამორფოზების დასაწყისი, თარგმანი ნ. ტონიას და ნ. მელაშვილის)

In obscuro vitam agere (Sall.)

ცხოვრების ჩრდილში გატარება

In omne tempus (Cic.)

სამუდამოდ

Inops mentis

გონებასუსტი

In pari causa

თანაბარი უფლებით

In pari iure

მსგავს შემთხვევაში

In perpetuum
განუწყვეტლივ

In pretiō pretiūm nunc ést, dat cénsum honóres,
Cénsum amicitías: páuper ubíqu(e) iacét (Ov.)
ახლა შეიძენ ფულით პატივს და მეგობრებსაც,
ზედ არ უყურებს ღატაკს არავინ

In propria persona
პირადად

In saecula saeculorum
უკუნითი უკუნისამდე

In saltu uno duos apros capere (Plaut.)
ერთ ტყეში ორი ტახის დაჭერა

In silvám non lígna ferás insánius (Hor.)
შემის შეტანა ტყეში დიდი სისულელეა
(პორაციუსი თავის სატირაში აღნიშნავს, რომ გაუმართლებელია,
როცა რომაელი პოეტი ცდილობს ლექსების წერას ბერძნულად,
რადგან ბერძნებს ისედაც ბევრი და სახელოვანი პოეტი ჰყავთ)

In sinu gaudeant, gloriose loqui desinant (Cic.)
თავისთვის იხითხითონ, შეწყვიტონ გატყლარჭული საუბარი

In solem procedere (Cic.)
საჯაროდ გამოსვლა

In solís tú mihi túrba locís (Tib.)
შენ სამყარო ხარ ჩემთვის, თუნდაც მარტონი ვიყოთ

Inter caecos luscus rex

ბრმებს შორის ცალთვალა მეფეა

Interdum lacrimae pondera vocis habent (Ov.)

სიტყვის ძალა აქვთ ხანდახან ცრემლებს

Interdum stultus opportuna loquitur

ზოგჯერ ბრიყვსაც წამოსცდება სიბრძნე

Inter nos dictum sit (Ter.)

ჩვენ შორის დარჩეს (ნათქვამი)

Inter pares amicitia

მეგობრობა თანასწორთა შორის

Interpretari victoriam ut suam

გამარჯვების საკუთარ თავზე მიწერა

In umbra igitur pugnabimus (Cic.)

მაშ, ჩრდილში მოგვიწევს ბრძოლა

(ასე უპასუხეს სპარტელებმა სპარსელებს, რომლებიც ემუქრებოდნენ, რომ ლაკედემონელებს იმდენ ისრებს დაუშენდნენ, მზეს დაუბნელებდნენ)

Inventa sunt specula, ut homo ipse se nosceret (Sen.)

სარკე იმიტომ მოიგონეს, რომ ადამიანმა შეიცნოს საკუთარი თავი

Invide, quid laceré Nasónis cármina rápti?

Nón solet ingeniís súmma nocére deís (Ov.)

რად ჯიჯგნი ლექსებს, შურიანო, ღვენილ ნაზონის?

დრო ჩემს ნიჭს და ლექსს ვერას დააკლებს

In vino veritas

ღვინოშია ჭეშმარიტება

(ბერძენი პოეტის, ალკეოსის ეს ფრაზა გვხვდება პლინიუს უფროსთან)

In virtute posita est vera felicitas (Sen.)

სიქველემია ნამდვილი ბედნიერება

Invita grata non est grata

უგულოდ გაღებული წყალობა არ არის მაღლი

love nondum barbato (Iuv.)

როცა იუპიტერი უწვერულვამო იყო

(ე.ი. უხსოვარ დროს)

Ipse dixit (Cic.)

თავად მან თქვა

(ასე ამბობდნენ პიტაგორელები, როცა სთხოვდნენ რომელიმე შეხედულების დასაბუთებას. ე.ი. პიტაგორამ ასე თქვაო)

Ipse manú mortém inveníám (Verg.)

საკუთარ ხელით ვპოვებ სიკვდილს

(ენეასს არ სურს ცეცხლში გახვეული მშობლიური ქალაქის დატოვება და ცდილობს, ხმალამოწვდილი შეხვდეს სიკვდილს)

Iracundia est inimica consilio (Cic.)

მრისხანება ცუდი მრჩეველია

Irā furor brevis ést, animúm rege

Quí nisi páret, ímperat (Hor.)

რისხვა ხანმოკლე სიგიჟეა, არ დაგიმონოს,

მოთოკე სული, დაიმორჩილე

Iratus venter (Hor.)

მშვიერი კუჭი

Is mihi videtur arripissimus, qui sua virtute in altiore locum

pervenit, non qui ascendit per alterius incommodum et calamitatem

(Cic.)

დიდებულ ადამიანად მას მივიჩნევ, ვინც თავისი სიქველით
აღწევს მაღალ თანამდებობას და არა მას, ვინც ამას სხვისი
მარცხისა და მწუხარების ხარჯზე ახერხებს

Ita miser et amore pereo et inopia (Plaut.)

სიყვარული და უფულობა მტანჯავს საბრალოს

Itaque omnis gratia, potentia, honos, divitiae, apud illos sunt aut ubi

illi volunt, nobis reliquere pericula, repulsas, iudicia, egestatem,

quae quousque tandem patiemini, o, fortissimi viri? (Sall.)

ამგვარად, მათთან არის ყველა სიკეთე, ძალა, პატივი, სიმ-
დიდრე, ან იქ არის, სადაც მათ სურთ, რომ იყოს, ჩვენ კი
გვრჩება საფრთხე, (არჩევნებში) დამარცხება, სასამართლო
პროცესები, გაჭირვება. სანამ უნდა ითმინოთ ეს, უმამაცესო
ვაჟკაცებო ?

(ასე მიმართავს კათილინა თავის თანამოაზრეებს)

lucunda memoria est praeteritorum malorum (Cic.)

უკვე განცდილი გაჭირვების გახსენება სასიამოვნო არის

ludex damnatur, cum nocens absolvitur (Syr.)

როცა დამნაშავეს ათავისუფლებენ, მსაჯული უნდა დაისაჯოს

ludex est lex loquens

მოსამართლე მოლაპარაკე კანონია

Iuppiter éx altó periúria rídet amántem

Ét iubet 'Aeliós ínrita férra Notós (Ov.)

იუპიტერი შეყვარებულთ ფიცზე იღიმის

და მის გაფანტვას ქარებს უბრძანებს

Iuramentum fidelitatis

ერთგულების ფიცი

Iure Divino

ღვთაებრივი კანონის მიხედვით

Ius bellum dicendi

ომის გამოცხადების უფლება

Ius est ars boni et aequi

მართლმსაჯულება არის სიკეთისა და სამართლიანობის

ხელოვნება

Ius et fraus nunquam cohabitant

სამართალი და ტყუილი ერთად ვერ თანაარსებობს

Ius non scriptum

დაუწერელი კანონი

Ius suffragii

ხმის მიცემის უფლება

Iusta alicui persolvere (Sen.)

უკანასკნელი ვალის მოხდა ვინმეს წინაშე

Iusta causa

კანონიერი პრეტენზია

Ius trium liberorum

სამი შვილის პრივილეგია

(რომაული სამართლის მიხედვით, სამი და მეტი შვილის მშობელი გარკვეული უპირატესობით სარგებლობდა)

Ius vitae ac necis

სიკვდილ-სიცოცხლის უფლება

(ოჯახის უფროსს (მამას) ოჯახის წევრების (მათ შორის, მონების) დასჯის უფლება ჰქონდა)

Labor omnia vincit improbus (Macr.)

მუყაითი შრომა ყველაფერს სძლევს

Labor quasi callum quoddam obducit dolori (Cic.)

შრომა აუხეშებს კანს, რათა გაუძლოს ტკივილს

(შრომა აკაჟებს სხეულს და ტკივილისადმი უგრძნობს ხდის მას)

Lacrimae coactae

ფარისევლური ცრემლები

Lacrimas fundunt, ut ostendant (Sen.)

ზოგი ცრემლებს ღვრის სხვის დასანახად

Lactens annus (Ov.)

გაზაფხული

Lactis gallinacei haustum sperare (Pl. M.)

ჩიტის რძით პირის ჩატკბარუნების იმედი

Laetitia gestens (Cic.)

სიხარულით აღტკინებული

Laetius ést, quotiés magnó sibi cónstat honéstum (Luc.)

**პატივი მით უფრო სასიამოვნოა, რაც უფრო დიდი შრომით
არის მოპოვებული**

Lapsus calami

უნებლიე შეცდომა წერის დროს

Lapsus linguae

უნებლიე შეცდომა ლაპარაკისას (წამოცდენა)

Lapsus memoriae

მეხსიერების შეცდომა

Larga manu

უხვი ხელით

Látet ánguís in hérba (Verg.)

გველი ბალახში იმალება

Látet hérba cóluber (Ov.)

ანკარა მოლში იმალება

Láudamús veterés, sed nóstris útimur ánnis,

Mós tamen ést aequé dígnus utérque colí (Ov.)

ძველ ხანას ვაქებთ, ახალ დროში გვიწევს ცხოვრება,

ვაქოთ წარსულიც, დროც ახლანდელი

Láudatás osténdit avís lunónia pínnas

Sí tacitús spectés, ílla recóndit opés (Ov.)

გამლის ლამაზ კუდს ფარმევანგი, თუკი შეაქებ,

ჩუმად მეხედავ? არ გამოაჩენს

Laudátor témporis ácti (Hor.)

წარსულ დროების მაქებარი

Legem brevem esse oportet

კანონი მოკლე უნდა იყოს

(სენტენცია დადასტურებულია სენეკასთან)

Leges, quae in pace latae sunt, plerumque bellum abrogat, quae in bello, pax (Liv.)

მშვიდობიან პერიოდში მოქმედ კანონებს ომი, უმეტეს შემთხვევაში, აუქმებს, ომის დროინდელი კანონები კი მშვიდობის დროს იცვლება

Legiones redde! (Suet.)

დამიბრუნე ლეგიონები!

(როცა ახ.წ. 9 წელს რომაული ლეგიონები, რომლებსაც კვ. ვარუსი მეთაურობდა, დამარცხდნენ გერმანელებთან ბრძოლაში, მარცხით გამწარებულმა ავგუსტუსმა წამოიძახა: „ვარუს, დამიბრუნე ლეგიონები!“)

Leonina societas (Dig.)

ლომის წილი ამხანაგობაში

(რომლის თანახმად, ერთ წევრს მეტი ერგება, ვიდრე – მეორეს)

Léve (e)st míseriám ferré perférre (e)st gráve (Sen.)

ჭირის დათმენა ადვილია, მუდმივ კი არა

Léve fit, quód bene fértur onús (Ov.)

მხრებზე თუ მარჯვედ მოირგებ ტვირთს, შემსუბუქდება

. . . Leviús fit patiéntia

Quídquid córriger(e) ést nefas (Hor.)

. . . ჯობს მოთმინებით ატანა იმის,

გამოსწორება რისიც თავად არ შეგვიძლია

Lex duodecim tabularum

თორმეტი დაფის კანონი

(რომაული სამართლის უძველესი ძეგლი)

Lex laesae maiestatis

კანონი ღირსების შეურაცხყოფისათვის

Libenter homines id, quod volunt, credunt (Caes.)

რაც სურთ, იმას ადამიანები იოლად იჯერებენ

Licentia poetica (Hor.)

პოეტური თავისუფლება

Linguae tempera! (Plaut.)

ენას კბილი დააჭირე!

Litterarum radix amares est, fructus iucundiores (Fragm. orat.)

სწავლის ძირი მწარე არის, ნაყოფი კი ბევრად ტკბილი

(კატონის სიტყვები)

Litus arare

ზღვის სანაპიროს დახვნა

(ამაო შრომა)

Lónga tib(i) éxiliá, (e)t vastúm maris áequor arándum (Verg.)

იხეტიალებ ხანგრძლივ და ზღვას გადახნავ, ფართოს

(ქალღმერთი ვენუსი ენეასს უწინასწარმეტყველებს, რომ

ზღვაზე ხანგრძლივი ხეტიალის შემდეგ ჩაადნევს იტალიაში)

Longum iter per praecepta (Sen.)

რჩევა-დარიგებების გზა ხანგრძლივია

(უმჯობესია პირადი მაგალითებით ასწავლო)

Lupo agnum eripere

მგლისთვის ბატკნის წართმევა
(დადასტურებულია პლავტუსთან)

Lupus in fabula

მგელი არაკში

(ვინმეს რომ ახსენებ და გამოჩნდება. ძაღლი ახსენე და ჯოხი ხელში დაიჭირე)

Lupus lupum non mordet

მგელი მგელს არ დაკბენს

Lupus ultro fugiat oves (Verg.)

დაე, მგლები გაურბოდნენ ცხვრებს

Lux in tenebris (loh.)

ნათელი იგი ბნელსა შინა

Mácerór, quod sím tibi cáusa doléndi (Ov.)

მაწუხებს, რომ მე შენი დარდის მიზეზი გავხდი

Mactel

დიდებულია! მშვენიერია!

Macte virtute tua esto (Cic.)

დიდება შენ შენი სიქველის გამო!

Magister bibendi

სმის მაგისტრი

(თამადა)

Magister cenae (Mart.)

სუფრის მაგისტრი

(თამადა)

Magna charta libertatum

თავისუფლების დიდი ქარტია

Magna cum laude = Cum eximia laude

წარჩინებით

(დიპლომი, რომელიც ეძლევა წარჩინებულ სტუდენტს)

Mágha fuít quondám capitís reveréntia cáni,

Ínque suó pretiód rúga senílis erát (Ov.)

უდიდეს პატივს მიაგებდნენ ძველად ჭადარას

და აფასებდნენ ბებრის ნაოჭებს

Magni animi est iniurias despicere (Sen.)

დიდსულოვანი ადამიანების თვისებაა, სძულდეთ
უსამართლობა

Magni nominis umbra (Luc.)

დიდების აჩრდილი

Magnum vero officisti, si canharidos vim consecutus es (Cic)

არც ისე დიდი ძალა გქონია, რადგან ადამიანის მოკვლა
მხამიან ბუზსაც შეუძლია

(ასე უპასუხა თეოდოსიუსმა ლისიმაქეს, რომელიც ფილოსო-
ფოსს მოკვლით დაემუქრა)

Maius est delictum se ipsum occidere, quam alium

თავის მოკვლა სხვის მოკვლაზე უფრო დიდი ცოდვაა

Mala herba cito crescit

სარეველა სწრაფად იზრდება

Male parta male dilabuntur (Enn.)

ცუდად შეძენილი ცუდად ქრება

Malo cum Platone errare, quam cum aliis recte sentire (Cic.)

მირჩევნია, პლატონთან ერთად ვცდებოდე, ვიდრე სხვებთან
ერთად სწორად ვმსჯელობდე

(ციცერონი ტუსკულანურ საუბრებში დიდი პატივისცემით
მოიხსენიებს პლატონს, თუმცა ყველაფერში არ ეთანხმება მას)

Malum nullum est sine aliquo bono

ზოგი ქირი მარგებელია

Mánet nostrós ea cúra nepótem (Verg.)

დაე, ეს მთამომავლობის საზრუნავი გახდეს

Mania grandiosa

განდილების მანია

Manibus pedibusque (Ter.)

ხელებითა და ფეხებით

(ყველანაირი ხერხით)

Manibus puris

სუფთა ხელებით

Manumissor (Dig.)

მანუმისორი, მონების განმათავისუფლებელი

Manus manum lavat

ხელი ხელს ბანს

Maris et feminae coniunctio est de iure naturae

ქალისა და კაცის კავშირი ბუნების კანონს შეესაბამება

Máxima débetúr pueró reveréntia (Iuv.)

ყმაწვილს მოექცე დიდი რიდით, პატივისცემით

(მშობლების ვალია, შვილებს კარგი მაგალითი მისცენ)

Maximae cuique fortunae minime credendum est (Liv.)

ძალიან დიდი ბედნიერება ნაკლებად სანდოა

Maxime curandum est, ut eos, quibuscum sermonem conferemus, et vereri et diligere videamur (Cic.)

კარგად უნდა გვახსოვდეს, რომ პატივი და რიდი გამოვიჩინოთ თანამოსაუბრის მიმართ

Maximum remedium irae mora est (Liv.)

განრისხების განსამუხტად ყველაზე კარგი საშუალება შეყოვნებაა

Mea culpa

ჩემი ბრალია

Mea mihi conscientia pluris est, quam omnium sermo (Cic.)

ჩემი სინდისი უფრო მეტს ნიშნავს ჩემთვის, ვიდრე – ყველა ჩემი სიტყვა

Mea opinione (Cic.)

ჩემი შეხედულებით

Me delectant mea, te tua (Cic.)

მე ჩემი მომწონს, შენ – შენი

Medice, cura te ipsum! (Luca)

მკურნალო, განიკურნე თავი შენი!

Medicus curat, natura sanat

ექიმი უვლის, ბუნება კურნავს

Médió tutíssimus íbis (Ov.)

შუაში ბევრად უსაფრთხოდ ივლი

(ასე შეაგონებს ფეხუსი თავის ვაჟს, ფათონს, რომელსაც ნება
დართო, ემართა მისი ცეცხლოვანი რაშები)

Me ipsum amas oportet, non mea (Cic.)

მენ მე უნდა გიყვარდე და არა ჩემი ქონება

Meliores, potentiores, constantiores nos tempus deisque facit (Liv.)

**დრო და დემეტები გვეხმარებიან უკეთესები გავხდეთ, უფრო
ძლიერები, უფრო მტკიცენი**

Melior tutiorque est certa pax, quam sperata victoria (Liv.)

**უკეთესი და უსაფრთხოც არის უეჭველი ზავი, ვიდრე –
გამარჯვების ლოდინი**

Membrum pro membro

კბილი კბილის წილ

Memento mori!

გახსოვდეს სიკვდილი!

Memet mei poenitet (Cic.)

მე თავად მაწუხებს ეს

Memorem immemorem facit, qui monet, quod memor meminit

**როცა ვინმე ცდილობს მოაგონოს ადამიანს ის, რაც ისედაც
ახსოვს, ეს ნიშნავს, რომ იგი გახადოს გულმავიწყი**

Memor fandi et nefandi (Verg.)

კარგიც ახსოვს და ცუდიც

Memoria minuitur, nisi eam exerceas (Cic.)

მეხსიერება ჩლუნგდება, თუ მას არ ავარჯიშებ

Mendacem memorem esse, oportet (Quint.)

მატყუარას კარგი მეხსიერება უნდა ჰქონდეს

Mendaci homini, ne vera quidem dicenti credimus (Cic.)

ცრუ ადამიანს, სიმართლესაც რომ ამბობდეს, არ ვენდობით

Ménse malás Maió núbere sólgus aít (Ov.)

ხალხის თქმით, არ ღირს გათხოვება მაისის თვეში

(რადგან ამ თვეში ტარდებოდა რომში გარდაცვლილთა (ლემურიების) დღესასწაული)

Mens sana in córpore sano (Iuv.)

ჯანსაღი სული ჯანსაღ სხეულში

(ჩვეულებრივ, ეს გამოთქმა ასეთი სახით არის ცნობილი: ჯანსაღ

სხეულში ჯანსაღი სული. იუვენალისი კი ამბობს: - უნდა

ვილოცოთ, რომ ჯანსაღი სული იყოს ჯანსაღ სხეულში. *Œrandúm*

(*e*)st, ut *sít, mens sana in córpore sano*)

Meo vitio pereó (Cic.)

ჩემივე ნაკლი მღუპავს

Me salvo (Petr.)

სანამ ცოცხალი ვარ

Meus dies festus! (Plaut.)

ჩემო სიხარულო!

Mihi fama tulit (Verg.)

ჩემამდე ხმა მოვიდა

Mihi fuit ne otium quidem umquam otiosum (Cic.)

მოცალუობის ჟამსაც კი არასდროს ვყოფილვარ უქმად

Mihi istic nec paritur, nec metitur (Plaut.)

ეს ჩემთვის არც დაუთესიათ და არც მოუმკიათ

(ეს ჩემთვის სრულიად უსარგებლოა)

Militat ómnis amáns (Ov.)

ყველა მიჯნური მებრძოლია

Mirum non est (Cic.)

საოცარი ამაში არაფერია

Miserrimam servitutem pacem appellant (Tac.)

უბადრუკ მონობას ზავს უწოდებენ

Mitte male loqui (Cic.)

შენწყვიტე ლანძღვა

Modio nummos metiri (Petr.)

ფულის აწონვა

(და არა დათვლა)

Modus agendi

მოქმედების ხერხი

Modus dicendi

თქმის ხელოვნება

Modus docendi

სწავლების ხერხი

Modus vivendi

ცხოვრების წესი

Momento fit cinis, diu silva (Sen.)

მრავალწლოვანი ტყე წამიერად ფერფლად იქცევა

Montes auri polliceri (Ter.)

ოქროს მთების შეპირება

Mors et fugacem persequitur virum (Hor.)

გაქცეულ კაცსაც მიეწევა უმალ სიკვდილი

Mors servitute potior (Cic.)

სიკვდილი მონობაზე უკეთესია

Mórtalém vitám mors c(um) ímmortális adémit (Lucr.)

წამიერ ყოფას სპობს სიკვდილი მარადიული

Mortalia facta peribunt (Hor.)

წარმავალია მოკვდავთ საქმენი

Mórte carént animál sempérque prióre relícta

Séde novís domibús vivúnt habitántque recéptae (Ov.)

**სული განილტვის სიკვდილისგან, ძველ სხეულს ტოვებს,
ახალ საცხოვრისს აირჩევს და იქ ჩასახლდება**

Mortem venientem nemo hilaris excipit, nisi qui se ad illam diu composuerunt (Sen.)

სიკვდილს სიხარულით მხოლოდ ის ეგებება, ვინც მას დიდი ხანია ელოდება

Mortuo leoni et lepores insultant

მკვდარ ლომს კურდღლებიც კი გადაახტებიან

Mos maiorum

წინაპართა ადათი

Mulier vacua (Ter.)

გაუთხოვარი ქალი

Multi alios laudant, ut ipsi ab iis laudentur

ბევრი სხვებს იმიტომ აქებს, რომ მათი ქებაც დაიმსახურონ

Multi sunt vocati, pauci vero electi (Matth.)

მრავალნი არიან ჩინებულ და მცირედნი რჩეულ

Multi tum, quum maxime fallunt, id agunt, ut viri boni esse videantur (Cic.)

არიან ადამიანები, რომლებიც, რაც უფრო იტყუებიან, მით უფრო ცდილობენ კეთილშობილ ადამიანებად წარმოაჩინონ თავი

Multorum aures clausae veritati sunt (Cic.)

ბევრს ყურები დახშული აქვს ჭეშმარიტების შესაცნობად

Multorum te etiam oculi et aures non sentientem sicut adhuc fecerunt, speculabuntur atque custodient (C ic.)

ას თვალს მოგიჩენ და ას ყურს გამოვისხამ, შენ რომ გითვალთვალონ, რასაც აქამდე ვაკეთებდი ისე, რომ შენ არც კი გიგრძნია

Multum in parvo

მცირედით მრავალი

(მინაარსით ბევრი, მოცულობით ცოტა)

Múnera créde mihí, capiúnt homínésque deósque

Plácatúr donís lúppiter ípse datís (Ov.)

არამც თუ კაცებს, საჩუქრები ღმერთებსაც ხიბლავთ,
თვით ყოვლისშემძლე იუპიტერსაც

Múnus et ófficiúm, nil scríbens ípse decébo,

Únde paréntur opés, quid álat formétque poétam,

Quíd doceát, quid nón, quo vírtus, quó ferat érror (Hor.)

თავად თუ არ ვწერ, სხვებს როგორდა ვასწავლო წერა,
როგორ ავეხსნა პოეტს, საზრდოს, ძალას სად ჰპოვებს,
რა აირჩიოს: სიქველის გზა, თუ – შეცდომების

Muta iam istam mentem, mihi crede, obliviscere caedis atque incendiorum (Cic.)

შეიცვალე ეგ აზრი (კატილინა), მენდე, დაივიწყე ხოცვა-
ჟლეტასა და ხანძარზე ფიქრი

Mutatio rerum

გადატრიალება

Mutatis mutandis

აუცილებელი ცვლილებებით

Nam efficit hoc philosophia: medetur animis, inanes sollicitudines detrahit, cupiditatibus liberat, pellit timores (Cic.)

ფილოსოფია სულებს კურნავს, ათავისუფლებს მათ უაზრო
შფოთისა და ვნებებისაგან, განამორებს მათგან მიშს

Nám nullí tacuísse nocét, nocét ésse locútum (Cat.)

დუმილი ზიანს არვის მისცემს, ლაყბობა ავნებს

Nam primum hoc constituendum, hoc optinendum est, ut quam optime scribamus; celeritatem dabit consuetudo. Paulatim res facilius se ostendent, verba respondebunt, compositio sequetur (Quint.)

უპირველესად, უნდა ვეცადოთ და მიზნად დავისახოთ, რომ
ვწეროთ, რაც შეიძლება კარგად, სისწრაფე ჩვევასთან ერთად
გამოგვიშავდება, თანდათანობით საქმე უკეთ დავგანახებს,
როგორ შევარჩიოთ სათანადო სიტყვები, რასაც კომპოზიცია
თავისთავად მოჰყვება

Nám quod cónsili(um) áut qu(ae) iám fortúna dabátur (Verg.)

რა დამრჩენოდა, ბედი სხვას გზას არ მიტოვებდა

Nám sine dóctrina vitá (e)st quasi mórtis imágo

მეცნიერების გარეშე სიცოცხლე სიკვდილის მსგავსია
(უცნობი ავტორი)

Naso clamare (Plaut.)

ხვრინვა

Náso parúm prudéns, artém dum trádit amándi,

Dóctrináe pretiúm trísté magíster habét (Ov.)

წილად ხვდა ჯილდო სამწუხარო უგუნურ ნაზონს,

ტრფობის წესების სწავლებისათვის

**(ავგუსტუსმა ოვიდიუს ნაზონი რომიდან გააძევა, სავარაუდოდ,
ტრფობის ხელოვნებისათვის)**

Naso suspendere adunco ignotos (Hor.)

უბრალო ადამიანებისათვის ცხვირის აბზუება

Natura est omnibus una (Iuv.)

ბუნება ყველასთვის ერთია

Náturá fierét laudábile cármén an árte

Quáesitúm (e)st: ego néc studiúm sine dívite véna

Néc rude quíd prosít vide(o) íngeni(um) álteríus sic

Áltera póscit opém res ét coniúrat amíce. (Hor)

ქების სადარ ლექსს ბუნება ქმნის, თუ ხელოვნება?

ხალასი ნიჭი თუ არ ახლავს, ფუჭია სწავლა,

მარტო ტალანტიც ვერ გვიშველის, ასე მგონია.

მეგობრებივით ერთად უნდა იყოს ორივე

Natura fingit hominem (Cic.)

ბუნება ქმნის ადამიანს

Nátur(am) éxpellás furcá, tamen úsque recúrret (Hor.)

ფიწლით განდევნე გინდ ბუნება, კვლავ დაბრუნდება

Naturam si sequemur ducem, nunquam aberrabimus (Cic.)

ბუნების წესებს თუ მივყვებით, არასდროს შევცდებით

Náviget, háec summá (e)st, híc nóstri núntius ésto (Verg.)

ზღვა გადაცუროს, ეს ბრძანება აუწყა ჩემგან

(დიდოს კუნძულზე შეყოვნებულ ენეასს იუპიტერი უგზავნის მერ-კურიუსს, რომელმაც უნდა მოაგონოს ტროელ გმირს ღმერთების მიერ დაკისრებული მისია, რათა განაგრძოს ცურვა, სანამ არ მიადწევს იტალიას და ახალ სამშობლოში არ დაასახლებს ტროელებს)

Néc deus ítersít, nisi dignus víndice nóduš

(Inciderít (Hor.)

ნუ ჩაერევა ღმერთი, თუკი მისი ღირსება

კვანძის გამოსხნას არ დასჭირდება

(იგულისხმება ანტიკურ დრამაში ფინალურ ნაწილში კვანძის გამოსახსნელად ღმერთის მოულოდნელი გამოჩენა სცენაზე ე.წ. Deus ex machina ღმერთი მანქანიდან)

Néc geminó bellúm Troián(um) ordítur ab óvo (Hor.)

არ იწყებს ტროას ომის ამბავს ტყუპი კვერცხიდან

(ზევსთან შეუღლების შემდეგ გადად ქცეულმა ლედამ დადო ორი კვერცხი, საიდანაც გამოიჩეკნენ: მშვენიერი ელენე და მისი ძმები: კასტორი და პოლიდეკე. ჰომეროსი არ იწყებს ამბავს ასე შორიდან, რასაც შემდგომ მოგვითხრობდნენ *კიკლიკური პოემების* ავტორები. ჰორაციუსი ურჩევს პოეტებს, არ დაიწყონ თხრობა შორიდან და მიბაძონ ჰომეროსს)

Nec me pudet, ut istos, fateri nescire quod nesciam (Cic.)

სხვებივით არ მრცხვენია, იმის აღიარება, რაც არ ვიცი

Néc patiéns corpús, nec méns fuit ápta labóri (Ov.)

ვერ უძლებს ტანჯვას ვერც სხეული და ვერც გონება

Nec promptum est dicere utros peccare validius putem, quibus omnia sua placent an quibus nihil (Quint.)

ძნელი სათქმელია, ვინ უფრო ცდება, ვისაც ყველაფერი საკუთარი მოსწონს, თუ ის, ვისაც თავისი არაფერი მოსწონს (თარგმანი ნ. ჩიხლაძის)

Néc, quae práeteriit, iterúm revocábitur únda

Néc, quae práeteriit, hóra redíre potést (Ov.)

ერთხელ ჩავლილი წყალი უკან არ დაბრუნდება,
არც დრო და ხანი, უკვე განვლილი

Nec scire fas omnia (Hor.)

ყველაფრის ცოდნა საჭირო არ არის

Nec sibi, nec alteri (Cic.)

არც თავისთვის, არც სხვისთვის

Nec simulatum quicquam potest esse diurnum (Cic.)

თვალთმაქცობა მალე გამჟღავნდება

Néc sine té, nec técum vívere pódsum (Ov.)

მიჭირს ცხოვრება შენთან ერთად და უშენოდაც

Néc solám faciém, morés quoque cónfer et ártem

Tánt(um) iudícíó né tuus óbsit amór (Ov.)

ქალი განსაჯე სახით, ქცევით და ზნეობითაც,
რომ სიყვარულმა არ დაგაბრმავოს

Nec vi, nec clam, nec precario (Dig.)

არც ძალით, არც ფარულად, არც საიდუმლო შეთანხმებით

Néc vixit male, quí natús moriénsque féfellit (Hor.)

უჩუმარი კაცის ჩუმ აღსასრულს „კარგად იცხოვრა“ ჰქვია

Neglegenda mors est (Cic.)

სიკვდილი უნდა დათრგუნო

Negotium sine periculo (Cic.)

მშვიდი საქმიანობა

Né laudét dignós, laudát Callístratus ómnes,

Cúi malus ést nemó, quís bonus ésse potést (Mart.)

**ყველას აღიღებს კალისტრატე, ღირსეულთ გარდა,
ცულს ვინც ვერ ხედავს, კარგს როგორ არჩევს**

Neminem cito laudaveris, neminem cito accusaveris (Sen.)

**დაუფიქრებლად ნურავის შეაქებ და ნურც ვინმეს
დაადანაშაულებ**

Nemini nihil satis est (Petr.)

არავინაა იმით კმაყოფილი, რაცა აქვს

Nemo debet bis puniri pro uno delicto

ერთი დანაშაულისათვის ორჯერ არავინ უნდა დაისაჯოს

Nemo duobus dominis servire potest

არავის შეუძლია, ორ ბატონს ემსახუროს

Nemo est ab omni parte beatus

არავინ არის ყოველმხრივ ბედნიერი

Nemo est orator, qui se Demosthenis similem esse nolit (Cic.)
არ არსებობს ისეთი ორატორი, რომელსაც არ სურდეს,
დემოსთენეს მსგავსი იყოს

Nemo est supra leges
კანონზე მაღლა არავინ დგას

Nemo in sua causa iudex esse potest
არავის შეუძლია თავისი საქმის მსაჯული იყოს

Nemo mortalium omnibus horis sapit (Pl. M.)
არცერთი მოკვდავი არ აზროვნებს ყოველთვის საღად

Nemo nostrum non peccat? Homines sumus, non dei (Petr.)
რომელი ჩვენგანი არ ცდება? ადამიანები ვართ და არა –
ღმერთები

Nemo parum diu vixit, qui virtutis perfectae perfecto functus est munere (Cic.)

ცოტა ხანს იცოცხლაო, არ ითქმის სიქველით გამორჩეულ
კაცზე, ვინც ვალმოხდელი წავიდა ამ ქვეყნიდან

Nemo prudens punit, quia peccatum est, sed ne peccetur (Sen.)
ბრძენი იმიტომ კი არ სჯის, რომ დანაშაული მოხდა, არამედ
იმიტომ, რომ აღარ მოხდეს

Nemo sapiens, nisi patiens
ვინც მომთმენი არ არის, ის ბრძენი არ არის

Nemo sine vitiis nascitur
უნაკლო არავინ იბადება

Nemo solus satis sapit (Plaut.)

მარტო ერთი კაცის ჭკუა საკმარისი არ არის

Nemo vir magnus sine aliquo afflatu divino umquam fuit (Cic.)

**დიდებული ვაჟკაცი მუდამ ღვთაებრივი სულით არის
ანთებული**

Ne nos inducas in tentationem, sed libera nos a malo (Matth.)

**ნუ შემიყვანებ ჩვენ განსაცდელსა, არამედ მიხსენ ჩვენ
ბოროტისაგან**

Ne pro vero falsa subrepant (Sen.)

ჭეშმარიტების ნაცვლად სიცრუე არ შემოგაპარონ

Ne quid falsi audeat, ne quid veri, non audeat historia (Cic.)

**ისტორია უნდა ერიდოს სიყალბეს, მან სიმართლის თქმა
უნდა გაბედოს**

Ne quid nimis (Hor.)

არაფერი ზედმეტი

Néscit vox missá revérti (Hor.)

ვერ დაიბრუნებ ნათქვამ სიტყვას უკან ვერასგზით

Neutrum faciendum est (Sen.)

არც ერთი უნდა გაკეთდეს და არც – მეორე

Nihil agenti dies longus est (Sen.)

უქნარასათვის დღე მეტად გრძელია

Nihil agis, nihil moliris, nihil cogitas, quod non ego non modo audiam, sed etiam videam planeque sentiam (Cic.)

შენ ვერაფერს გააკეთებ, ვერაფერს დაგეგმავ, ვერაფერს მოიფიქრებ, ჩემს ყურამდე რომ არ მოვიდეს, მეტიც, სიღრმისეულად რომ არ გავიაზრო ყველაფერი

Nihil dictum, quod non dictum prius

ჯერ არ თქმულა ისეთი რამ, რაც აღრე არ უთქვამს ვინმეს

Nihil difficile amanti puto (Cic.)

ვფიქრობ, შეყვარებულისთვის შეუძლებელი არაფერია

Nihil est tam popolare, quam bonitas (Cic.)

არაფერი ხალხს ისე არ ხიბლავს, როგორც სიკეთე

Nihil fieri sine causa potest (Cic.)

უმიზეზოდ არაფერი ხდება

Nihilne te nocturnum praesidium Palatii, nihil urbis vigiliae, nihil timor populi, nihil concursus bonorum omnium, nihil hic munitissimus habendi senatus locus, nihil horum ora vultusque moverunt? (Cic.)

ნუთუ არც პალაციუმის დამის გუმაგებმა აგაღელვეს, არც ქალაქის მცველებმა, არც ხალხის შფოთმა, არც კეთილშობილ მოქალაქეთა თავყრილობამ, არც სენატის სხდომათა ამ უმტკიცესმა ადგილმა, არც აქ მყოფთა სახეებმა და მზერამ შეგაკრთო?

(ციცერონის მიმართვა კატილინასადმი)

Nihil sine ratione faciendum est (Sen.)

დაუფიქრებლად არაფერი უნდა გააკეთო

Nil admirari (Hor.)

არაფერია საოცარი

Nil de nihilo fit (Lucr.)

არაფრისაგან არაფერი იქმნება

Nil mortálibus árdui (e)st (Hor.)

მოკვდათათვის დაუძლეული არაფერია

. . . Nil sine mágno

Víta labóre dedít mortálibus (Hor.)

. . . უწვალებლად

ცხოვრება მოკვდავთ არაფერს გვაძლევს

Nimius sermonis (Tac.)

ყბელი

Nisi paret, imperat (Hor.)

(გრძნობას) თუ არ დაიმორჩილებ, დაგიმონებს

Nítimur ín vetitúm, sempér cupimúsque negáta (Ov.)

აკრძალულისკენ ვილტვით, მუდამ გვიზიდავს იგი

Nóbis cúm semel óccidít brevís lux,

Nóx est pérpetu (a) úna dórmiénda (Cat.)

ჩვენი ხანმოკლე შუქი როცა ჩაესვენება,

ღამე დადგება სამუდამო ძილისა ჩვენთვის

Nocentem qui defendit, sibi crimen parit (Sen.)

დამნაშავეს ვინც იცავს, დამნაშავე ხდება

Nocere facile est, prodesse difficile (Quint.)

სხვისთვის ზიანი მიყენება ადვილია, დახმარების გაწევა –
ძნელი

Noli me tangere! (Ioh.)

ნუ შემომეხები მე!

Nolite iudicare secundum faciem, sed iustum iudicium iudicate (Ioh.)

ნუ სჯით თვალადებით, არამედ სამართალი სასჯელი საჯგოთ

Nolite mittere margaritas ante porcos (Matth.)

ნუ დაუფენთ მარგალიტსა წინაშე ღორთა

Nomina sunt odiosa (Cic.)

დასახელება საჭირო არ არის

(ციცერონი, როცა როსციუს ამერიელს იცავდა სასამართლო პროცესზე, რომელსაც მამის მკვლელობას აბრალებდნენ, დიდი სიძნელის წინაშე აღმოჩნდა. მან იცოდა, ნამდვილ დამნაშავეებს ცნობილი ადამიანები აფარებდნენ ხელს, მაგრამ მათი დასახელებით ციცერონი საფრთხეში ჩაიგდებდა თავსაც და ბრალდებულსაც ვერ დაეხმარებოდა, ამიტომ კონკრეტულ პიროვნებებს არ ასახელებს, მათზე მინიშნებას აკეთებს მხოლოდ)

Nóminis ét famáe quondám fulgére trahébar

Dúm tulit ántemnás áura secúnda meás

Nón adeó (e)st bené nunc ut síť mihi glória cúrae.

Sí liceát, nullí cógnitus ésse velím (Ov.)

ჩემი დიდება და სახელი ქუხდა ოდესღაც,

სანამ ზურგქარი არხევდა ანძას,

ვერაფრ ხეირს დღეს ვერ ვხედავ ამ დიდებაში,

ნეტავ, უცნობი დავრჩენილიყავ

**Nón amo té, Sabídi, nec póssum dícere quáre,
Hóc tantúm póssum dícere, nón amo té (Mart.)**
საბიდიუსო, არ მიყვარხარ, ვერ გეტყვი, რატომ,
ერთს გეტყვი მხოლოდ, რომ არ მიყვარხარ

Nón cuivís hominí contíngit adíre Corínthum (Hor.)
კორინთოს ხილვა ყველა კაცის ხვედრი როდია
(ყველას არ შეუძლია, მწვერვალებს მისწვდეს)

Non domo dominus, sed domino domus honestanda est (Cic.)
სახლის მიხედვით კი არ უნდა შეფასდეს მისი პატრონი,
არამედ პატრონის მიხედვით – სახლი

Non dubitavi, quin me amares, amavisses, amaturus esse (Cic.)
ეჭვი არ მეპარებოდა იმაში, რომ გიყვარვარ, გიყვარდი და
კვლავაც გეყვარები

Nondum omnium dierum sol occidit
სამუდამოდ როდი ჩაესვენა მზე
(გამოთქმა დადასტურებულია ლივიუსთან)

Non eadem est aetas, non mens (Hor.)
არც ის წლებია, არც ის განწყობა

Non enim omnis error stultitia est dicenda (Cic.)
ყველა შეცდომას სისულელეს ვერ უწოდებ

Non enim paranda nobis solum, sed fruenda sapientia est (Cic.)
სიბრძნეს არა მარტო უნდა ფლობდე, არამედ შეგეძლოს მისი
გამოყენება

Nón es, créde mihi, bonús.Quid érgo?

Út verúm loquár, óptimus málorúm (Mart.)

არა ხარ კარგი, ღამიჯერე, სიმართლეს გეტყვი,
საუკეთესო ხარ ცუდებს შორის

Non esse cupidum pecunia est, non esse emacem vectigal est (Cic.)

თუ ხარბი არ ხარ, მდიდარი ხარ, თუ მხარჯველი არ ხარ,
მემოსავალი გაქვს

Non est beatus, esse se qui non putat (Sen.)

ვინც თავს ბედნიერად არ მიიჩნევს, ის ბედნიერი არ არის

Non est bonum vivere, sed bene vivere

ცხოვრება კი არ არის კარგი, არამედ კარგად ცხოვრება

Non est fumus absque igne

კვამლი უცეცხლოდ არ არის

Non est mentiri meum (Ter.)

ტყუილი არ მჩვევია

Non est regula quin fallat

არ არსებობს კანონი გამონაკლისის გარეშე

Nón est spés mihi nùlla (Ov.)

ჯერ კიდევ იმედი არ გადამწურვია

Non faciunt meliorem equum aurei freni (Sen.)

ოქროს აღვირი ცხენს თოხარიკად ვერ გადააქცევს

Non feram, non patiar, non sinam (Cic.)

ამას ვერ ავიტან, ვერ მოვითმენ, ვერ დავუშვებ

Nón fum(um) éx fulgoré, sed éx fumó dare lucém

Cógitat, út speciósá dehínc mirácula prómat (Hor.)

**საოცარ ხატის შესაქმნელად პოეტი ცდილობს,
კვამლიდან მუქი რომ მიიღოს, არა – პირიქით**

Nón ignára malí, miserís succurére díscó (Verg.)

უბედურებამ შემასწავლა ბედკრულთა შველა

**(ასე მიმართავს ლტოლვილ ენეასს კართაგენის დედოფალი
დიდო, რომელმაც ბევრი განსაცდელი დაითმინა)**

(თარგმანი რ. მიმინოშვილის)

Non is sum, qui mortis periculo terrear (Caes.)

ისეთი არ ვარ, ვისაც სიკვდილის ეშინია

Non licet hominem esse saepe ita, ut vult, si res non sinit (Ter.)

**ხშირად ადამიანი ისეთი ვერ ხდება, როგორიც თავად სურს,
რომ იყოს, თუკი გარემოება ამის საშუალებას არ აძლევს**

Non liquet

ნათელი არ არის

(მსაჯული განაჩენის გამოტანისას ან ამართლებდა

ბრალდებულს, ან მხარს უჭერდა მის დასჯას, ან თავს იკავებდა.

ამას ასეთი სიტყვებით გამოხატავდნენ: Absolvo - ვამართლებ,

Accuso – ბრალს ვდებ, Non liquet – ნათელი არ არის)

Non multa, sed multum (Pl. I. / Quint.)

არა ბევრი (რაოდენობით), არამედ ბევრი (ხარისხით)

Nonne emori per virtutem praestat, quam vitam miseram atque inhonestam (Sall.)

ნუთუ ბედვრულ სიცოცხლეს და დაბეჩავებულ ყოფას სახელოვანი სიკვდილი არ სჯობს?

Non omnia possumus omnes (Verg.)

ყველას ყველაფერი როდი შეგვიძლია

(მაკრობიოსის ცნობით, გამოთქმის პირველ წყაროდ მიჩნეულია სატირიკოსი ლუცილიუსი)

Nón omnís moriár, multáque pars mei

Vítabit Libitín(a)m (Hor.)

მთლად არ გავქრები, უდიდესი ნაწილი ჩემი

გადაურჩება ლიბიტინას

(ლაბიტინა – სიკვდილის ქალღმერთი)

Non posse videtur muscam excitare

ბუზის წყენაც კი არ შეუძლია

(გამოთქმა დადასტურებულია სენეკასთან)

Nón potes ávelli sim hínc simul íbimus, ínquit

Té sequor ét coniúnx éxulis éxul eró (Ov.)

ვერ გამოყრები, მეუბნება, თან გამოგყვები

ლტოლვილ მეუღლეს ლტოლვილი ცოლი

(ასე მიმართავს გადასახლებაში მიმავალ ოვიდიუსს თავისი ცოლი)

Non progredi est regredi

წინწაუსვლელობა უკანსვლაა

Non prohibere aqua profluente, pati ab igne ignem capere, si qui velit, consilium fidele deliberanti dare, quae sunt iis utilia, qui accipiunt, danti non molesta (Cic.)

ნურავის დაუკავებ გამდინარე წყალს, ნება მიეცი, ცეცხლი მოუკიდოს შენი სანთლიდან, თუ რჩევას გთხოვენ, ნუ დაიზარებ, დაეხმარო სწორი გადაწყვეტილების მიღებაში

Non refert quam multos, sed quam bonos habeas (libros) (Sen.)

მნიშვნელოვანი ის კი არ არის, ბევრი წიგნი გქონდეს, არამედ კარგი

Non scholae, sed vitae discimus

სკოლისთვის კი არ ვსწავლობთ, არამედ ცხოვრებისთვის (პერიფრაზა სენეკას გამონათქვამისა: Non vitae sed scholae discimus – ცხოვრებისათვის კი არა, არამედ სკოლისთვის ვსწავლობთ. ნაგულისხმევია ზოგიერთი ფილოსოფიური სკოლის მიმდევარი)

Nón sum quális erám (Hor.)

ისეთი არ ვარ, როგორიც ვიყავ

Non temere credere, est nervus sapientiae

არ ირწმუნო ნაჩქარევად, ეს არის სიბრძნის არსი

Non uno luna nitet vultu

მთვარე მუდამ ერთნაირად არ არის გაბადრული (ბედი ყოველთვის არ გვიღიმის) (გამოთქმა დადასტურებულია ჰორაციუსთან)

Non ut edam vivo, sed ut vivam edo (Quint.)

იმიტომ არ ვცოცხლობ, რომ ვჭამო, არამედ ვჭამ იმიტომ,
რათა ვიცოცხლო

Nós abiisse rat(i) ét ventó petiisse Mycénas (Verg.)

ჩვენ კი გვეგონა, შორს მიკენში გადაიხვეწნენ

(თარგმანი რ. მიმინოშვილის. აქაველებს გაუძნელდათ ტროას
ომში გამარჯვება და ხრიკს მიმართეს, იქვე მოშორებით კუნძულ
ტენედოსთან დაიმაღნენ და ხმა გაავრცელეს, თითქოს უკან გაბ-
რუნდნენ სამშობლოში)

Nosce te ipsum

შეიცან თავი შენი

(წარწერა აპოლონის ტაძარზე დელფოში. ბერძნული გამონათ-
ქვამის ლათინური თარგმანი)

Nós etiám veró parcé profitémur amóres,

Téctaque súnt solidá mýstica fúrta fidé (Ov.)

ნამდვილ სიყვარულს გაუფრთხილდი, ნურვის გაუმხელ
და საიდუმლოდ ატარე გულში

Nos, nos, dico aperte, consules desumus (Cic.)

უნდა ვადიარო, ჩვენ, ჩვენ არ ვვარგევართ კონსულები

(ციცერონი თავის თავს (კოლეგასთან ერთად) სდებს ბრალს იმა-
ში, რომ დროულად ვერ აღკვეთეს კატილინას დანაშაულებრივი
ქმედება)

Nota bene!

კარგად ჩაინიშნე!

Notabili in genere vitae (Sen.)

ცხოვრების უჩვეულო წესი

Novitas anni (Ov.)

ადრეული გაზაფხული

Novus maritus

ახალდაქორწინებული

Nudo vestimenta detrahere (Plaut.)

შიშველისათვის სამოსის გახდა

Nugas agis (Plaut.)

სისულელეს რომავ

Nulla dies sine linea (Pl. M.)

არცერთი დღე ხაზის გარეშე

(არცერთი დღე უქმად)

**Nullam enim virtus aliam mercedem laborum periculorumque
desiderat praeter hanc laudis et gloriae (Cic.)**

**სიქველე მხოლოდ ერთ ჯილდოს ელოდება გადატანილი
განსაცდულებისა და ტანჯვის სანაცვლოდ – ეს არის სახელი
და ღირება**

Núlla salús belló, pacém te póscimus ómnes (Verg.)

ომში არ არის ხსნა, მშვიდობას მოვითხოვთ შენგან

**(გრანკესი, რუტულელი მეომარი, ურჩევს ტურნუსს, ნუდა
შეებრძოლება ენეასს და დაუზავდეს მას)**

Nullum crimen sine poena, nulla poena sine lege, nullum crimen sine poena legali

არ არის დანაშაული სასჯელის გარეშე, არ არის სასჯელი კანონის გარეშე, არ არის დანაშაული კანონიერი სასჯელის გარეშე

Nullum enim officium referenda gratia magis necessarium est (Cic.)
მადლიერების გამოხატვა ადამიანის უპირველესი მოვალეობაა

Nullus est liber tam malus, ut non aliqua parte prosit (Pl. I. / Pl. M.)
არ არსებობს ისეთი ცუდი წიგნი, რაიმე სარგებლობა რომ არ ჰქონდეს

Nunc est bibendum! (Hor.)
ახლა დავლიოთ!

Nunc tamen ipsum sine te esse non possum (Cic.)
სწორედ ახლა მიჭირს უშენობა

Núnquam té fallént animí sub vúlpe laténtes (Hor.)
ნუ გაცდუნებენ მელასავით პირფერნი, ფლიდნი
(ჰორაციუსი ურჩევს პოეტებს, საკუთარი ლექსის საჯარო კითხვისას არ მოიწვიონ პირმოთნე ადამიანები, რომლებიც მხოლოდ ქებას დაუწყებენ)

Nunquam vir perfectus fortunae male dixit (Sen.)
ქვეყანი ადამიანი ბედს არასდროს ემდურის

Núper ením nostrós quidám carpsére libélli,
Quórum cénsurá Músa protérva meá (e)st,
Dúmmodo síc placeám, dum tóto cánter in órbe
Quí volet, ínpugnént únus et álter opús,
Íngeniúm magní livór detráctus Homéri,
Quísquis es éx illó Zóille, nómen habés (Ov.)
ჩემი წიგნების განმკითხავი აღმოჩნდა ბევრი,
ამბობენ, მუზა უტიფრობს ჩემი,
თუ სურთ, აგინონ ერთი წიგნი, მეორეც, ვიცი,
ბევრს მოსწონს ყველა, ბევრი კითხულობს,
დიდ ჰომეროსსაც მისწვდა შური, შენ ხომ, ზოილოს,
სწორედ ამითი გახდი ცნობილი

Núsqu(am) aber(o) ét tutúm patrió te límíne sístam (Verg.)
არ მიგატოვებ, მე მიგიყვან მშობლიურ ზღურბლთან
(თარგმანი რ. მიმინოშვილის. ენეასი ცდილობს, განაგრძოს
ბრძოლა აქაველებთან და არ დატოვოს აღმოღებული ტროა,
მაგრამ მას ეცხადება ღედა, ქალღმერთი ვენუსი, რომელიც ურ-
ჩევს გაქცევას და ჰპირდება შვილს, რომ არ მიატოვებს და დაეხ-
მარება, რომ ჩაადწიოს იტალიაში)

Nusquam est, qui ubique est (Sen.)
ვინც ყველგან არის, ის არსად არის

Nútritúr ventó, ventó restínguitur ígnis,
Lévis álit flammás, grándior áura necát (Ov.)
ცეცხლს აძლიერებს ქარი, იგივე ახშობს კიდევაც,
სიო ალს კვებავს, გრიგალი აქრობს

Obscura persona

ბნელი პიროვნება

Obscurum per obscurius

ბუნდოვანი უფრო ბუნდოვანით (წარმოდგენილი)

Occidat, dum imperet (Tac.)

მომკლას, ოღონდ იმეფოს

(აგრიპინას პასუხი მოგვებს, რომლებმაც უწინასწარმეტყველეს ნერონის ბედი)

Ocule mi! (Plaut.)

ჩემო თვალის სინათლე!

Oderint dum metuant!

დაე, ვძულდე, ოღონდ შიში ჰქონდეთ!

(ციტატა აქციუსის ტრაგედიიდან, დადასტურებულია ციცერონთან, სვეტონიუსის ცნობით, ეს კალიგულას საყვარელი ფრაზა ყოფილა)

Ódero, si poteró, si nón, invítus amábo! (Ov.)

კვლავ შეგიყვარებ, თუ ვერ შევძლებ შენს შეძულებას

Ódi (e)t amó. Quar(e) íd faciám, fortásse requíris;

Néscio, séd fierí sénti(o) et éxcruciór (Cat.)

მძულხარ და მიყვარხარ ერთად, როგორო, მავანი მეტყვის,

ან მე განა თუ ვიცი, ვგრძნობ და ჯვარს ვცევა ლამის

(მ. ღარიბაშვილის თარგმანი)

**O, Di immortales! Ubinam gentium sumus? In qua urbe vivimus?
Quam rem publicam habemus? (Cic.)**

**ოი, უკვდავო ღმერთებო! რა ხალხში ვტრიალებთ, როგორ
ქალაქში ვცხოვრობთ, ეს რა სახელმწიფო გვაქვს!
(ასე მიმართავს ღმერთებს კატილინას ქცევით აღმფოთებული
ციცერონი)**

Odiumque perit, quum iussit amor (Sen.)

სიძულვილი ქრება, როცა სიყვარული ამას იწებებს

O, fallacem hominum spem! (Cic.)

ო, კაცთა მაცდურო იმედო!

**O, fortunate adolescens, qui tuae virtutis Homerum praeconem
inveneris (Cic.)**

**ო, ნეტარო ჭაბუკო, შენ ჰომეროსი გამოგიჩნდა შენი საგმირო
საქმეების მაღიღებლად
(ასე წამოუთქვამს ალექსანდრე დიდს, როცა სიგეაში აქილევსის
საფლავთან შეჩერებულა)**

Oleum et operam perdidi

ამაოდ გავისარჯე, დავხარჯე ზეთი

**(გამოთქმა უნდა მომდინარეობდეს პლავტუსის კომედიიდან.
გოგონა ნანობს, რომ ტყუილად გამოიპრანჭა. ეს გამოთქმა და-
დასტურებულია ციცერონის წერილში, რომელსაც ატიკუსს
უგზავნის)**

Omitte me! (Ter.)

მომეშვი!

Omne ignotum pro magnifico est (Tac.)

ყველაფერი შეუცნობელი ღიადად ითვლება

Omne initium difficile est

ყოველი დასაწყისი ძნელია

Omne malum nascens facile opprimitur (Sen.)

ყველანაირი ბოროტების დაძლევა ჩანასახში აღვილია

Ómnem créde diém tibi díluxísse suprénum,

Gráta supérveniét, quae nón sperábitur hóra (Hor.)

ირწმუნე, თითქოს ყოველი დღე ბოლოა შენთვის,

ყოველი წამი მოგანიჭებს ბედნიერებას

Omne me lucrum transeat, nisi... (Petr.)

სიკეთე არ მეღირსოს, თუ...

(ფიცის ფორმულა)

Omnes omnium caritates patria una complexa est (Cic.)

ყველაფერი, რაც ძვირფასია ჩვენთვის, სამშობლოს

უკავშირდება

Omnes vias persequi (Cic.)

ყოველგვარი საშუალების გამოყენება

Omnia facienda ne armis decertetur (Cic.)

ყველაფერი უნდა გაკეთდეს იმისთვის, რათა საქმე

შეიარაღებულ დაპირისპირებამდე არ მივიდეს

Omnia homini, dum vivit, speranda sunt (Sen.)

სანამ ადამიანი ცოცხალია, იმედი არ უნდა დაკარგოს

Omnia mea mecum porto (Cic.)

რაც მაქვს, თან დამაქვს

(გამოთქმა მიეწერება ფილოსოფოს ბიანტს)

Omnia mutantur et nos mutamur in illis

ყველაფერი ცვალებადია და ჩვენც მათთან ერთად

Omnia mutantur, nihil interit (Ov.)

ცვალებადია ყოველივე, არრა ისპობა

Omnia orta cadunt (Sall.)

ყველაფერი, რაც კი გაჩენილა, კვდება

Omnia póssideát, non póssidet áera Mínos (Ov.)

დაე, ყველაფერს ფლობდეს მინოსი, ჰაერს ხომ ვერ ფლობს
(კრეტის მბრძანებლის, მინოსის მიერ ლაბირინთში ჩაკეტილი
დედალოსი გადაწყვეტს, ცაში აფრინდეს და დატოვოს კრეტა,
რადგან მინოსი არ აძლევს ზღვით გამგზავრების ნებას)

Omnia, quae fiunt, causis fiunt antegressis (Cic.)

ყველაფერი, რაც ხდება, ადრე მომხდარი მიზეზების შედეგია

Omnia víncit amór et nós cedámus amóri (Verg.)

სძლევს სიყვარული ყველაფერს და ჩვენც მას ვემონოთ

Omnibus navibus et quadrigis

ყველა ხერხითა და საშუალებით

(გამოთქმა დადასტურებულია ციცერონთან)

Omnino illud honestum, quod ex animo excelso magnificoque quaeremus, animi efficitur, non corporis viribus (Cic.)

საერთოდ, ის მაღალი ზნეობა, რაც კეთილშობილსა და გამორჩეულ ადამიანებში გვხვდება, ძლიერი სხეულით კი არ მიიღწევა, არამედ – ძლიერი სულით

Omnino meminisse debemus largitionem fundum non habere (Cic.)

უნდა გვახსოვდეს, გულუხვობას ფსკერი არა აქვს

Omnis ars imitatio est naturae (Sen.)

ყოველგვარი ხელოვნება ბუნების მიბაძვაა

Omnis Musae mancipium

ყველა მუზის მსახური

(ადამიანი, რომელსაც ბევრი რამის კეთება შეუძლია)

Omnis regula suas patitur exceptiones

ყველა წესს თავისი გამონაკლისი აქვს

Opinio in vulgus edita (Caes.)

ხალხში ფართოდ გავრცელდა აზრი

Opportuni silentii laus est (Apul.)

საჭირო დროს გაჩუმება საქებია

Optime rebus mortalium consuluit natura (Tac.)

ბუნება მოკვდავებისთვის საუკეთესო მრჩეველია

Optimi quidem viri, sed non satis eruditi (Cic.)

დიდებული ვაჟკაცები, თუმცა არა საკმარისად განათლებულები

Optimum medicamentum quies est (Cels.)

სიმშვიდე საუკეთესო წამალია

Optimum quidque rarissimum est (Cic.)

რაც საუკეთესოა, ის იშვიათია

Optimus est orator, qui docendo animos audientium et docet et delectat et permovet (Cic.)

საუკეთესო ორატორი ის არის, ვინც თავისი სიტყვით მსმენელთა გულებს ხიბლავს, აღელვებს და ასწავლის კიდევაც

Oratorem irasci minime decet, simulare non dedecet (Cic.)

ორატორს განრისხება არ უხდება, განრისხებულად თავის მოჩვენება ნებადართულია

Oratores fiunt, poetae nascuntur (Cic.)

ორატორები ხდებიან, პოეტებად იბადებიან

Ore rotundo loqui (Hor.)

მწყობრად საუბარი

O tempora, o mores! (Cic.)

რა დრო დაგვიდგა, რას მოვესწარი!

Otium cum dignitate (Cic.)

კეთილშობილური მოცალეობა

(ციცერონი გულისხმობს პერიოდს, როცა იგი არ იყო სახელმწიფო საქმეებით დაკავებული და შეუძლო ფილოსოფიისა და მწერლობისათვის დაეთმო დრო)

Otium post negotium

დასვენება გარჯის შემდეგ

Otium sine litteris mors est et hominis vivi sepultra (Sen.)

უქნარობა და უსწავლელობა ნიშნავს სიკვდილს და ადამიანის ცოცხლად დასამარებას

Ovem lupo omittere (Ter.)

მგლისთვის ცხვრის მიგდება

O, vitae philosophia dux! . . . Tu urbes peperisti, tu dissipatos homines in societatem vitae convocasti (Cic.)

ო, ფილოსოფია, ცხოვრების წინამძღოლო! . . . შენ აღმოაცენე ქალაქები, შენ მოუწოდე სხვადასხვა ადგილას განთესილ ადამიანებს, შეექმნათ საზოგადოება

Paceat!

დაე, გამართლდეს!

Palam

აშკარად, საჯაროდ

Pállida mórs aequó pulsát pede páuperúm tabérnas

Regúmque túrres (Hor.)

მერთალი სიკვდილი განურჩევლად ფეხს ურტყამს კარებს,
ღარიბთ ქოხებს და მდიდართა კომკებს

Palma sine pulvere

უშრომლად მიღებული ჯილდო

Panem et circenses (Iuv.)

პური და სანახაობა

(ხალხის გულის მოსაგებად რომაელი პატრიციები ურიგებდნენ
პლებსს პურს და მართავდნენ საციკო სანახაობებს)

Panis secundus (Hor.)

მავი პური

Par annis (Ov.)

ასაკით ტოლნი

Parentes carissimos habere debemus (Cic.)

მშობლები უძვირფასესნი უნდა იყვნენ ჩვენთვის

Pares cum paribus maxime congregantur (Cic.)

მსგავსი მსგავსისკენ მიილტვის

Paritur pax bello (Nep.)

ზავს ომი შობს

Párturiúnt montés, nascétur rídículús mus (Hor.)

მშობიარობენ მთები, შობენ თავს სასაცილოს

(იგულისხმებიან უხეირო პოეტები, რომლებიც ჰომეროსის მიბადვას ცდილობენ)

Párve, nec ínvideó, sine mé, liber, íbis in Úrbem,

Éi mihi, quó dominó nón licet íre tuó (Ov.)

პატარა წიგნო, გაეშურე ჩემ ნაცვლად რომში,

სადაც შენს პატრონს არ ჩაესვლება

(ტომისში გადასახლებული ოვიდიუსი ლექსებს აგზავნის რომში)

Parvo potens (Verg.)

მცირედით კმაყოფილი

Passis palmis salutem petere (Caes.)

ხელაპყრობილი ვედრება ხსნისთვის

Patere tua consilia non sentis? (Cic.)

ვერ გრძნობ (კატილინა), რომ შენი ზრახვები ყველასთვის ცნობილია?

Pater familias

ოჯახის მამა

(რომაული ოჯახის წევრებად ითვლებოდნენ: ცოლი, შვილები, შვილიშვილები, მონები. მათზე განუსაზღვრელი უფლებები ჰქონდა ოჯახის უფროსს, მათზე ზრუნვაც მისი მოვალეობა იყო)

Pater naturalis (Dig.)

ბიოლოგიური მამა

Pater patriae

სამშობლოს მამა

(საპატიო ტიტული, რომელიც სენატმა მიანიჭა ციცერონს, როგორც ქვეყნის მხსნელს, კატილინას შეთქმულების გამოამკარავებისათვის. შემდგომში ეს ტიტული არგუნეს იმპერატორ ავგუსტუსს)

Pater peccavi (Luca)

მამაო, ვცოდე

Patres conscripti

სენატორები

(თავდაპირველად სენატის წევრებს მოიხსენიებდნენ ასე: patres, მამები, ე.ი. პატრიციები და conscripti მიწერილები, ე.ი. მათთან გათანაბრებული მხედართა წოდების მატარებელნი)

Pauca, sed bona

მცირე, მაგრამ კარგი

Paulatim summa petuntur

მწევრვალეებს ნელ-ნელა მიადნევ

Páuperibús vatés ego súm, quia páuper amávi,
Cúm dare nón possém múnера, vérba dabám (Ov.)
ღარიბი მეტრფე ვიყავი, ვარ ღარიბთ პოეტი,
საჩუქრად ლექსებს ვუძღვნიდი სატრფოს

Paupertas non est vitium
სიღარიბე ნაკლი არაა

Pax et concordia, victis utilia, victoribus tantum pulchra est (Tac.)
ზავი და თანხმობა დამარცხებულთათვის სასარგებლოა,
გამარჯვებულთათვის კი – დიდების მომტანი

Pax huic domui (Luca)
მშვიდობა სახლსა ამას

Pax Romana (Pax Augusta) (Sen.)
რომაული მშვიდობა (ავგუსტუსის მშვიდობა)
(იმპერატორ ავგუსტუსის მიერ დაწესებული წესრიგი, როცა
მშვიდობა სუფევდა რომის იმპერიაში)

Pax vobiscum! (Luca)
მშვიდობა თქვენ თანა!

Pecuniae imperare oportet, non servire (Sen.)
ფულზე უნდა იბატონო, კი არ დაემონო

Pecunia non olet (Suet.)
ფულს სუნი არ უდის
(სვეტონიუსის გადმოცემით, იმპერატორმა ვესპასიანემ საზოგადოებრივ ტუალეტებზე გადასახადები დააწესა. როდესაც ამის გამო მას შვილმა, ტიტუსმა, უსაყვედურა, ვესპასიანემ ფული

ცხვირთან მიუტანა და ჰკითხა: თუ გრძნობდა რაიმე სუნს? ტიტუსის უარის შემდეგ ვესპასიანემ მიუგო: ეს ფული მარდზე დაწესებული გადასახადიდან არის აღებულიო)

Pedes navales

ხოფები

Pedibus timor addit alas (Verg.)

შიში ფრთებს ასხამს ფეხებს

Peius est bello timor ipse belli (Sen.)

ომზე უფრო ცუდი ომის შიშია

Peius leto flagitium timere (Hor.)

სირცხვილი სიკვდილზე უფრო საშიშია

Per aspera ad astra

სიძნელეებიდან ვარსკვლავებამდე

Pérdiderínt cum mé duo crimína, cármén et érror,

Álteriús factí cúlpa, siléndá mihí (Ov.)

ორ დანაშაულს შევეწირე: ლექსს და შეცდომას,

ამ უკანასკნელ ბრალზე ვჩუმდები

(ტომისში გადასახლებული პოეტის აღიარება)

Perditis rebus omnibus tamen ipsa virtus se sustentare potest (Cic.)

ყველაფერი რომ დაკარგოს ადამიანმა, სიქველეს მაინც

შეინარჩუნებს

Pereat tristitia, pereant dolores! (Gaudeamus)

ძირს მწუხარება, ძირს ტკივილი!

Per fas et nefas (Liv.)

კანონიერად და უკანონოდ

Periculum est in mora (Liv.)

საფრთხე დაყოვნებაშია

Per ludum et iocum

სიცილითა და ხუმრობით

Permagni interest (Cic.)

ძალიან საყურადღებოა

Per minas

მუქარით

Permissu legis (Cic.)

კანონის ძალით

Permissu tuo (Cic.)

შენი ნებართვით

Per occultum (Tac.)

ფარულად

Per otium (Cic.)

მოცალეობის ჟამს

Perpetuo vincit, qui utitur clementia (Syr.)

შემწყნარებელი ყოველთვის გამარჯვებულია

Perpetuum mobile

მუდმივ მოძრავი

Per risum multum debes cognoscere stultum

უჯერო სიცილით სულელს გამოიცნობ

(შუა საუკუნეების გამოთქმა)

Per se

თავისთავად

Persona grata

სასურველი პიროვნება

Persona non grata

არასასურველი პირი

Per testes

მოწმეთა მეშვეობით

Peto

მოვითხოვ (პრეტენზიას ვაცხადებ)

Pia desiderata

კეთილი სურვილები

Pigro supplicii loco labor est

ზარმაცის სასჯელი შრომაა

Placet

სასურველია

Plaudite, amici, finita est comoedia

ტაში დაუკარით, მეგობრებო, დასრულდა კომედია
(მაყურებლისადმი ასეთი მიმართვით სრულდებოდა რომაული
კომედია)

Plenus venter non studet libenter

მაძღარ კუჭს უჭირს ხალისით სწავლა

Plus peccat auctor, quam actor

წამქეზებული უფრო დამნაშავეა, ვიდრე – შემსრულებელი

Plus sonat, quam valet (Sen.)

მეტად ჟღერს, მაგრამ ძალა ნაკლები აქვს
(ლამაზი, მაგრამ შინაარსს მოკლებული სიტყვები)

Pollice verso

დამკვებული ცერით

(ამ ჟესტით მაყურებელი დამარცხებული გლადიატორის
მოკვლის სურვილს გამოხატავდა)

Pontifex maximus

ქურუმთუხუცესი

Pópulus me síbilat, át mihi pláudo

Ipse domí, simul ác nummós contémplo in árca (Hor.)

თუმც ხალხი მისტვენს, მაგრამ ჩემს თავს ტაშს თვითონ

ვუკრავ,

როს შინ ფულებით სავსე ზანდუკს ვეაღერები

(ძუნწი მდიდრის სიტყვები)

Pórtatúr levitér, quod pórtat quísq̄ue libénter
რამის დათმენა არ არის ძნელი, თუ თავად გინდა
(შუა საუკუნეების გამოთქმა)

Post factum
ფაქტის შემდეგ

Post festum
დღესასწაულის შემდეგ
(ე.ი. დავგვიანებით. პლატონის გამონათქვამის ლათინური
თარგმანი)

Post hominum memoriam
უხსოვარი დროიდან

Póst mediám noctém visús, cum sómnia véra (Hor.)
ირწმუნე სიზმრის, თუკი ნახავ ნამუალამევს

Póst mortém nihil ést (Sen.)
სიკვდილის შემდეგ არაფერია

Post scriptum (P.S.)
ქვეშ მიწერილი
(მინაწერი წერილის ბოლოს)

Potens mei sum
ჩემი თავის ბატონი თავად ვარ

Potentissimus est qui se habet in potestate (Sen.)
უდიდეს ძალას ფლობს ის, ვისაც თავის დამორჩილება
შეუძლია

Potesne bonum cuiquam malo esse? (Cic.)

განა შეიძლება კარგი ადამიანი ვინმესთვის ცუდი იყოს?

Potior est, qui prior est

ვინც პირველია, ის უფრო ძლიერია

Potior visa est periculosa libertas quieto servitio

მონობაში მშვიდად ცხოვრებას სჯობს საფრთხით სავსე თავისუფლება

Potius sero, quam nunquam (Liv.)

სჯობს გვიან, ვიდრე არასდროს

Praecepta dare scienti supervacuum est (Sen.)

მცოდნესთვის რჩევის მიცემა სრულიად ზედმეტია

Praecludere alicui vocem (Liv.)

ვინმესთვის პირის ამოკერვა

Praestat cautela, quam medela

წინდანინ სიფრთხილე სჯობს მდგომარეობის გამოსწორებაზე ფიქრს

Prima facie

ერთი შეხედვით

Primae impressionis

პირველი შთაბეჭდილებით

Prímus in órbe deós fecít timor (Stat.)

უწინარესად შიშმა შექმნა ქვეყნად ღმერთები

Primus inter pares

თანასწორთა შორის პირველი

(იმპერატორის წოდების მიღწევამდე ამ საპატიო ტიტულს ატარებდა ავგუსტუსი)

**Princeps sint patria et parentes, proximi liberi, totaque domus,
deinceps propinqui (Cic.)**

**პირველ ადგილზე სამშობლო, შემდეგ – მშობლები, მერე –
შვილები და მთელი ოჯახი, ბოლოს კი – ახლობლები**

Principiō, quod amāre velís, reperíre labóra,

Quí nova núnc primúm miles in árma venís (Ov.)

**თუ გსურს, გიყვარდეს, სიყვარული უნდა ეძებო,
შეიარაღდე, გახდე მებრძოლი**

Prísc(a) iuvént aliós, ego mé nunc dénique nátum

Grátulor: háec aetás móribus álta meis (Ov.)

**აქოს წარსული, ვისაც უნდა, მე ეს დრო მომწონს
და მიხარია, რომ ახლა გავჩნდი**

Probatio liquidissima

ამკარა მტკიცებულება

Probatum est

მიღებულია (მოწონებულია)

Pro bono publico

საზოგადოების სასიკეთოდ

Procedente tempore

დროის გასვლის შემდეგ

Pro consilio

რჩევისათვის

Procul ab love, procul a periculo

შორს იუპიტერისაგან, შორს საფრთხისაგან

Procul ex oculis, procul ex mente

შორს თვალისაგან, შორს ფიქრისგან

Pro deum atque hominum fidem (Ter.)

მოწმედ ვიხმობ ღმერთებსაც და ადამიანებსაც

Pro domo sua

საკუთარი სახლისთვის

(პირადი ინტერესებისათვის)

Pro et contra

მომხრე და მოწინააღმდეგე

Profectio pecuniae (Cic.)

ფულის წყარო

Pro forma

ფორმისათვის

(გარეგნული მხარისათვის)

Pro mea parte

ჩემდა თავად

Pro patria mori (Hor.)

სამშობლოსათვის სიკვდილი

Propria manu

საკუთარი ხელით

Proprio nomine

საკუთარი სახელით

Propter hoc

ამის გამო (ამ მიზეზით)

Prosit!

გაუმარჯოს!

Pro tempore et pro re (Caes.)

დროისა და ვითარების შესაბამისად

Prudentia cernitur in delectu bonorum et malorum (Cic.)

სიბრძნე კარგის ბოროტებისაგან გარჩევაში გამოიხატება

Prudentia saepe vitantur pericula

საფრთხის აცილება ხშირად სიბრძნით შეიძლება

Pulchre, bene, recte! (Hor.)

დიდებულია, კარგია, მშვენიერია!

Pulchritudinis duo genera sint, quorum in altero venustas sit, in altero dignitas, venustatem muliebrem ducere debemus, dignitatem virilem (Cic.)

მშვენიერება ორგვარი სახისაა: ერთია სილამაზე, მეორე – ღირსება, სილამაზე ქალებს უხდება, ღირსება კი – მამაკაცებს

Pulchrúmque morí succúrrit in ármis (Verg.)

მშვენიერია, სიკვდილს შეხვდე ხმალამოწვდილი

Punica fides (Liv.)

პუნიკური ერთგულება

**(პუნიკელები ანუ კართაგენელები, რომაელთა აზრით, ცნობილ-
ნი იყვნენ მზაკვრობით)**

Quae cum ita sint (Cic.)

რაკი ასეა

Quae est factio? (Plaut.)

ეს რა საქციელია?

Quae fuerant vitia, mores sunt (Sen.)

რაც უწინ ნაკლად ითვლებოდა, ახლა წესად გვექცა

Quae parare et quaerere arduum fuit, nescio an tueri difficilior sit (Liv.)

რისი მოპოვება და მოხვეჭა ძნელი იყო, განა არ იქნება
რთული მისი შენარჩუნება

Quaerite et invenietis (Matth.)

ეძიებდით და ჰპოოთ

Quae sunt Caesaris, Caesari (Luca)

მეცით კეისრისა კეისარსა

Quae tua sũnt, tib(i) habé, quae mea – rédde mihí (Mart.)

შენი შენ გქონდეს, დამიბრუნე, რაც ჩემი არის

Qualis artifex pereo! (Suet.)

როგორი ხელოვანი ვიდუპები!

(იმპერატორ ნერონის უკანასკნელი სიტყვები)

Qualis rex, talis grex

როგორიც არის მეფე, ისეთივეა ხალხიც

Qualis vir, talis oratio

კაცი როგორიც არის, ისეთივეა მისი სიტყვა

Quam multi indigni luce sunt, et tamen dies oritur (Sen.)

თუმცა ბევრი არ არის ღირსი, ხელავედს მზის შუქს, ის მაინც ამოდის

Quamquam omnis virtus nos ad se allicit, tamen iustitia et liberalitas (Cic.)

თუმცა ყველანაირი სიქველე გვიზიდავს, მაგრამ ყველაზე მეტად მაინც – სამართლიანობა და გულუხვობა

Quam quisque norit artem, in hac se exerceat (Cic.)

ვისაც რომელი ხელოვნება ემარჯვება, იმაში გაიწაფოს

Quandóque bonús dormítat Homérus

Vér(um) ubi plúra nitént in cármine (Hor.)

ზოგჯერ დიდებულ ჰომეროსსაც ჩაეძინება,

თუმც არ ითვლება ეს დიდ ცოდვად გრძელ პოემაში

Quantum in me est (Cic.)

რაც ჩემზეა დამოკიდებული

Quantum vis

რამდენიც გინდა

Quare vitia sua nemo confitetur? (Cic.)

საკუთარ ნაკლს რატომ არავინ აღიარებს?

Quasi duo sumus, ut alter imperat, alter paret (Cic.)

ჩვენში თითქოს ორი არსება ცხოვრობს, ერთი მოწოდებულია, რათა იბატონოს, მეორე მზადაა, მას დაემორჩილოს

Quemcumque quaerit calamitas, facile invenit (Syr.)

უბედურება ვისაც ეძებს, (მსხვერპლს) იოლად პოულობს

Quem mihi dabis, qui aliquod pretium tempori ponat? (Sen.)

თუ დამისახელებთ ისეთ კაცს, ვინაც ღრთის ფასი ოდნავ მაინც იცოდეს?

Quem poenitat peccasse, pene est innocens

ვინც მოინანია, ის თითქმის უცოდველია

Qui ab his me amari putabam, qui invidebant, eos non sequabar, qui petebant. Quodsi nostris consiliis usi essemus neque apud eos voluisset tantum sermo aut stultorum amicorum aut improborum, beatissimi viveremus (Cic.)

ვისაც მეგონა, რომ ვუყვარდი, იმათ ვძულდი, ვინც ჩემკენ ილტვოდა, იმათ არ ვუნდობოდი. მე რომ საკუთარი გულის კარნახით მეცხოვრა, ყური არ მეგდო ბრიყვი მეგობრების ან ნაძირალა ადამიანების სიტყვებისათვის, ახლა ბედნიერად ვიცხოვრებდით

(ციცერონის წერილიდან ოჯახის წევრებისადმი)

Qui aliis nocent, ut in alios liberales sint, in eadem sunt iniustitia, ut si in suam rem aliena convertant (Cic.)

როცა ვინმეს ვნება მოაქვს ერთისთვის, რათა სხვის მიმართ გულუხვობა გამოიჩინოს, ისეთსავე უსამართლობას იჩენს, როგორსაც ის კაცი, ვინც სხვის ქონებას ითვისებს

Quia me vestigia terrent (Hor.)

ნაფეხურების მეშინია

(ჰორაციუსი ეზოპეს არაკს იმოწმებს ღომისა და მელას შესახებ, როცა მელა ბებერი ღომის მოსანახულებლად გამოქვაბულში არ შედის, რადგან ხედავს, რომ გამოქვაბულში შემავალი მხეცების ნაკვალევი ჩანს, უკან გამომსვლელის – კი არა)

Quid agam, iudices, quo me vertam? (Cic.)

რა გავაკეთო, მსაჯულებო, როგორ მოვიქცე?

Qui dedit beneficium, taceat (Sen.)

წყალობა ვინც გასცა, ამაზე არ უნდა ილაპარაკოს

Quid enim expectas? Bellum? Quid ergo? (Cic.)

რას ელოდები? ომს? აბა რას?

Quid est?

რა არის?

Quid est gloriosus, quam iram amicitia mutare? (Cic.)

რა არის იმაზე სანაქებო, ვიდრე ის, რომ რისხვას მეგობრობა ჩაენაცვლოს

Quid est stultitius, quam venditorem eius rei, quam vendat, vitia narrare? (Cic.)

რა შეიძლება იმაზე ღიდი სისულელე იყოს, რომ გამყიდველი გასაყიდი ნივთის ნაკლზე საუბრობდეს?

Quid est veritas?

რა არს ჭეშმარიტება?

Quid faciant leges, ubi sola pecunia regnat? (Petr.)

კანონები რას გახდება იქ, სადაც ფული ბატონობს?

Quid faciát? pugnét? vincétur fémina púgnans, clámet? (Ov.)

რა ქნას, იბრძოლოს? დამარცხდება, ქალია რადგან, იყვიროს?

Quid hominem octoginta anni iuvant, per inertiam exacti? (Sen.)

რა აზრი აქვს, კაცმა ოთხმოცი წელი იცოცხლოს, თუ უქნარობაში გაატარებს სიცოცხლის წლებს?

Quid magis ést saxó durúm?quid móllior únda?

Dúra tamén mollí sáxa cavántur áqua (Ov.)

**კლდეზე მაგარი რა იქნება, ტალღაზე რბილი,
თუმც სალ კლდეს მაინც ხვრეტს რბილი წყალი**

Quid negotii mihi est? (Ter.)

ეს რაში მჭირდება?

Quid obstat, quominus sapiens sit beatus? (Cic.)

ხელს რა უშლის ბრძენს, იყოს ბედნიერი?

Quid petitúr sacrís, nisi tántum fáma, poétis?

Hóc votúm nostrí súmma labóris habét (Ov.)

**რისი მიღწევა გვსურს პოეტებს, თუ არ ღიდების?
ეს ჩვენი შრომის საფასურია**

Quid? poetae nonne post mortem nobilitari volunt? (Cic.)

**განა პოეტებს არ სურთ, სიკვდილის შემდეგ ცნობილნი
გახდნენ?**

Quidquid agís, prudénter agás et réspice fínem
რასაც აკეთებ, გონივრულად აკეთე და შედეგი
გაითვალისწინე

Quidquid id ést timeó Danaós et dóna feréntes (Verg.)
დანაელების მეძინია, მათი ძღვენისაც

Quidquid déliránt regés, plectúntur Achívi (Hor.)
მეფეთ სიგიჟის გამო ზღავენ აქაველები
(მეფეების ახირებულ ქცევას ხალხი ეწირება)

Quidquid latet, apparebit. Nil inultum remanebit (Luca)
რამეთუ არა არს დაფარული, რომელი არა გამოცხადნეს,
არცა საიდუმლომ, რომელი არა საცნაურ იყოს და ცხადად
მოვიდეს

Quidquid práecipiés, estó brevis út cito dícta
Príncipiánt animí docílis teneántque fidéles (Hor.)
თუ რჩევას აძლევ, მოკლედ უთხარ, ნათქვამი შენი
გონებით კარგად განჭვრიტოს და დაიმახსოვროს

Quid struit? (Verg.)
რა აზრი უტრიალებს თავში?

Quid taces? Convincam, si negas (Cic.)
რატომ გაჩუმდი? თუ უარყოფ ყველაფერს, მაშინ გამხელ

Quid temptare nocebit? (Ov.)
ცდა რას დააკლებს

Quid timeam, ignoro (Ov.)

არ ვიცი, რისი უნდა მეშინოდეს?

**Quid timeam, si aut non miser post mortem, aut beatus etiam
futurus sim? (Cic.)**

რისი უნდა მეშინოდეს, თუ სიკვდილის შემდეგ უბედური არ
ვიქნები, პირიქით, უფრო ბედნიერიც კი გავხდები?

Quid, victor, gaudés? Haec té victória pérdet (Ov.)

რა გიხარია გამარჯვება, იგი გიმსხვერპლებს

Quiescere in propria pelle (Hor.)

საკუთარ ტყავში გახვეული მშვიდად ყოფნა

Quieta non movere

მიყუჩებულს ნუ შეეხები

Qui habet aures audiendi, audiat! (Ioh.)

რომელსა ასხენ ყურნი სმენად, ისმინენ!

Qui minimum optat minimo eget

ვინც ცოტას ითხოვს, ცოტა სჭირდება

Qui multum habet, plus cupit (Sen.)

ვისაც ბევრი აქვს, უფრო მეტი სურს

**Quin igitur expergiscimini? En illa, illa quam saepe optastis, libertas,
praeterea divitiae, decus, gloria in oculis sita sunt. Fortuna omnia ea
victoribus praemia posuit (Sall.)**

მაშ, რად არ გაიღვიძებთ? აი, უკვე ახლოს არის წანატრი თავი-
სუფლება; გარდა ამისა, თქვენ გელოდებათ: სიმდიდრე, დი-

დება, ღირსება. ბედი გამარჯვებულებს ყველაფრით აჯილ-
დობს

Qui nimium properat, serius absolvit

ვინც მეტისმეტად ჩქარობს, საქმეს გვიან ასრულებს

Qui rationem in omnibus quaerunt, rationem subvertunt

ვინც ყველაფერში აზრს ეძებს, იგი მთავარ (აზრს) კარგავს

Qui scribit, bis legit

ვინც წერს, ორჯერ კითხულობს

Qui sibi sémitám non sápiunt, álteri monstránt viam (Enn.)

ვისაც ბილიკის პოვნა უჭირს, სხვებს გზას ასწავლის

Qui sine peccato est vestrum, primus in illam lapidem mittat (Ioh.)

ვინ უცოდველ არს თქვენგანი, პირველად მან დაუტევინ ქვა
მაგას ზედა

(იესოს პასუხი ფარისევლებსა და მწიგნობრებს, რომელთაც
სურდათ დედაკაცის დასჯა მრუშობისათვის)

Quís(am) igitúr libér? Sapiéns sibi qu(i) ímperiósus,

Quém neque páuperiés neque mórs neque víncula térrant (Hor.)

თავისუფალი არის ბრძენი, ვინც თავს იოკებს,

ვინც არად აგდება სიკვდილს, ციხეს და სიღარიბეს

Quisque fortunae suae faber est

ყველა თავისი ბედის მქედელია

Quis? Quid? Ubi? Quibus auxiliis? Cur? Quomodo? Quando?

ვინ? რა? სად? ვისი შემწეობით? რატომ? რანაირად? როდის?

(შეკითხვები საქმის გამოძიების დროს)

Qui tacet, consentire videtur

ვინც ჩუმად არის, როგორც ჩანს, თანახმაა

Qui tacuit, cum loqui debuit et potuit, consentire videtur

ვინც თავის დროზე გაჩუმდა, თუმცა შეეძლო და ვალდებუ-
ლიც იყო, ხმა ამოედო, იგი ეთანხმებოდა (დამნაშავეს)
(რომაული სამართალი)

Qui timent, cavent et vitant

ვისაც ეშინია, ფრთხილობს და გარბის

Quod cito fit, cito perit

რაც სწრაფად იზრდება, სწრაფადვე ქრება

Quod dubitas, ne feceris

რაც გეუჭვება, ნუ გააკეთებ

Quod erat demonstrandum

რისი ჩვენება (დამტკიცება) საჭირო იყო

(ამ სიტყვებით ამთავრებდა ყოველ მათემატიკურ დანასკვს
ბერძენი ევკლიდე)

Quod erat faciendum

რაც უნდა გაკეთებულიყო

Quod erat inveniendum

რისი დაძებნაც იყო საჭირო

Quod erat probandum

რაც მისაღები იქნებოდა

Quod habet, non numerat

(აღამიანი) არ აფასებს მას, რაც აქვს
(გამოთქმა დადასტურებულია ციცერონთან)

Quod licet Iovi, non licet bovi

რაც მიეძეება იუპიტერს, არ ეპატიება ხარს

Quod nocet, docet

რასაც ზიანი მოაქვს, ის გვასწავლის

Quod optimum factu videbatur, facies (Cic.)

გააკეთე ის, რაც საუკეთესო საქციელად მიგაჩნია

Quod scripsi, scripsi (Ioh.)

რომელი დავწერე, დავწერე

(როცა იესო აწამეს, პილატემ ჯვარზე დააკრა დაფა წარწერით: *იესო ნაზარეული, მეუფე ჰერიათა*. მღვდელმთავრებმა უსაყვედურეს პილატეს და უთხრეს, რომ უნდა დაეწერა, რომ ეს თავად იესომ თქვა. პილატემ მიუგო: *რაც დავწერე, დავწერე*)

Quod si ipsi haec neque attingere, neque sensu nostro gustare possemus, tamen ea mirari deberemus etiam cum in aliis videremus (Cic.)

თუ ჩვენთვის მიუწვდომელია მეცნიერება და განათლება, ან არ ძალგვიძს მისით ტკობა, იმის უნარი მაინც უნდა შეგვწევდეს, აღვფრთოვანდეთ სხვების ცოდნით

Quod sit honestum, id sit solum bonum (Cic.)

მხოლოდ ის არის სიკეთე, რაც ზნეობრივია

Quod spiratis, quod vocem mittitis, quod formas hominum habetis, indignantur (Liv.)

თქვენ (პლებეები) რომ სუნთქავთ, ხმას რომ იღებთ, ადამიანის სახე რომ გაქვთ, მათ (პატრიციებს) ესეც კი აღიზიანებთ

Quod turpe est, id, quamvis occultetur, tamen honestum fieri nullo modo potest (Cic.)

უზნეო საქციელი, რაც არ უნდა დამალო, ზნეობრივად ვერ გადაიქცევა

Quod volumus, credimus libenter

რაც გვინდა, იმას სიამოვნებით ვიჯერებთ

Quó mihi fórtunám, si nóñ concéditur úti? (Hor.)

თუ ვერ მოვიხმარ, რად მჭირდება ქონება მაშინ?

Quó res cumqué cadént, un(um) ét commúne perículum

Úna salús ambóbus erít. Mihi párvus lúlus

Sít comés, et lóngue servét vestígia cóniunx (Verg.)

რადგან გვიმტყუნა ბედმა, რადგან ერთ საფრთხეში ვართ, ერთად გადავრჩეთ, ყრმა იულუს წინ წავიძღოლოთ,

ცოლი გამოჰყვეს მოშორებით ნაკვლევს ჩვენსას

(ენეასი ტოვებს ტროას, მხრებზე შეისვამს მამას, რომელსაც

ხელთ უპყრია პენატები, წინ მიუძღვის პატარა იულუსი, ხოლო ცოლი კრეუზა მათ ნაკვალევს მიჰყვება)

Quorsum recidat responsum tuum, non magno opere laboro (Cic.)

დიდად არ მანადვლებს, რას მიპასუხებ

Quos deus perdere vult, dementat prius

ვისი დაღუპვაც ღმერთს სურს, მას ჯერ გონებას აურევს

(ბერძენ და რომაელ ავტორებთან დადასტურებული გამონათქვამი)

Quot caelúm stellás, tot hábet tua Róma puéllas (Ov.)

ცას აკამკაშებს ვარსკვლავები, რომს გოგონები

Quot homines, tot sententiae (Ter.)

რამდენი კაციცაა, იმდენივე აზრია

Quo usque tandem abutere, Catilina, patientia nostra? Quam diu etiam diu furor iste tuus nos eludet? Quem ad finem sese effrenata iactabit audacia tua? (Cic.)

სანამ უნდა ისარგებლო ბოროტად ჩვენი მოთმინებით, კატილინა? ეგ შენი თავხედობა კიდეც ღიღხანს აგვიგდებს აბუჩად? სანამდე იყოყმოებ შენი აულაგმავი თავხედობით?

Quo vadis? (Ioh.)

ვიდრე ხუალ (უფალო?)

(სიმონ-პეტრე ეკითხება იესუს, თუ სად მიდიოდა. უფალმა ასე უპასუხა: *ვიდრე იგი მე მივალ, შენ ვერ ძალ-გიც მოსვლად აწ, ხოლო მერმე მომდევდე მე – Quo ego vado, non potes me modo sequi, sequieris, autem postea*)

Quum illi dico, tibi dico (Ter.)

როცა სხვას ვეუბნები, ამას შენ გეუბნები

(ამას შენ გასაგონად ვამბობ)

Quum nosce te dicit Apollo, hoc dicit: nosce animum tuum (Cic.)

როცა აპოლონი ამბობს: *შეიცან თავი შენი*, ამით გვეუბნება: *შეიცან სული შენი*

R

Radix studiorum amara

სწავლის ძირი მწარე არის

Rapere animum in partes varias (Verg.)

საკითხის ყოველმხრივ განხილვა

Raptim et sparsim

დაბნეულად და ნაჩქარევად

Rara avis (Iuv.)

უცხო ჩიტი

**Rara temporum felicitas, ubi quae velis sentire et quae sentias
dicere licet (Tac.)**

**იშვიათია ისეთი ბედნიერი ხანა, როცა, რაზედაც გსურს, იმაზე
იფიქრებ და რასაც ფიქრობ, იმის თქმას შეძლებ**

Ratio legis

კანონის არსი

Rebus dictantibus

გარემოებათა კარნახით

Rébus in árduis (Hor.)

რთულ ვითარებაში

Réges dicúntur multís urgére culíllis

Ét torquére meró, quem pérsplexisse labórent

Án sit amíctia dígnus (Hor.)

თუკი მეგობრის ერთგულების გამოცდა სურდათ,
მეფენი თურმე აძალებდნენ ღვინოს სათრობად,
იყო თუ არა ღირსი მეფის მეგობრობისა

Relata refero

ნათქვამს ვიმეორებ

Relegatio

განდევნა სამოქალაქო უფლებების შენარჩუნებით

Reluctante natura labor arduus est (Sen.)

როცა ბუნების წინააღმდეგ მიდიხარ, საქმე ძნელდება

Remota culpa

დანამაულის მოხსნა

Rem tene, verba sequuntur

საქმე დაიწყე, სიტყვები თავისთავად მოვა

Repetitio est mater studiorum

განმეორება ცოდნის დედაა

Res ante oculos posita est (Cic.)

საქმე აშკარაა (თვალნათლივია)

Res fluunt ad nostram voluntatem (Cic.)

საქმე ისე მიდის, როგორც ჩვენ გვინდა

Res gestae

საქმენი საგმირონი

Rés gestáe regúmque ducúmqu(e) et tristia bélla

Quó scribí possént numeró, monstrávit Homérus (Hor.)

სასტიკ ომების, მეფეთა და სარდალთ გმირობის

აღწერას ლექსი მოუხდება ჰომეროსისა

Res haeret (Plaut.)

საქმე ფერხდება

Res inter alios acta aliis neque nocere, neque prodesse potest

ორ პირს შორის არსებული დავა არ უნდა გადაწყდეს მესამე

პირის საზიანოდ, ან – სასარგებლოდ

Res ipsa declarat (Cic.)

თავისთავად ცხადია

Res iudicata pro veritate habetur

განსჯილი საქმე ქეშმარიტებად უნდა ჩაითვალოს

Res, non verba

საქმე და არა სიტყვები

Res nostra agitur

მიდის ჩვენი საქმეები

Res nullius cedit primo occupanti

უპატრონო ნივთი პირვანდელ პატრონს ეკუთვნის

Res occultus in lucem proferre

დაფარულის გამჟღავნება

Res secundae

ბედნიერება

Respice finem! (Hor.)

გაითვალისწინე შედეგი!

Retundere gladium alicuius

ვინმეს თავდასხმის მოგერიება

Re vera

სინამდვილეში

Ridentem dicere verum quid vetat? (Hor.)

ხელს რა შემომლის, სიცილით ვთქვა, რაც სიმართლეა?

Risum teneatis, amici (Hor.)

შეიკავებდით, მეგობრებო, თავს სიცილისგან?

Rogo

მოვითხოვ, ვშუამდგომლობ

Ruere in agendo (Cic.)

უაზრო ქმედება (ამაო ფუსფუსი)

Sacrificia minuta puniuntur, magna in triumphis feruntur (Sen.)
 მცირე ბრალისათვის სჯიან, დიდი დანაშაულისათვის
 ტრიუმფს უწყობენ

Saepe est etiam sub palliolo sordido sapientia (Cic.)
 ხშირად ჭუჭყიანი მოსასხამის ქვეშ სიბრძნე იმალება

Salus populi suprema lex esto (Cic.)
 ხალხის კეთილდღეობა უზენაესი კანონი უნდა იყოს

Salva (bona) conscientia (Sen.)
 სუფთა სინდისით

Salva fide (Cic.)
 სუფთა სინდისით

Salve simul autem vale (Plaut.)
 გამარჯობა და ნახვამდის

Sane et tranquille vivit, qui honeste vivit
 კარგად იცხოვრა, ვინც პატიოსნად გაატარა ცხოვრება

Sapere aude (Hor.)
 იყავ გონიერი

Sapiens legibus non propter metum paret, sed eas sequitur, quia id salutare maxime esse iudicat (Cic.)

ბრძენი კანონებს შიშის გამო კი არ ემორჩილება, არამედ ფიქრობს, რომ ყველაზე მეტად კანონების გზით შეიძლება გადარჩენა

Sapientes, fideles et animosi

გონიერნი, ერთგულნი და ბრძენნი

Sapientia ars vivendi putanda est (Cic.)

სიბრძნე ცხოვრების წესად უნდა ჩავთვალოთ

Sapientia vanitatem exuit mentibus (Sen.)

სიბრძნე გონებიდან ღვეწის სიცარიელეს

Sapienti sat (Plaut.)

გონიერისათვის საკმარისია

(ბრძენი უმალ მიხვდება)

Sapientis est proprium nihil, quid poenitere possit, facere (Cic.)

ბრძენი ისეთს არაფერს გააკეთებს, რაც მერე სანანებლად გაუხდება

Sapienti vivere est cogitare (Cic.)

ბრძენისთვის ცხოვრება აზროვნებაა

Satisfacere vitae (Cic.)

ხანგრძლივი სიცოცხლე

Scilicet út fulvúm spectátur in ígnibus áurum,
Témpore sí duró (e)st, ínspeciéndá fidés (Ov.)
ისევე ბრწყინავს ერთგულება ძნელბედობის ჟამს,
როგორაც ცეცხლში – ყვითელი ოქრო

Scio me nihil scire
ვიცი, რომ არაფერი ვიცი
(სოკრატეს სიტყვები. თარგმანი ბერძნულიდან)

Scribere mé quaererís, Velóx, epigrámmata lónga,
Ípse nihil scribís tú brevióra facís (Mart.)
არ მოგწონს, ველოქს, ჩემი გრძელი ეპიგრამები,
შენ რატომ არ წერ, შენ წერე მოკლედ

Scribimus índoctí doctíque poémata pássim (Hor.)
სწავლულნიცა და უსწავლელნიც ლექსებს ვწერთ ყველა

Secunda mensa (Cic.)
დესერტი

Secundum legem vivere
კანონის მიხედვით ცხოვრება

Secundum naturam vivere
ბუნების თანახმად ცხოვრება

Secundum regulam vivere
წესების მიხედვით ცხოვრება

Séd fugit íntereá, fugit írreparábile témpus (Verg.)
ამასობაში გარბის, მიქრის ღრო სამუდამოდ

Séd nunc nóñ erat hís locus (Hor.)

თუმცა აქ არ არის მისი ადგილი

. . . Séd profecto hoc síc erit

Centum doctum hominúm consilia sóla haec devíncit dea

Fórtuna (Plaut.)

. . . ასეც ხდება, რომ

ასი ჭკვიანი ბჭობს, გამარჯვება რჩება ბოლოს

ქალღმერთ ფორტუნას

Sed quid ego his testibus utor, quasi res dubia aut obscura sit? (Cic.)

მაგრამ რაში მჭირდება ეს მოწმეები, თითქოს საქმე ბურუსით

მოცული და საეჭვო იყოს

Séd timidí (e)st optáre necém (Ov.)

მხოლოდ მშიშარა ნატრობს სიკვდილს

Séd vetáte virós cultúm formámque proféssos,

Quísqvis suás ponúnt ín statióne comás.

Quáe vobís dicúnt, dixérunt mílle puéllis,

Érrat et ín nullá séde morátur amór (Ov.)

ერიდეთ კაცებს, კოხტაპრუნებს, საგულდაგულოდ

თმადავარცხნილთ, გადაპრანჭულებს,

არამდგრადია მათი ტრფობა, ფიცი, სიტყვები,

რომლებიც მრავალ გოგოსთვის უთქვამთ

Sémel émissúm volat írrevocábile vérbum (Hor.)

ერთხელ დაცდენილ სიტყვას უკან ვერ მოაბრუნებ

Sémper avárus egét (Hor.)

ძუნწს მუდამ სჭირდება

Semper beneficia memoria tenetur
მადლი ყოველთვის გახსოვდეთ

Sémpet hómo bónus tíro (e)st (Mart.)
კეთილი მუდამ მიამიტია

Senatus haec intellegit. Consul videt; hic tamen vivit (Cic.)
სენატი ყველაფერს გრძნობს, კონსული ხედავს, ის კი
(კატილინა) ჯერაც ცოცხალია

Senatus Populusque Romanus (SPQR)
სენატი და რომაელი ხალხი
(უმალესი ძალაუფლების აღმნიშვნელი ფორმულა ძველ
რომში, რესპუბლიკის პერიოდში)

Senectus est occasus vitae (Cic.)
სიბერე ცხოვრების დასასრულია

Senectutem ut adipiscantur, omnes optant: eandem accusant adepti (Cic.)
ყველას ნატვრაა, სიბერემდე იცოცხლოს, მაგრამ როცა
მიადწევენ მას, მერე ასაკზე ბუზღუნებენ

Sequamur vestigia patrum
ვიართ წინაპრების გზით

Sérius áut citiús sedém properámus ad únám (Ov.)
აღრე თუ გვიან მივაშურებთ მუდმივ სამყოფელს

Sermonis error (Cic.)
სტილისტური შეცდომა

Sermo datur cunctis, animi sapientia – paucis

სიტყვის თქმის უნარი ყველას მიეცა, სულის სიბრძნე კი –
ცოტას

Sermo patrius (Lucr.)

მშობლიური ენა

Sero venientibus ossa

დაგვიანებულს ძვლები

Serpentium morsus non petit serpentes

გველი გველს არ დაგესლავს

Serva me, servabo te!

მიხსენი და გიხსნი!

Sic!

ასეა! ასე!

. . . Si cármina cóndes

Núnquam té fallént animí sub vúlpe laténtes (Hor.)

. . . თუკი გამოსცემ ლექსთა კრებულს,

მელიასავით ფლიდ მკითხველებს არ დაუჯერო

Sic a summis hominibus eruditissimiquae accepimus poetam natura ipsa valere, et mentis viribus excitari, et quasi divino quodam spiritu inflari (Cic.)

ბრძენი და განათლებული ადამიანებისაგან გვსმენია, რომ
პოეტს თავისივე გონება და ბუნების ძალა ადაგზნებს, იგი ისე
აღენთება, თითქოს ღვთაებრივი სული ჩაჰბერესო

Sic fáta sinánt (Verg.)

ბედი თუ იწებებს

Sic ita est

თუ ეს ასეა

Sic me servábit Apóllō (Hor.)

ასე დამიხსნა აპოლონმა

(ჰორაციუსი ერთ სატირაში წერს, რომ ძლივს დაადწია თავი აბეზარ კაცს, რომელიც გზაზე შეხვდა. იგი არ ეშვებოდა პოეტს, მაგრამ ბედად, მას თვალი მოჰკრა კრედიტორმა და სასამართლოში წაათრია)

Sic procul ómne nefás! ut améris amábilis ésto!

Quód tibi nón facié, sólave fórma dabít (Ov.)

**მორს ყველა ჯადო! გსურს, უყვარდე? იყავი სათნო,
არ კმარა მხოლოდ ლამაზი სახე**

Sic transit gloria mundi

ასე მიდის ამქვეყნიური დიდება

(ფრაზა, რომელსაც წარმოთქვამდნენ ახალი პაპის არჩევის დროს)

Sicut me deus adiuvet

ღმერთი თუ შემეწევა

Si etiam omnes, ego non (Marcus)

**დადათუ ყოველნი დაჰბრკოლდენ, არამედ არასადა
დავბრკოლდე**

(ასეთ პასუხს აძლევს პეტრე უფალს, რომელიც ეუბნება თავის მოწაფეებს, რომ ისინი განსაცდელის ჟამს უარყოფენ უფალს)

Si gravis brevis, si longus levis (Cic.)

**ხანმოკლე (სწელეუბა) მძიმეა, გახანგრძლივებული
მოსათმენია**

Silent leges inter arma (Cic.)

ომის დროს კანონები დუმს

Sileto et spera!

ჩუმად იყავი და იმედი იქონიე!

Si malo careat, continione fruitur summo vero? (Cic.)

**თუ კაცი არ არის უბედური, იგი უზენაესი სიკეთით მუდმივ
ტკბობას განიცდის?**

Si meus amicus es, tui amici mei sunt

**თუ ჩემი მეგობარი ხარ, შენი მეგობრები ჩემი მეგობრები
არიან**

Similis simili gaudet (Macr.)

მსგავსი მსგავსით ხარობს

Simplex veritatis oratio

ქმშარიტების სიტყვა მარტივია

Si multos amicos habes, multas divitias habes

თუ ბევრი მეგობარი გყავს, ძალიან მდიდარი ხარ

Sine cura

უზრუნველად

Sine cura et studio (Tac.)

რისხვისა და მიკერძოების გარეშე

Sine iustitia nihil habebit prudentia (Cic.)

სიბრძნის გარეშე სამართლიანობას ძალა არა აქვს

Sine pennis volare haud facile est (Plaut.)

ფრთები თუ არ გაქვს, ძნელია ფრენა

Sine ulla religione (Cic.)

სინდისის ქენჯნის გარეშე

Sínt Maecénatés, non dérunt, Flácce, Marónes (Mart.)

მეცენატებთან რა გამოლევს, ფლაკუს, მარონებს

(თუ მეცენატები იქნებიან, მუდამ იქნებიან მარონებიც (ვერგილიუსები, ე.ი. დიდებული პოეტები))

Si pace frui volumus, bellum gerendum est (Cic.)

თუ გვინდა, მშვიდობით დავტკბეთ, ომი უნდა წამოვიწყოთ

Si quid in te peccavi, ignosce (Cic.)

თუ რაიმე შევცოდე შენ წინაშე, მომიტევე

Si res postulat (Cic.)

საქმეს თუ სჭირდება

Si scirem, dicerem (Cic.)

რომ მცოდნოდა, გეტყოდი

Si tacuisses, philosophus mansisses (Boet.)

ჩუმად რომ ყოფილიყავი, ფილოსოფოსად დარჩებოდი

Sitientes aures (Cic.)

ცნობისმოყვარე ყურები

Sít piger ád poenás princéps ad práemia vélox (Ov.)

დააგვიანოს მეფემ დასჯა, წყალობა – არა

Si verum quaerimus (Cic.)

თუ სიმართლეს ვეძებთ

Si vis amari, ama! (Sen.)

თუ გსურს, უყვარდე, თავადაც გიყვარდეს

Si vis pacem, para bellum (Veget.)

თუ მშვიდობა გსურს, ემზადე ომისთვის

Sí vivís Romáe, Románo vivíto móre

თუ რომში ცხოვრობ, რომაული წესებით იცხოვრე

(მუა საუკუნეების გამოთქმა)

Sociale animal est homo

ადამიანი სოციალური ცხოველია

Socratem audio dicentem, cibi condimentum esse famem, potionis sitim (Cic.)

გამიგონია, სოკრატეს უთქვამს, რომ შიმშილი საჭმელს

აგემრიელებს, სასმელს – წყურვილი

Socrates parens philosophiae iure dici potest (Cic.)

**სოკრატეს სამართლიანად შეიძლება ეწოდოს ფილოსოფიის
მამა**

Solatii loco est inter multos dolorem suum dividere

ნუგუმის მომგვრელია, როცა საკუთარ ტკივილს სხვებს უზიარებ

Solem enim e mundo tollere videntur, qui amicitiam e vita tollunt (Cic.)

ვინც მეგობრობას ცხოვრებასთან არ აკავშირებს, იგი მზეს სამყაროსაგან აცალკევებს

Sol mens mundi et temperatio (Cic.)

მზე არის სამყაროს გონება და მისი მომწესრიგებელი

Sol omnibus lucet

მზე ყველასთვის ანათებს

Solus homo est particeps rationis et cogitationis (Cic.)

მხოლოდ ადამიანს აქვს გონება, მხოლოდ მას შეუძლია აზროვნება

Spéctatúm veniúnt, veniúnt specténtur ut ípsae (Ov.)

მოდიან, რათა (ცირკს) უცქირონ, ხოლო მათ – სხვებმა (ოვიდიუსი საუბრობს ქალების შესახებ, რომლებიც ცირკში სანახაობისთვის დადიან და იმისთვისაც, სხვებმაც (მამაკაცებმა) რომ შეავლონ მათ თვალი)

Spés tenet ín temp'ís semel ést si crédite lóngum,

Ílla quidém falláx, séd tamen ápta deá (e)st (Ov.)

იმედი დიდხანს ცოცხლობს ჩვენში, იმედის ქალღმერთს, თუმცა გვატყუებს, ვენდობით მაინც

**Spiritus ubi vult spirat et vocem eius audis, sed nescis unde veniat
aut quo vadat (Ioh.)**

სულსა, ვიდრეცა უნებნ, ქრინ, და ხმაჲ მისი გესმის, არამედ
არა იცი, ვინაჲ მოვალს და ვიდრე ვალს

Sponte sua

თავისთავად

Spónte suá numerós carmén veniébat ad áptos,

Ét quod téntabám dícere, vérsus erát (Ov.)

ჩემ უნებურად ლაგდებოდა სიტყვები მწყობრად,

გამომდიოდა სათქმელი ლექსად

Sta viator!

შესდექ, მგზავრო!

(ეპიტაფიის დასაწყისი)

Status in statu

სახელმწიფო სახელმწიფოში

Status quo (ante bellum)

(ომამდე) არსებული მდგომარეობა

Stultitia est venatum ducere invitas canes

სისულელეა ძაღლების ძალით წათრევა სანადიროდ

(გამოთქმა დადასტურებულია პლავტუსთან)

Sub die nitito (Ov.)

დღისით, მზისით

Sub nomine pacis bellum latet (Cic.)

მშვიდობის სახელით ომის დაწყება

Sub potestate

მფარველობის ქვეშ

Súccessóre novó víncitur ómnis amór (Ov.)

კლავს ძველ სიყვარულს ტრფობა ახალი

Sui conservandi causa (Cic.)

თავის გადასარჩენად

Sui generis

თავისებური წარმომავლობის

Sulcus vomere discessit (Luc.)

სახნისმა წვერი მოუშვა

(ე.ი. სახნისმა კვალი გაავლო, მოხნა მიწა)

Súme súperbiám quaesitám meritís (Hor.)

იყავ ამაყი (მელპონევ), ღაიმსახურე

Súmíte máteriám vestrís qui scríbitis áequam,

Víribus ét versáte diú, quid férre recúsent

Quíd valeánt umerí (Hor.)

შესაფერისი შეარჩიეთ თემა საწერად,

ისეთი, რასაც მოერევით თქვენი ძალებით,

მხრებმა ტარება რომ შეძლონ მისი

(პორაციუსის დარიგება დამწყებ პოეტებს)

Summa cena (Petr.)

მთავარი კერძი

Summa summarum (Plaut.)

ჯამთა ჯამი (საბოლოო შეჯამება)

Summum bonum (Cic.)

უზენაესი სიკეთე

Súnt bona, súnt quaedám mediócra, súnt mala plúra,

Quáe legis híc, alitér nón fit, Avíte, líber (Mart.)

**წიგნში ბევრს ნახავ ცუდს და კარგსაც, სუსტ ადგილებსაც,
ავიტუს, წიგნი ასე იქმნება**

Sunt quidam homines non re, sed nomine (Cic.)

ადამიანის სახელს ზოგიერთი მხოლოდ ატარებს

Sunt qui, quod sentiunt, non audent dicere (Cic.)

**არიან ისეთები, რომლებიც ვერ ბედავენ იმის თქმას, რასაც
ფიქრობენ**

Suo cuique iudicio utendum est (Cic.)

ყველას თავისი აზრი უნდა ჰქონდეს

Super omnia veritas

ქმმარიტება ყველაზე მაღლა დგას

Super quam satis est (Hor.)

იმაზე მეტი, რამდენიც საჭირო არის

Suprema voluntas
უკანასკნელი ნება

Sus Minervam docet
ღორი მინერვას ასწავლის
(უმეცარი ასწავლის მცოდნეს)

Sustine et abstine
მოითმინე და თავი შეიკავე

Suum cuique (Dig.)
ყველას თავისი (წილი)

Tabula rasa

სუფთა დაფა

(სუფთა დაფა, ე.ი. დაუწერელი დაფა. რომაელები წერდნენ გასანთლულ დაფებზე, მერე შლიდნენ ნაწერს, რომ ახალი წერილისათვის გამოსადეგი ყოფილიყო)

Tabulae novae

ახალი სიები

(საკასაციო სიები)

Tacent, satis laudant (Ter.)

ჩუმად არიან, ე.ი. იწონებენ

Táctitas senéscimus ánnis (Ov.)

მეუმჩნევლად ვბერდებით წლების გასვლასთან ერთად

Tacito quodam sensu (Cic.)

უცნაური გრძნობით

Tacitura sententia (Lucr.)

დრმა სიჩუმე

Talia fando (Verg.)

ამის თქმისას

Talis hominibus fuit oratio, qualis vita (Cic.)

ადამიანის სიტყვა ისეთივეა, როგორიც არის მისი ცხოვრება

Tanta vis probitatis est, ut eam in hoste etiam deligamus (Cic.)
ღირსებას ისეთი ძალა აქვს, რომ მას მტერშიც კი ვაფასებთ

Tanto brevius omne tempus, quanto felicius est (Pl. I.)
ბედნიერად გატარებული წლები ხანმოკლედ გვეჩვენება

Tantum scimus, quantum memoria tenemus
იმდენი ვიცით, რამდენიც გვახსოვს

Tárde, quáe creditá laedúnt, crédimus (Ov.)
არ გვინდა იმის დაჯერება, რაც ზიანს მოგვცემს

Tarde venientibus ossa
დაგვიანებულს ძვლები

Tardum ingenium
მოუქნელი გონება

Tecto latere obscedere
უვნებლად დარჩენა
(მშრალად გამოსვლა. გამოთქმა დადასტურებულია
ტერენციუსთან)

Temeritas est florentis aetatis donum, prudentia senescentis (Cic.)
დაუფიქრებლობა ჭაბუკური წლების თვისებაა, სიბრძნე –
ასაკოვანი ადამიანებისა

Temperantia est rationis in libidinem dominatio (Cic.)
ზომიერება ნიშნავს ვნებების მოთოკვას გონების ძალით

**Témpora lábuntúr, tacitísque senéscimus ánnis,
Ét fugiúnt frenó nón remoránte diés (Ov.)**
გარბის დრო, ჩვენი სიჭაბუკეც მიქრის, წლებს მისდევს,
ვერ შეაჩერებ, ვერ მოსდებ ლაგამს

Tempora mutantur
დრონი იცვლებიან

Témpora sí fuerís, núbila, sólus erís (Ov.)
ძნელბედობის ჟამს ღარჩები მარტო

Tempori cedere id est necessitati parere, semper sapientis est habitum (Cic.)
გონიერი ადამიანის თვისებაა აუცილებლობის დროს
უკანდახევა და გარემოებების გათვალისწინება

Tempus abire tibi est (Hor.)
შენი წასვლის დროა

Tempus edax rerum (Ov.)
დრო ყველაფრის შთანმთქმელია

Tempus fugit, aeternitas manet
დრო გარბის, მარადიულობა უცვლელია

Tempus necessitasque postulant (Cic.)
დრო და აუცილებლობა მოითხოვს

Teneo te (Ov.)
შენ ისევ ჩემთან ხარ

Tér limen tétigí, ter súm revocátus, et ípso

Índulgéns animó pér mihi tárdus erát (Ov.)

სამეგრე შვევებზე ზღურობლს და სამეგრე მოვბრუნდი უკან,

წასვლა არ მსურდა და ფეხს ვითრევდი

**(ასე აღწერს ოვიდიუსი თავის უკანასკნელ ღამეს რომში, როცა
მას მოულოდნელად უბრძანეს რომის დატოვება)**

Terra communis mater omnium mortalium (Cic.)

მიწა ყველა მოკვდავთა საერთო დედაა

Terra incognita

უცნობი მიწა

Terror fide socios dimovit (Liv.)

მოკავშირეებს შიშმა ერთგულება დაავიწყა

Terror invasit omnes (Liv.)

შიშმა მოიცვა ყველა

Tertium non datur

მესამე არ არსებობს

**(ლოგიკური ფორმულა, მესამეს გამორიცხვის პრინციპი, როცა
ორი საპირისპირო დებულებიდან მესამის არსებობა გამორიც-
ხულია)**

Testis unus, testis nullus

ერთი მოწმე, არა მოწმე

Te ulla res frangat? (Cic.)

განა შენ რამე გაგტეხს?

Timor est, timor emendator asperrimus (Pl. I.)

შიში არის ყველაზე მკაცრი გამომსწორებელი

Totam vim beate vivendi in animi robore pono (Cic.)

ვფიქრობ, ნეტარი ცხოვრების არსი სულის სიძლიერეშია

Totis viribus

მთელი ძალებით

Trahít sua quémque volúptas (Verg.)

ყველას თავისი სურვილი ეწევა

Tránquillás etiám náufragus hórret aquás (Ov.)

ხომალდის მსხვრევა ვინც იწვნია, წყნარი ზღვაც აკრთობს

Tres faciunt collegium (Dig.)

სამნი ქმნიან კოლეგიას

Tria videnda sunt oratori: quid dicat, et quo quidque loco et quo modo (Cic.)

სამი რამ უნდა იცოდეს ორატორმა: რა თქვას, სად თქვას და როგორ

Tua rés agitúr pariés cum proximus ardet (Hor.)

როცა მეზობლის სახლი იწვის, ეს შენც გეხება

Tú mihi sóla placés, nec iám te práeter in úrbe

Fórmósá (e)st oculís úlla puélla meis (Tib.)

მხოლოდ და მხოლოდ შენ მომწონხარ, ამ ჩვენს ქალაქში

შენზე მშვენიერ გოგოს ვერ ვხედავ

Tú ne céde malís, sed cóntr(a) audiéntior ító (Verg.)

უბედურებას არ დანებდე, მას შეებრძოლე

Tú ne quáesierís, scíre nefás, quém mihi, quém tibi

Fínem dí dederínt, Léuconoé, néc Babilónios

Témptarís numerós. Út meliús, quídquíd erít, pati (Hor.)

შენ ნუ ეძიებ, ლევკონოე, მკრეხელობაა ცოდნა,

ნუ ცდი, განჭვრიტო ცხოვრების ბოლო, დაჰყევ ზეციურ ნებას

ამაოდ ჩხრეკავ იღუმალებას ბაბილონური რიცხვის

Tunica proprior pallio est (Plaut.)

ტუნიკა უფრო ახლოს არის ტანთან, ვიდრე პალიუმი

(ტუნიკა – უსახელოებო სამოსი, რომლის ზემოდან რომაელი

მამაკაცები იცვამდნენ ტოგას, ქალები – სტოლას. პალიუმი

ბერძენთა მოსასხამი)

Tu nos ames (Cic.)

შეგვიყვარე

Tu quoque, Brute?!

შენც, ბრუტუს?!

Túrpe quidém dictú, sed sí modo véra fatémur

Vúlguś ámicitiás útilitáte probát (Ov.)

თქმისა მრცხვენია, თუმცა მაინც უნდა გამოვტყდე,

მეგობრობაში ბრბო ხეირს ეძებს

. . . Túrpi secérnis honéstum

Nón patre práeclaró, sed víta et péctore púro (Verg.)

ღირსეულ კაცის უღირსისგან გარჩევა ძალგძს,

პატიოსნება გხიბლავს, არა გვარიშვილობა

(ასე მიმართავს ვერგილიუსი მეცენატს)

Tú secánda mármora

Locás sub ípsum fúnus: ét sepúlchri

Ímmemór struíś domos (Hor.)

მარმარილოს თლი საგანგებოდ,

მაგრამ გახსოვდეს, სახლს კი არა,

საფლავს იძენებ მენთვის მხოლოდ

Uberrima fides

ნდობის მაღალი ხარისხი

Ubi amici, ibi opes est

სადაც მეგობრები არიან, იქ სიმდიდრეა

Ubi bene, ibi patria

სადაც კარგია, იქ არის სამშობლო

(ფრაზა დადასტურებულია ციცერონთან ასეთი სახით: *Patria est, ubicumque est bene* – იგი წარმოადგენს ბერძნული გამოთქმის ლათინურ თარგმანს, არისტოფანეს კომედიიდან)

Ubi coepit pauper divitem imitari, perit (Cic.)

ღატაკი რომ მდიდრის მიბაძვას დაიწყებს, ეს მისი აღსასრულია

Ubi concordia, ibi victoria

სადაც თანხმობაა, იქ გამარჯვებაა

Ubi istum invenias, qui honorem amici anteponat suo? (Cic.)

სად იპოვით ისეთ კაცს, მეგობრის ღირსებას თავისსაზე მაღლა ვინც დააყენებს?

Ubi quid mihi lucrum te fallere? (Ter.)

რა ხეირია ჩემთვის შენი მოტყუება?

Ubi rerum testimonia adsunt, quid opus est verbis? (Cic.)

სადაც ნივთიერი მოწმობა არსებობს, რა ძალა აქვს სიტყვებს?

Ubi sunt, qui ante nos

In mundo fuere? (Gaud.)

სად არიან, ვინც ჩვენზე ადრე
ამ სამყაროში იყვნენ?

Ubi terrarum?

სად, რომელ მხარეს?

Ubi tu, Gaius, ibi ego Gaia

სადაც შენ, გაიუს, იქ მეც, შენი გაია

(ფორმულა, რომელსაც ქორწინების ცერემონიალის დროს წარ-
მოთქვამდა საპატარძლო საქმროს შეკითხვაზე: An tu mihi mater
familias esse velis? – გსურს თუ არა, გახდე ჩემი ოჯახის დედა?)

Ubi vinci necesse est, expedit cedere

სადაც მარცხი გარდაუვალია, გაცლა ჯობს

Últa virúm poenás inimíco a frátre recépi

Úrbem práeclarám statuí, mea móenia vídi (Verg.)

ქმრის მოკვლისათვის ძმა დავსაჯე, შური ვიძიე,
მადლა აღვმართე დიდებული ქალაქის ზღუდე
(დიდოს სიტყვები, რომელსაც ძმამ მოუკლა ქმარი)

Ultimum supplicium (Caes.)

უმკაცრესი სასჯელი

(სიკვდილით დასჯა)

Umbram suam timet

თავისი ჩრდილის ეშინია

Una hirundo non facit ver

ერთი მერცხალი გაზაფხულს ვერ მოიყვანს

Una mercede duas res assequi

ერთის ფასად ორი საქმის მოგვარება

(გამოთქმა დადასტურებულია ციცერონთან)

Úna salús victís nullám speráre salútem (Verg.)

ხსნა არსაიდან, ეს ხსნა არის დამარცხებულთა

Undique ad inferos tantumdem viae est (Cic.)

საიქიოსკენ გზა ყოველი მხრიდან ერთნაირია

Uno eodemque tempore

ერთსა და იმავე დროს

Unus dies gradus est vitae

ერთი დღე ცხოვრების საფეხურია

Únusquísque suá nóverit íre viá (Prop.)

იცოდეს ყველამ, თავისი გზით როგორ იაროს

Urbs venalis (Sall.)

მეძავი ქალაქი

(სალუსტიუსის გადმოცემით, ასე უწოდა რომს იუგურთამ. *Urbem venalem et mature perituram, si emptorem invenerit* - მეძავო ქალაქო, მალე დაიღუპები, თუ მყიდველი გამოგიჩნდება)

Usque ad lacrimas ridere (Petr.)

ცრემლებამდე სიცილი

Usu manuque (Caes.)

მეუპოვარი შრომით

Usus magister est optimus

ჩვეულება საუკეთესო მასწავლებელია

Ut ad cursum equus, ab arandum bos, ad indagandem canis, sic homo ad duas res, ad intellegendum et ad agendum natus est (Cic.)

როგორც ცხენი ჯირითისათვის, ხარი მიწის დასახნავად, ძაღლი გემის ასაღებად, ასე ადამიანი ორი რამისთვის არის გაჩენილი, რომ იაზროვნოს და იმოქმედოს

Ut ad senem senex de senectute, sic ad amicitiam amicissimum scripsi de amicitia (Cic.)

მოხუცს ვუძღვენი (წიგნი) სიბერის შესახებ, ძვირფას მეგობარს – მეგობრობის შესახებ

Ut ameris, amabilis esto! (Ov.)

როგორც შეიყვარებ, ისე შეგიყვარებენ

Út desínt virés, tamen ést laudánda volúntas (Ov.)

თუ ძალა არ გაქვს, სურვილიც კი შესაქებია

Útendúm (e)st aetáte: citó pede lábitur áetas,

Néc bona tám sequitúr, quám bona prima fuit (Ov.)

ახალგაზრდობით დატკბი, ვიდრე ჩაივლის სწრაფად, ვერ დაიბრუნებ ძველ ნეტარებას

Utinam quae dicis, dictis facta suppetant (Plaut.)

ნეტავ, ასრულდეს, საქმედ იქცეს შენი სიტყვები

Ut in pauca referam (Cic.)

მოკლედ რომ მოგახსენოთ

Út mala quém scabiés aut mórbus régius úrget,

Áut fanáticus érror ét iracúnda Diána,

Vésanúm tetigísse tímént fugiúntque poétam,

Quí sapiút agitánt puerí incautíque sequúntur (Hor.)

როგორც ქეციანს, ან სიყვითლის სენით შეპყრობილს,

შეშლილს, მთვარეულს, ან ცოფიანს გაურბის ყველა,

ერიდებიან ზუსტად ასე შერეკილ პოეტს,

მხოლოდ ბაღლები სდევენ უკან მას ჟრიამულით

Ut mea est memoria (Cic.)

როგორც მახსოვს

Út meliús, quidquíd erít, patí! (Hor.)

უმჯობესია, დაითმინო, რაც უნდა მოხდეს

Ut omnium rerum, sic litterarum quoque intemperantia laboramus

(Sen.)

მწერლობაში, ისევე როგორც ბევრ სხვა საქმეში, გვღალატობს

ზომიერების გრძნობა

Út pictúra poésis, erít, quae, sí propiús stes,

Té capiát magís, ét quaedám, si lóngius ábstes (Hor.)

ლექსი ნახატს ჰგავს, ზოგი გზიბლავს ახლოდან უფრო,

ზოგი გიზიდავს, თუ შორიდან დაუწყებ ცქერას

Ut quisque est doctissimus, ita est modestissimus (Cic.)

რაც უფრო განათლებულია კაცი, მით უფრო

მოკრძალებულია

Ut salutamus, ita resalutamur

როგორც ვესალმებით, ისე გვესალმებიან

Ut sementem feceris, ita metes (Cic.)

რასაც დასთეს, იმას მოიმკი

Ut sentio, ita dico

როგორც ვგრძნობ, ისე ვამბობ

Út silváe foliis pronós mutántur in ánnos

Príma cadúnt, ita vérborúm vetus ít áetas (Hor.)

ყოველწლივ ახალ ფოთლებს ისხამს ხეები ტყეში,

ასეა სიტყვაც, ძველი ცვლება, ახლით იცვლება

Út valeás animó quisquám toleráre negábis?

Át pretiúm pars háec córpore máius habés (Ov.)

ყოველნაირად სცადე, სული გქონდეს ძლიერი,

ჯანსაღი სული სჯობს ჯანსაღ სხეულს

V

Vacare a periculis (Liv.)

საფრთხის აცილება

Vacare culpa magnum est solacium (Cic.)

დანაშაულისაგან გათავისუფლება დიდი მკებაა

Vacuum horrendum

საშინელი სიცარიელე

Vade mecum

მე მომყავი (გზამკვლევი, ცნობარი)

Vade in pace

მშვიდობით იარე!

Vae victis! (Liv.)

ვაი დამარცხებულს!

(ძვ.წ. 387, თუ 390 წ. რომაელები დამარცხდნენ გალებთან ომში და იძულებულნი გახდნენ, მტრისთვის დიდძალი ოქრო გადაეხადათ. გალები უსინდისოდ ცდილობდნენ, შეთანხმებულზე მეტი ოქრო გამოეძალათ რომაელებისათვის, რასაც მოჰყვა რომაელების უკმაყოფილება, პასუხად მათ ეს სიტყვები გაიგონეს: „ვაი დამარცხებულებს!“)

Vale!

ნახვამდის!

Vale et me ama! (Cic.)

ნახვამდის და გიყვარდე!

(ხშირად ამ სიტყვებით ამთავრებდნენ წერილს რომაელები)

Valetudo bonum optimum

ჯანმრთელობა დიდი განძია

Varia

სხვადასხვა

Vári(um) ét mutábile sémper fémina (Verg.)

ცვალებადია ქალი მუდამ, ამოუცნობი

Vátibus Áoniís facilís estóte, puéllae,

Númen inést illís Píeridésque favént (Ov.)

მგოსნებს პატივით მოეპყარით, ქალიშვილებო,

პიერიდები სახლობენ მათში

(პიერიდები = მუზები)

Velare odium fallacibus blanditiis (Tac.)

სიძულვილის დამალვა პირმოთნეობით

Velis remisque

იალქნებითა და ნიჩბებით

(მთელი ძალებით. გამოთქმა დადასტურებულია ციცერონთან)

Vel sapientissimus potest errare (Sen.)

ბრძენსაც შეიძლება შეეშალოს

Veniam pro laude peto (Ov.)

წყალობას ვითხოვ, ქებას კი არა

Veni, vidi, vici (Suet.)

მიველი, ვნახე და გავიმარჯვე

(იულიუს კეისრის სიტყვები მეფე ფარნაკზე გამარჯვების შემდეგ)

Venit mors velociter (Gaud.)

სიკვდილი სწრაფად მოდის

Venit tempus victoriae (Cic.)

დადგა გამარჯვების დრო

Veniúnt a dóte sagíttae (Iuv.)

მოდის ისრები მზითვისაგან

(ე.ი. ამურის (სიყვარულის) ისრები კი არა, არამედ მზითვის. ანუ ანგარებიანი ქორწინება)

Vénturáe memorés iam núnc estóte senéctae,

Síc nullúm vobís témpus abíbit inérs (Ov.)

მუდამ გახსოვდეს, რომ სიბერე კარს მოგადგება,

უქმად ყოფნაში დროს ნუ გაფლანგავთ

Ver aetatis (Ov.)

სიჭაბუკე

Vér(a) in céssu páduit déa (Verg.)

სიარულშივე ეტყობოდა, ქალღმერთი იყო

(ვენუსი მოევლინა ენეასს, მაგრამ არა ნამდვილი სახით, თუმცა იგი მაინც იცნო ტროელმა გმირმა)

Vérbaque práevisám rem nóñ invíta sequéntur (Hor.)

როცა წინასწარ იცი, რას წერ, სიტყვები მოვა

Verba sine pondere (Hor.)

ცარიელი სიტყვები

Verba translata (Cic.)

გადატანილი მნიშვნელობის სიტყვები (მეტაფორა)

Verba venefica (Ov.)

მაგიური სიტყვები

Verba volant, scripta manent (Hor.)

სიტყვები გაფრინდება, ნაწერი რჩება

Verbera contumeliarium subire (Cic.)

ცილისწამების დათმენა

Vereor te laudare praesentem (Cic.)

არ მინდა, პირში გაქო

Veri effecta senectus (Verg.)

ჭეშმარიტების ვერ შემცნობი სიბერე

Verissima fronte aliquid dicere (Cic.)

გულწრფელად საუბარი

Veritas odium parit (Ter.)

სიმართლე სიძულვილს ბადებს

Veritas se ipsa defendit (Cic.)

სიმართლე თავს თვითონვე იცავს

Vérsiculás in mé narrátur scribere Cínna,

Nón scribit, cuiús cármina némo legít (Mart.)

ეპიგრამები ცინას ჩემზე დაუწერია,

ნუ წერს, მის ლექსებს არვინ კითხულობს

**Verumque illud est, quod dicitur, multos modios salis simul edendos
esse, ut amicitiae munus expletum sit (Cic.)**

**მართალი უთქვამთ, მარილი ფუთობით უნდა შეჭამო, რომ
მეგობრობის ვალი ადასრულოო**

Vér(um) ubi plúra nitént in cármine, nón ego páucis

Óffendár maculís, quas áut incúria fúdit,

Áut humaná parúm cavít natúra, quíd ergo (e)st? (Hor.)

თუ ლექსი ბრწყინავს, თუკი ბევრი კარგია მასში,

რად გავნაწყენდე, მცირე ლაქებს თუ დავინახავ,

ხარვეზს, დამვებულს უნებლიეთ, რა მოხდა მერე?

Vestra existimatio est (Liv.)

თქვენი განსასჯელია

Veto!

ვკრძალავ

Via Appia

აპიუსის გზა

**(რომიდან კაპუაში მიმავალი გზა, რომელიც აპიუს კლავდიუსის
ცენზორობის დროს გაკეთდა)**

Via sacra

წმინდა ქუჩა

(ასე ეწოდებოდა ძველ რომში ქუჩას, სადაც ტრიუმფალური ცერემონიალი ეწყობოდა)

Victor currus (Ov.)

ტრიუმფალური თადი

Victória nŭlla (e)st,

Quám quae cónfessós animó quoque súbiugat hóstes (Claud.)

გამარჯვება ნაღია მაშინ,

დამარცხებული მტერი ამას როს აღიარებს

Videant consules, ne quid detrimenti respublica caveant (Cic.)

იზრუნონ კონსულებმა, რათა რესპუბლიკა არ დაზიანდეს

Videas, quid agas (Cic.)

დაფიქრდი, რას აკეთებ

Videndum est igitur, ut ea libertate utamur, quae prosit amicis,

noceat nemini (Cic.)

კარგად უნდა გვახსოვდეს, როცა მეგობრებს ხელს

ვუმართავთ, ამით არავინ უნდა დაზიანდეს

Vide, ne plus commendatio in vulgus et haec, quae expetitur, gloria

molestiae habeat quam voluptatis (Cic.)

გახსოვდეს, ხალხის მხარდაჭერამ, მისი წყალობით მოპოვებულმა წარმატებამ შესაძლოა, უსიამოვნება მეტი მოგიტანოს, ვიდრე – სიხარული

Videó melióra probóque, déterióra sequór (Ov.)

კარგი რაც არის, ვიცი, მომწონს, მაგრამ ცუდს ვირჩევ

(მედეას სიტყვები საშინელი გადაწყვეტილების მიღების წინ)

Vide, quo iudicium meum abeat (Sen.)

ნახე, საითკენ წაგიყვანს ჩემი მსჯელობა

Vigilandum est semper (Cic.)

სიფრთხილე ყოველთვის საჭიროა

Vigilata nox (Ov.)

უძილო ღამე

Vile est, quod licet

იოლად ხელმისაწვდომს ფასი არა აქვს

(გამოთქმა დადასტურებულია პეტრონიუსთან)

Vilius argentum (e)st auró, virtútibus áurum (Hor.)

ოქრო ვერცხლსა სჯობს, ოქროს – სიქველე

Vim vi repellere licet

ძალა ძალითვე უნდა დაითრგუნოს

Vína paránt animós faciúntque colóribus áptos,

Cúra fugít multó díluitúrque meró (Ov.)

ღვინო ადაგზნებს სულს და ავსებს მას მხურვალეობით,
დარღს და კაემანს აქარვებს იგი

Vína paránt animúm venerí, nisi plúrimas súmas

Út stupeánt multó córda sepúlta meró,

Nútritúr ventó, ventó restínguitur ígnis,

Lénis alít flammás, grándior áura necát (Ov.)

ღვინო განაწყობს კაცს ტრფოობისთვის, თუ ცოტას დალევ,

ბევრის დალევა გულს დაასუსტებს,

ცეცხლს აძლიერებს ქარი, იგივ ახშობს კიდევაც,

სიო ალს კვებავს, გრიგალი აქრობს

Vinc(e) animós irámque tuám qui cétera víncis (Ov.)

მოთოკე რისხვა, ვისაც ძაღვიძს ყველაფრის ძღვეა

Vincere scis, Hannibal, victoria uti nescis (Liv.)

გამარჯვება იცი, ჰანიბალო, გამარჯვების გამოყენება – არა

Vinci nescius (Ov.)

უძლეველი

Vinum verba ministrat (Hor.)

ღვინო სიტყვების მბრძანებელია

(სიმთვრალე კაცს აალაპარაკებს)

Vir bonus et prudens (Hor.)

კეთილშობილი და გონიერი კაცი

Virgula divina (Cic.)

ჯადოსნური კვერთხი

Virtus, quae venientibus malis obstat, fortitudo nominatur (Cic.)

სიქველეს, რომელიც კარს მომდგარ ბოროტებას წინ

აღუდგება, სიმამაცე ეწოდება

Virtus sola neque datur dono, neque accipitur (Sall.)

სიქველე საჩუქარი არ არის, მას ვერც გასცემ და ვერც მიიღებ

(საჩუქრად)

Vir virum legit (Cic.)

კაცი კაცს ირჩევს (მეგობრად)

Vita mea! (Cic.)

ჩემო სიცოცხლე!

Vita mortuorum in memoria est posita vivorum (Cic.)

**გარდაცვლილთა სიცოცხლე ცოცხალთა გულებში
გრძელდება**

Vita nostra brevis est,

Brevi finietur (Gaud.)

**ჩვენი ცხოვრება ხანმოკლეა,
ვიწრო საზღვრებში მოქცეულია**

Vita, si uti scias, longa est (Sen.)

სიცოცხლე, თუ იცი, როგორ იცხოვრო, გრძელია

Vitia amicae amitore decipiunt (Hor.)

სატრფოს ნაკლს შეყვარებული ვერ ამჩნევს

Vitia otii negotio discutienda sunt (Sen.)

უსაქმურობის წამალი გარჯაა

Vitio vacatus (Cic.)

უზადო ადამიანი

Vivamus mea Lésbi(a) átqu(e) amémus (Cat.)

**სიცოცხლე ჩვენდა, სიყვარული ჩვენდა, ლესბია
(თარგმანი მ. ღარიბაშვილის)**

Vivat academia,

Vivant professores! (Gaud.)

**გაუმარჯოს აკადემიას,
გაუმარჯოს პროფესორებს!**

Vivere est militare (Sen.)

ცხოვრება ბრძოლაა

**Vives, et vives ita, ut nunc vivis, multisque meis et firmis praesidiis
obsessus, ne commovere et contra rempublicam possis (Cic.)**

**იცოცხლებ და იცოცხლებ ისე, როგორც ახლა ცოცხლობ, ჩემი
ერთგული და ძლიერი მცველებით გარშემორტყმული, რათა
ვერ მოახერხო სახელმწიფოზე ხელის აღმართვა
(მიმართვა კატილინასადმი)**

Vive sin(e) invidia, mollésqu(e) in glórius ánnos,

Éxig(e) amicitia ét tib(e) iunge parés (Ov.)

**იცხოვრე, შენი არვის შურდეს, სახელს ნუ ეძებ
და იმეგობრე ტოლთან და სწორთან**

Vive tib(i) ét longé nómina mágna fugé (Ov.)

იცხოვრე შენთვის, ძღევამოსილთ არ გაეკარო!

**(ოვიდიუსი ურჩევს მეგობრებს, შორს დაიქირონ თავი იმპერა-
ტორთან მეგობრობისაგან, ხიფათი რომ აიცილონ თავიდან)**

**Vivis et vivis, non ad deponendam, sed ad confirmandam audaciam
(Cic.)**

**შენ კი ცოცხლობ (კატილინა), ცოცხლობ არა იმისთვის, ხელი
აიღო შენს თავხედურ განზრახვაზე, არამედ სისრულეში რომ
მოიყვანო იგი**

Vi victa vis (Cic.)

ძალა ძალითვე მარცხდება

Vivít sub péctore vúl nus (Verg.)

გულში ჭრილობა ცოცხლობს

Vix duo trésvé mihí de tót superéstis, amíci (Ov.)

ორი თუ სამი მეგობარი შემომრჩით მხოლოდ

(ტომისში გადასახლებული ოვიდიუსი წუხს, რომ მეგობრებმა დაივიწყეს)

Vix(i) et quém dederát, cursúm fortúna perégi

Ét nunc mágna meí sub térras íbit imágo (Verg.)

მე დავასრულე ცხოვრების გზა, რაც ბედმა მომცა,

მიწისქვეშეთში მიდის ჩემი დიდი აჩრდილი

(დიდოს სიტყვები, თვითმკვლელობის წინ წარმოთქმული)

Volens nolens

ნებისით, თუ უნებლიეთ

Voluptates suas frenere (Lucr.)

საკუთარი ვნებების მოთოკვა

Vós agitáte fugám (Verg.)

თქვენ თავს უშველეთ, გაიქცით!

(ანქიზე არ თანხმდება ენეასს, დატოვოს აღმოდებული ტროა და გაქცევას ურჩევს მას)

Vótum pró reditú simulánt (Verg.)

თითქოსდა აღთქმა დადეს უკან დაბრუნებისთვის

(აქველებმა ხის ცხენი დაამზადეს, დატოვეს ტროის კარიბჭეს-თან. ხმა გაავრცელეს, ვითომ შინ დაბრუნდნენ და ეს ქანდაკი ათენას გულის მოსაღებობად დაამზადეს)

Vox clamantis in deserto (Ioh.)

ხმა მღაღადებლისა უდაბნოსა შინა

Vox populi, vox dei

ხმა ღვთისა და ხმა ერისა

(ბერძნული გამონათქვამის ლათინური თარგმანი)

Vulgus pessimus rerum interpres (Sen.)

ბრბო ყველაზე უარესი მსაჯულია

Vulneris id genus est quod, cum sanabile non sit,

Nón contréctarí tútius ésse putó (Ov.)

თუ განკურნება ამ ჭრილობის არ შეიძლება,

ხელუხლებელი ის უნდა დარჩეს

(ოვიდიუსი გაუბედავად საუბრობს თავის ჭრილობებზე, იმ მიზეზებზე, რამაც გამოიწვია ავგუსტუსის რისხვა, რასაც მოჰყვა პოეტის რომიდან გაძევება)

Vulnus fortunae (Cic.)

ბედის დარტყმა

Vultus nubiles (Ov.)

მოღუშული სახე

Vultus ficti simulatique (Cic.)

მოჩვენებითი გამომეტყველება

Vulpes pilum mutat, non mores (Suet.)

მელა ბეწვს იცვლის, არა – ხასიათს